

Integrirana strategija razvitka općine Livno

2014-2023

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Strategija Op ine Livno je pripremljena u sklopu Projekta integriranog lokalnog razvoja u Bosni i Hercegovini (BiH) koji predstavlja zajedni ku inicijativu Razvojnog programa Ujedinjenih naroda (UNDP) u BiH i Švicarske agencija za razvoj i suradnju (SDC).

Mišljenja iznesena u ovoj Strategiji razvoja, ne odražavaju obavezno mišljenja UNDP-a BiH i SDC-a.

SADRŽAJ

1	UVOD	5
2	METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE	6
3	STRATEŠKA PLATFORMA	7
3.1	SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA	7
3.1.1	<i>Zemljopisni položaj i prirodne karakteristike</i>	7
3.2	DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I KRETANJE STANOVNIŠTVA	8
3.2.1	<i>Ukupan broj i struktura stanovništva</i>	8
3.2.2	<i>Gustoća i prirodni priraštaj pučanstva</i>	9
3.3	PREGLED STANJA I KRETANJA U LOKALNOM GOSPODARSTVU	11
3.3.1	<i>Broj i struktura poduzeća</i>	11
3.3.2	<i>Bruto društveni proizvod</i>	15
3.3.3	<i>Vanjskotrgovinska razmjena i najznačajniji izvozni proizvodi i poduzeća</i>	16
3.3.4	<i>Poslovna infrastruktura</i>	18
3.3.5	<i>Rudarstvo</i>	20
3.3.6	<i>Poljoprivredni potencijali i proizvodi</i>	20
3.3.7	<i>Biljna proizvodnja</i>	23
3.3.8	<i>Stočarska proizvodnja</i>	25
3.3.9	<i>Turistički potencijali i turistička infrastruktura</i>	27
3.4	PREGLED STANJA I KRETANJA NA TRŽIŠTU RADA	29
3.5	PREGLED STANJA I KRETANJA U OBLASTI DRUŠTVENOG RAZVOJA	37
3.5.1	<i>Obrazovanje</i>	37
3.5.2	<i>Zdravstvo</i>	40
3.5.3	<i>Socijalna zaštita</i>	41
3.5.4	<i>Ranjive skupine</i>	44
3.5.5	<i>Raseljene osobe i povratnici</i>	48
3.5.6	<i>Kultura i sport</i>	49
3.6	STANJE JAVNE INFRASTRUKTURE I JAVNIH USLUGA	51
3.6.1	<i>Stanje prometne infrastrukture</i>	51
3.6.2	<i>Stanje tehničke infrastrukture</i>	52
3.6.3	<i>Stanje komunalne infrastrukture i usluga</i>	54
3.6.4	<i>Otpadne vode –kanalizacijska mreža</i>	55
3.6.5	<i>Odvoz smeća i otpada</i>	56
3.6.6	<i>Groblja</i>	59
3.6.7	<i>Parkinzi</i>	60
3.6.8	<i>Grijanje</i>	60
3.6.9	<i>Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave</i>	61
3.7	STANJE OKOLIŠA	62
3.7.1	<i>Stanje zraka</i>	62
3.7.2	<i>Stanje u pogledu vodenih resursa</i>	63
3.7.3	<i>Stanje zemljišta (korištenje, zaštita i upravljanje)</i>	64
3.7.4	<i>Stanje šumskih eko sustava</i>	65
3.8	STANJE PROSTORNO-PLANSKE DOKUMENTACIJE	66

3.9	ANALIZA PRORAČUNA	70
3.9.1	<i>Pregled prihoda proračuna.....</i>	70
3.9.2	<i>Kretanje poreznih prihoda .....</i>	71
3.9.3	<i>Struktura rashoda prema funkcionalnoj klasifikaciji.....</i>	72
3.9.4	<i>Kretanja kapitalnih i administrativnih izdataka .....</i>	72
3.9.5	<i>Pregled kapitalnih investicija od 2005. – 2012. godine.....</i>	73
3.9.6	<i>Kreditno zaduženje .....</i>	73
3.10	STRATEŠKO FOKUSIRANJE	76
3.10.1	<i>SWOT Analiza .....</i>	76
3.11	PRAVCI RAZVITKA OPĆINE LIVNO	77
4	VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI RAZVITKA OPĆINE LIVNO	78
4.1	STRATEŠKI CILJEVI RAZVITKA	79
5	SEKTORSKI RAZVOJNI PLANOVI	81
5.1	PLAN LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA	81
5.1.1	<i>Fokusiranje .....</i>	81
5.1.2	<i>SWOT analiza - ekonomski razvoj .....</i>	82
5.1.3	<i>Sektorski ciljevi lokalnog ekonomskog razvitka .....</i>	83
5.1.4	<i>Programi, projekti i mjere .....</i>	84
5.1.5	<i>Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima .....</i>	85
5.2	PLAN DRUŠTVENOG RAZVOJA	86
5.2.1	<i>Fokusiranje .....</i>	86
5.2.2	<i>SWOT analiza- društveni razvoj.....</i>	87
5.2.3	<i>Razvojni ciljevi društvenog razvoja .....</i>	87
5.2.4	<i>Programi, projekti i mjere .....</i>	88
5.2.5	<i>Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima .....</i>	89
5.3	PLAN ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE LIVNO	91
5.3.1	<i>Fokusiranje .....</i>	91
5.3.2	<i>SWOT analiza - životna sredina .....</i>	92
5.3.3	<i>Ciljevi zaštite životne sredine.....</i>	93
5.3.4	<i>Programi, projekti i mjere .....</i>	93
5.3.5	<i>Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima .....</i>	94
6	OPERATIVNI DIO.....	96
6.1	PLAN IMPLEMENTACIJE	96
6.1.1	<i>Orijentacijski pregled prioritetnih projekata i mjera za razdoblje od 3 godine ...</i>	96
6.1.2	<i>Indikativni plan financiranja strateških projekata i mjera za naredne 3 godine</i>	102
6.2	PLAN RAZVOJA ORGANIZACIJSKIH KAPACITETA I LJUDSKIH POTENCIJALA	120
6.3	PRAĆENJE, OCJENJIVANJE I AŽURIRANJE STRATEGIJE RAZVITKA.....	124
6.4	PRILOZI.....	126
6.4.1	<i>Orijentacijski pregled projekata i mjera za period od 5 godina .....</i>	126

1 Uvod

Strategija Integriranog razvitka 2014-2023 ključni je strateški dokument općine Livno, koji definira smjernice i način razvitka Općine. Strategija integriranog razvitka općine Livno je usklađena sa strategijama i pripadajućim ciljevima na višim razinama vlasti.

Strategiju razvitka općine Livno izradio je Općinski razvojni tim, imenovan od Općinskog načelnika, a sačinjen od predstavnika javnog, privatnog i nevladinog sektora. Strategija informira javnost i potencijalne investitore o putu razvitka općine, predstavlja osnovu za izradu detaljnih planova i programa u pojedinim sektorima, kreira podlogu za praćenje napretka te ohrabruje suradnju i dogovor u planiranju različitih razina vlasti i društveno ekonomskih partnera.

Strategija razvitka obuhvaća ekonomski, društveni i sektor zaštite okoliša koji su u skladu s prostornim planiranjem. Vizija razvitka i strateški ciljevi Općine definirani su za period od 10 godina. Općinski razvojni tim izradio je i operativni dio strategije za sva tri sektora. U sektorskim planovima definirani su programi, projekti i mjere koji su određeni za period od 3 godine.

Strategija obuhvaća listu definiranih prioritetnih programa, projekata i mjera u svakom pojedinačnom sektoru, koji omogućavaju postizanje postavljenih ciljeva, a čime se stvara osnova za sveukupnu implementaciju Strategije. Prioritetni programi i projekti nisu samo osnova za korištenje sredstava iz općinskih i drugih domaćih izvora, nego i dobra osnova za pristup eksternim izvorima sredstava, poput pred pristupnih programa Europske unije, ali i drugih programa potpore u Bosni i Hercegovini.

Kod izrade Strategije razvitka općine Livno posebno se vodilo računa o horizontalnoj i vertikalnoj usklađenosti Strategije sa strategijama i planovima na višim razinama vlasti, kao i međusobne usklađenosti ciljeva između sva tri sektora.

Preduvjet za kvalitetnu i pravovremenu implementaciju Strategije je uspostava strategijom predviđenih mehanizama za njenu implementaciju, izvještavanje, ažuriranje i sveukupnu operacionalizaciju. Taj zadatak čeka Općinu i ostale aktere u lokalnoj zajednici u sljedećem razdoblju.

Tehnička pomoć pri procesu izrade Strategije razvitka pružena je Općinskom razvojnom timu u okviru Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDP), Razvojnog programa Ujedinjenih naroda (UNDP) uz finansijsku potporu Švicarske agencije za razvoj i suradnju.

2 Metodologija izrade strategije

U izradi strateškog plana razvitka općine Livno korištena je standardizirana Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja (MiPRO), prihvaćena i preporučena od entitetskih vlada te Saveza općina i gradova. MiPRO je u potpunosti usklađena s postojećim zakonskim okvirom kojim je definirano planiranje razvitka na lokalnoj razini, gdje je općinska uprava nositelj procesa izrade i implementacije strategije, uz maksimalno sudjelovanje relevantnih aktera lokalne zajednice. MiPRO je u potpunosti usklađena s vodećim principima i pristupima strateškom planiranju koje promovira Europska unija.

Vodeći principi na kojima se temelji Strategija razvitka općine Livno su održivost i socijalna uključenost. Održivost kao princip integrira ekonomski i okolišni aspekt, dok princip socijalne uključenosti podrazumijeva jednake mogućnosti za sve i jednakost u smislu identificiranja potreba i interesa socijalno isključenih grupa stanovništva.

Strategiju karakteriziraju integracija (što znači da su ekonomski, društveni i sektor zaštite okoliša promatrani kao neodvojivi dijelovi jedne cjeline) i participacija (svi važni akteri su angažirani i pridonijeli su izradi Strategije).

Općina se angažirala u procesu izrade Strategije vođena uvjerenjem da strateško planiranje predstavlja ključni instrument za aktivno i odgovorno upravljanje lokalnim razvitkom. Proces izrade Strategije razvitka, iniciran od Općinskog načelnika i podržan od Općinskog vijeća, započeo je potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između općine Livno i Razvojnog programa Ujedinjenih naroda (UNDP) 22.03.2009. godine. Nakon toga, imenovan je Općinski razvojni tim i uspostavljena Partnerska grupa za razvoj.

Proces izrade je vodio Općinski razvojni tim kao operativno i koordinacijsko tijelo zaduženo za vođenje participativnog procesa izrade Integrirane strategije lokalnog razvitka općine Livno. U samom procesu uspostavljena je Partnerska grupa kao mehanizam i forum putem kojeg se osiguralo sudjelovanje građana u procesu strateškog planiranja lokalne zajednice. To savjetodavno tijelo su također činili predstavnici nevladinog sektora, mjesnih zajednica, javnih ustanova. Poseban naglasak stavljen je na uključivanje i adekvatno prepoznavanje potreba potencijalno ranjivih kategorija stanovništva.

Polazna osnova za izradu Strategije razvitka općine Livno bila je analiza postojećih strateških dokumenata, razine njihove realizacije i stupnja razvijenosti ljudskih resursa neophodnih za izradu i implementaciju Strategije. Ova analiza je nadograđena analizom relevantnih kvalitativnih i kvantitativnih podataka. Najvažniji dio Strategije predstavlja strateška platforma koja obuhvaća socio-ekonomsku analizu, viziju razvitka, strateške fokuse i strateške ciljeve općine Livno. Sektorske planove ekonomskog razvitka, društvenog razvitka i zaštite okoliša izradio je Općinski razvojni tim u suradnji s radnim grupama za svaki sektor koje su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora.

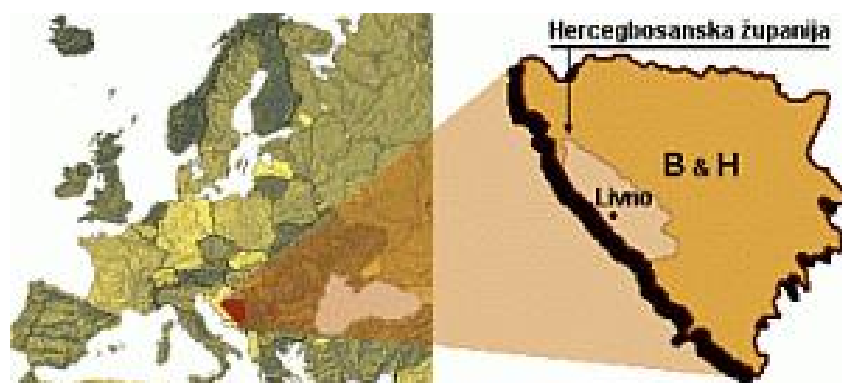
U završnom dijelu procesa izrade Strategije, Općinski razvojni tim, je na temelju principa integracije, objedinio i uskladio sektorske dokumente, izradio okvirne trogodišnje planove implementacije, financijsku konstrukciju, plan razvitka organizacijskih i ljudskih potencijala neophodnih za proces izrade Strategije.

3 Strateška platforma

3.1 Socio-ekonomska analiza

3.1.1 Zemljopisni položaj i prirodne karakteristike

Općina Livno se nalazi u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine na nadmorskoj visini od 730 m. Površina od 994 km² na kojoj je smještena općina Livno je tipično kraško područje, s specifičnim hidrografskim i morfološkim karakteristikama. Grb Livna prikazuje spomenik kralju Tomislavu i Troglav, najviši vrh Dinare. Zelena podloga s tri valovite crte označava Livanjsko polje i tri rijeke.

Slika 1. Zemljopisni položaj općine

Općina Livno je administrativni centar i kulturno središte županije. Livno graniči sa općinama Tomislavgrad, Bosansko Grahovo, Glamoč i Kupres. Zbog svog položaja Livno je oduvijek imalo značajno geostrateško značenje kao i veliku prometnu važnost za komunikaciju između srednjeg Jadrana i unutrašnjosti Bosne i Hercegovine.

Općina Livno je smještena na rubu Livanjskog polja koje leži na nadmorskoj visini od 700 - 740 m. Hidrološke prilike reljef, klima i sl. svrstavaju područje u kontinentalno s hladnim zimama, vlažnim proljećima, te suhim i toplim ljetima i jesenima s ranim mrazovima, što ima utjecaja u odabiru kultura i kultivara u biljnoj proizvodnji.

Planinsku klimu općine Livno karakteriziraju svježija ljeta i hladne do vrlo hladne zime, te nešto kraća ljeta i jeseni u odnosu na mediteransku klimu, o čemu treba voditi računa kod podizanja biljno proizvodnih programa imajući u vidu da se povećanjem nadmorske visine svakih 100 m, period vegetacije skraćuje za prosječno 11 dana.

Što se tiče vlažnosti u livanjskoj općini ona dolazi kao kiša, snijeg, tuča i sl. Međutim, raspored oborina tijekom godine ne udovoljava optimalnim potrebama svih kultiviranih biljaka. Tipično kao i za druga kraška područja višak oborina je tijekom jeseni, zime i proljeća, a manjak tijekom ljeta kada je vlaga najvažnija za razvoj biljaka. Višak vlage uzrokuje poplave oraničnih površina sve do kasnog proljeća (Livanjsko polje) što ima ograničavajući učinak za poljoprivrednu proizvodnju. U ljetnim mjesecima topli vjetrovi isušuju površinsku vlagu, tlo puca, a usjevi oskudijevaju na vlazi. S toga bi bilo opravdano osigurati navodnjavanje za što više oraničnih površina, pa i livada koje se intenzivno koriste.

Općina Livno ima prosječnu godišnju temperaturu 8,7 °C sa najhladnijim siječnjem i najtoplijim srpnjem mjesecom. Jedina dva mjeseca koji nemaju negativne temperature su

srpanj i kolovoz. Od rujna mjeseca prema listopadu, studenom i prosincu temperatura znatno opada što opet predstavlja ograničavajući faktor kod planiranja biljne proizvodnje.

Što se tiče hidrološke situacije može se konstatirati da je općina Livno bogata vodom. Tri čiste rijeke Bistrica, Sturba i Žabljak, te Buško i jezero Mandak pogodni su za obavljanje kako gospodarskog tako i sportskog i turističkog ribolova.

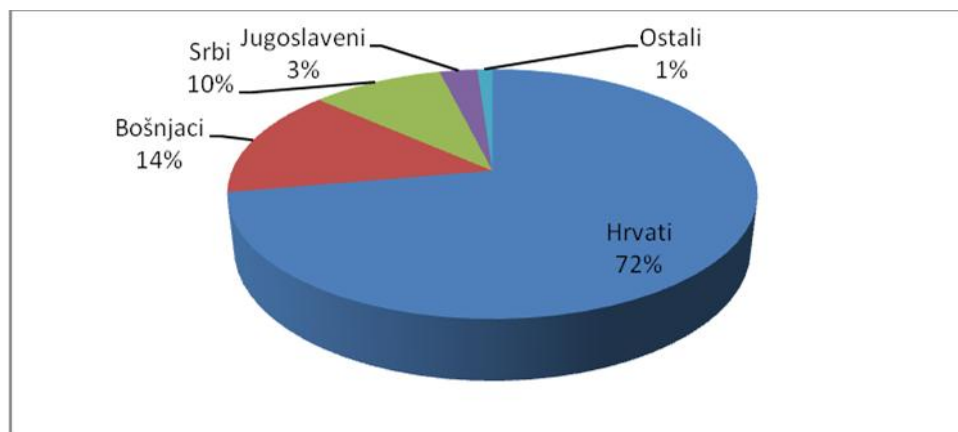
Na livanjskom području dominiraju mineralno-močvarna, smeđa tla na glinama, plitka tresetna, pjeskovita tla, aluvijalna, koluvijalna, silikatna, pseudoglejna tla i kombinacije navedenih tala. Ova tla su slabo osigurana fiziološki aktivnim tvarima (hranjivim) pa je odabirom kultura, plodoredom, organskim-stajskim gnojenjem i mineralnom hranidbom za svaku parcelu neophodno utvrditi optimalne vrijednosti kako u uvjetima suhog gospodarenja, tako i u uvjetima natapanja.

Livanjsko područje izloženo je vjetrovima tijekom cijele godine, što svakako utječe na tijek poljoprivredne proizvodnje. Brzina vjetera veća od 80 KM/h tijekom proljeća i jeseni uzrokuje nastanak erozije, pa je na određenom uzgojnom području neophodno osigurati vjetrozaštitne pojaseve sadnjom različitih sadnica, a najčešće su to topole. Na tresetnim i polutresetnim tlima posljedice erozije mogu biti izuzetno velike pa čak i odnijeti organski sloj od 10 cm dubine tla. Zaštita ovog područja od sjevernih i južnih vjetrova jedan je od prioriteta u intenzivnoj biljnoj proizvodnji.

3.2 Demografske karakteristike i kretanje stanovništva

3.2.1 Ukupan broj i struktura stanovništva

Prema podacima iz posljednjeg službenog popisa stanovništva iz 1991. godine¹, na području općine Livno je živjelo 40.600 stanovnika. Od toga broja, većinu stanovnika (72,23%) činili su Hrvati, 14,27% Bošnjaci, 9,64% Srbi, 2,77%, oni koji su se izjašnjavali kao Jugoslaveni te 1,10% „ostali“.

Slika 2. Nacionalna struktura iz 1991.

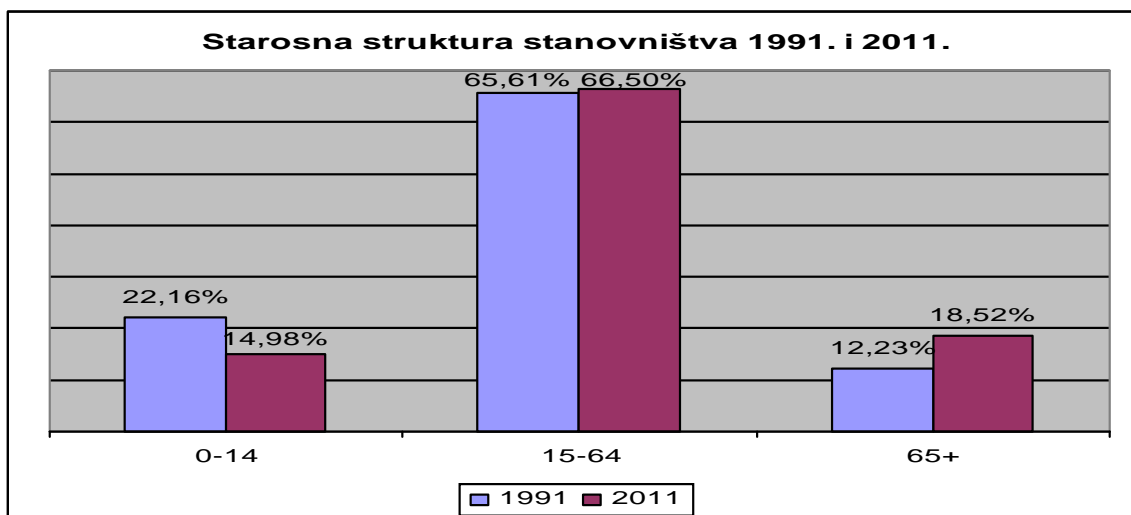
U 2011. godini općina Livno je prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, imala 31.785 stanovnika, što čini znatno smanjenje u odnosu na broj stanovnika prema popisu iz 1991. godine. Međutim, razloge smanjenja broja prema statističkim pokazateljima između

¹ Federalni zavod za statistiku; „Stanovništvo prema izjašnjenju o nacionalnoj pripadnosti po općinama popisa 1991.“

ostalog treba tražiti i u netočnim procjenama, a ne stvarnom broju stanovnika koji žive u Livnu. Naime, realna procjena broja stanovnika se do sada nije mogla ni utvrditi ali prema preliminarnim podacima popisa stanovništva iz listopada 2013. godine Livno ima 37.487 stanovnika, što je smanjenje u odnosu na 1991. godinu za nekih 7% što je bilo i u skladu s procjenama koje je imala Općina. Ovo smanjenje je ponajviše uzrokovano ratnim događanjima i gibanjima stanovništva zbog ekonomskih uvjeta.

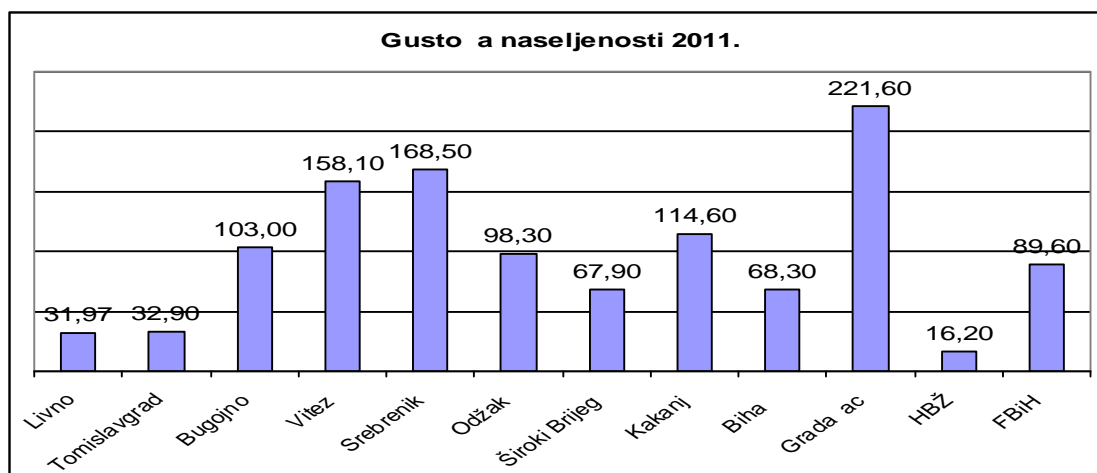
Na Slici 3. je prikazana usporedna starosna struktura stanovništva općine Livno za 1991. i 2011. godinu, gdje se može uočiti da je u odnosu na 1991. godinu došlo do opadanja postotnog udjela stanovnika mlađe životne dobi (starosna grupa od 0 - 14) u ukupnom broju stanovnika za 7,18%, dok se u istom vremenskom razdoblju postotak pučanstva starije životne dobi (starosna grupa 65+) povećao za 6,29%. Postotni udio pučanstva u dobi od 15-64 se povećao za 0,89%. Ovo je posljedica najviše slabe ekonomske aktivnosti i nemogućnosti za zapošljavanjem, te također posljedica ratnih događanja u proteklom razdoblju.

Slika 3. Starosna struktura 1991. i 2011.

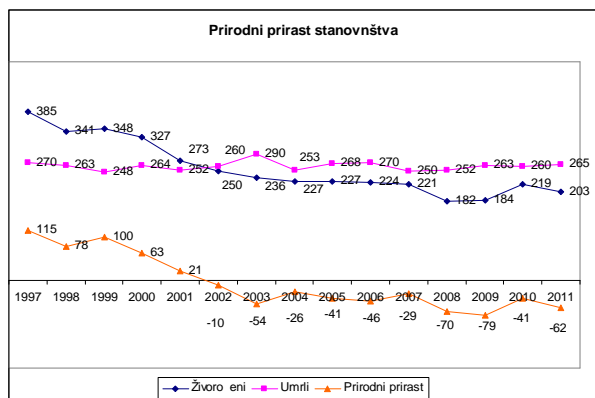
3.2.2 Gustoća i prirodni priraštaj pučanstva

Općina Livno, s površinom od 994 km², je jedna od najvećih općina u BiH. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, općina Livno u 2011. godini ima 31.785 stanovnika, te 31,97 stanovnika po jednom četvornom kilometru. U usporedbi sa dolje navedenim općinama, kao i u odnosu na prosječnu gustoću naseljenosti stanovništva u FBiH, općina Livno ima najmanju gustoću naseljenosti osim prosjeka gustoće naseljenosti HBŽ. Prema ovim pokazateljima općina Livno spada u ruralne sredine kada uzmemo u obzir klasifikaciju ruralnih područja prema OECD-u gdje se sve ispod 150 stanovnika na četvorni metar smatra ruralnim područjem.

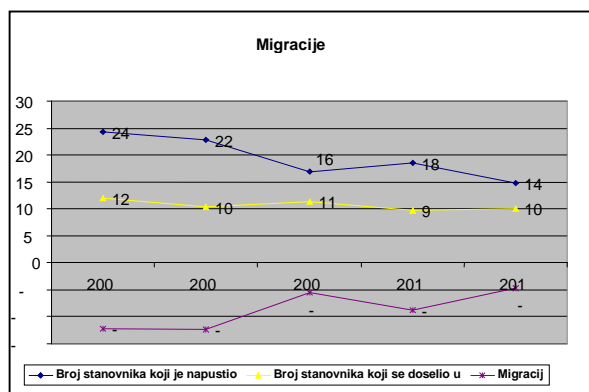

Slika 4 Gustoća naseljenosti u 2011².

Glede prirodnog priraštaja pučanstva, kako je vidljivo iz Slike 5., u promatranom razdoblju od 1997. do 2011. godine možemo uočiti da je prirodni prirast stanovništva bio pozitivan (s trendom opadanja) do 2002. godine, a nakon toga sve do danas se bilježi negativan prirodni prirast stanovništva. Razlozi negativnog trenda u zadnjih desetak godina su sve više starenje stanovnika općine Livno, te dugogodišnje iseljavanje, posebice mlađeg pučanstva, što je rezultat različitih čimbenika, posebice nepovoljne ekonomske situacije. Također, na Slici 6. se može uočiti da je u promatranih pet godina, više stanovnika napustilo općinu Livno, nego što se doselilo, što je posebno evidentno u 2007. i 2008. godini.

Slika 5 Prirodni prirast pučanstva

Slika 6 Migracija pučanstva

² Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011. godini“

Zaključak

Općina Livno bilježi negativan prirodni prirast stanovništva od 2002. godine. Najveći udio stanovništva predstavlja srednjovječna i staračka populacija. Generacija 60-65 godina brojnija je od generacije 0-5 godina. Najbrojnije su generacije koje su na rubu ili izvan biološke reprodukcije. Svi pokazatelji govore da je stanovništvo općine Livno zašlo u duboku demografsku starost.

Trend iseljavanja seoskog stanovništva i trend doseljavanja istog u grad uzrokom su smanjenja broja mlade populacije u ruralnim područjima i povećanja broja mladih obitelji u gradu, a u skladu s tim u gradu se povećava broj djece predškolskog i školskog uzrasta. Demografski, socijalni i ekonomski pokazatelji ukazuju na neizbježnost gašenja malih seoskih škola.

Statistički podaci o prirodnom kretanju stanovništva na području općine Livno ukazuju na postojanje tzv. „bijele kuge“ (veći broj umrlih od broja rođenih) od razdoblja 2002. godine što je vidljivo u prikazanoj tablici. Svi podaci već prethodno navedeni ukazuju na trend smanjenja broja djece i procesa starenja stanovništva općine Livno.

3.3 Pregled stanja i kretanja u lokalnom gospodarstvu

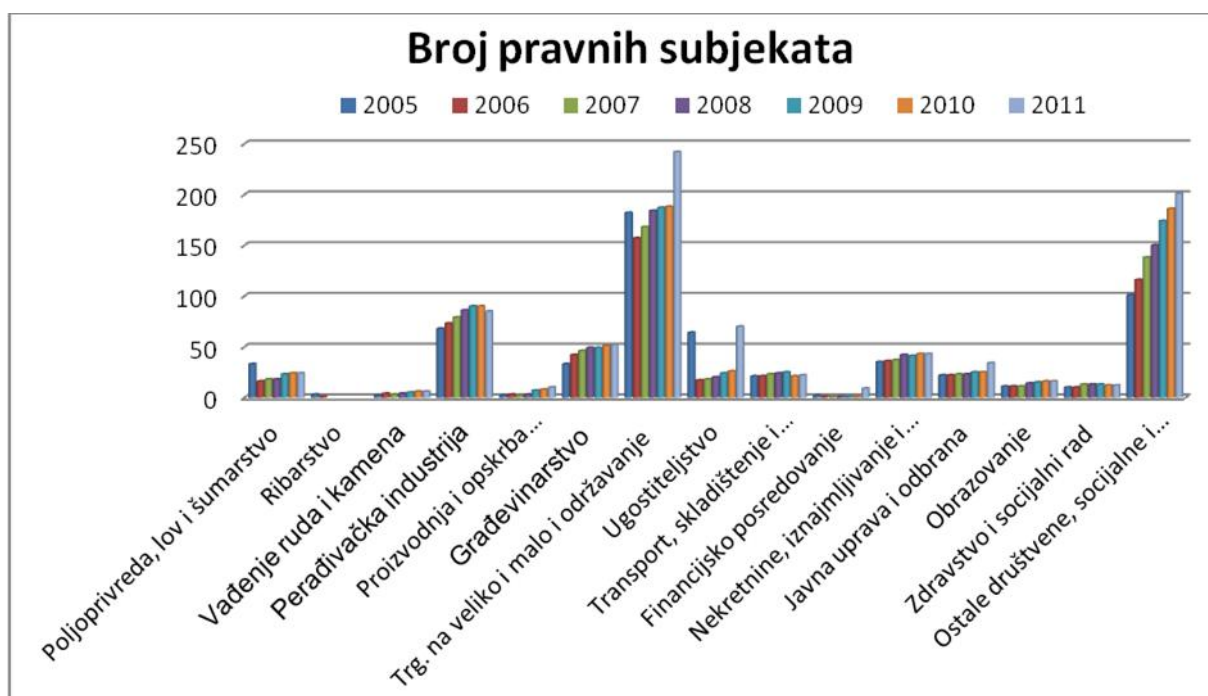
3.3.1 Broj i struktura poduzeća

U općini Livno uglavnom dominiraju mala i srednja poduzeća. Od ukupnog broja aktivnih poduzeća njih 97% ima manje od 50 uposlenih, a samo 3% poduzeća imaju više od 50 uposlenih. U strukturi poduzeća po djelatnostima u razdoblju od 2005.–2011. godine najviše je registrirano trgovačkih i ugostiteljskih radnji.

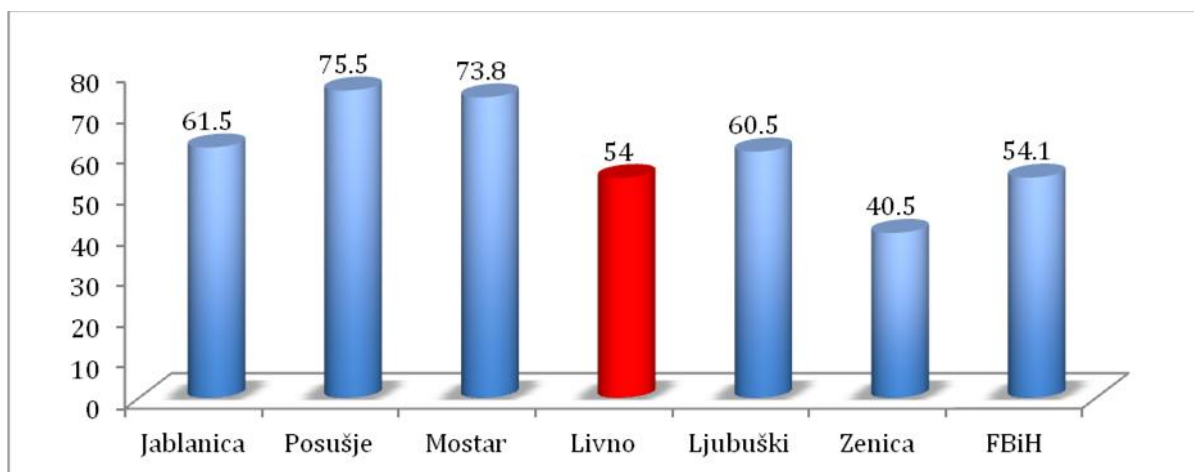
Slika 7 Struktura poslovnih subjekata

U razdoblju 2007. – 2012. godina broj registriranih pravnih osoba kontinuirano raste i u 2012. godini ima 167 registriranih pravnih osoba više. U istom razdoblju broj registriranih obrta se smanjio sa 610 na 570.

Slika 8 Broj pravnih osoba po djelatnostima od 2005. do 2011.

Kao što je i vidljivo u gornjem grafičkom prikazu najbrojnije su tvrtke iz sektora trgovine na veliko i malo i ostalih društvenih djelatnosti. Nakon njih slijedi prerađivačka industrija, te potom građevinarstvo. Iako broj registriranih pravnih subjekata raste u posljednjih šest godina, u prerađivačkoj industriji je u 2011. godini došlo do smanjenja broja subjekata, što je prvenstveno uzrokovano financijskom krizom i stagnacijom tržišta.

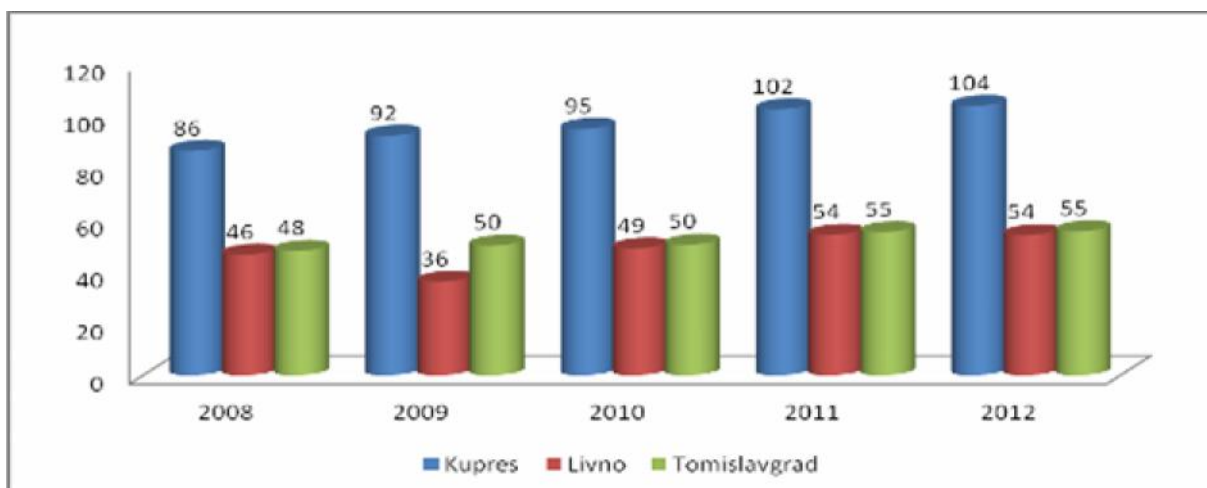

Slika 9 Broj pravnih subjekata na 1.000 stanovnika u 2012.³

Podatak koji nam pruža više informacija o ekonomskoj aktivnosti i razvijenosti poduzetništva je broj registriranih poduzeća na 1.000 stanovnika. Općina Livno sa 54 registrirana gospodarska subjekta je na razini prosječnog broja registriranih gospodarskih subjekata u FBiH. U datom prikazu samo općina Zenica ima manji broj registriranih privrednih subjekata na 1.000 stanovnika. Gore prikazane podatke treba uzeti sa rezervom. Iako u publikaciji

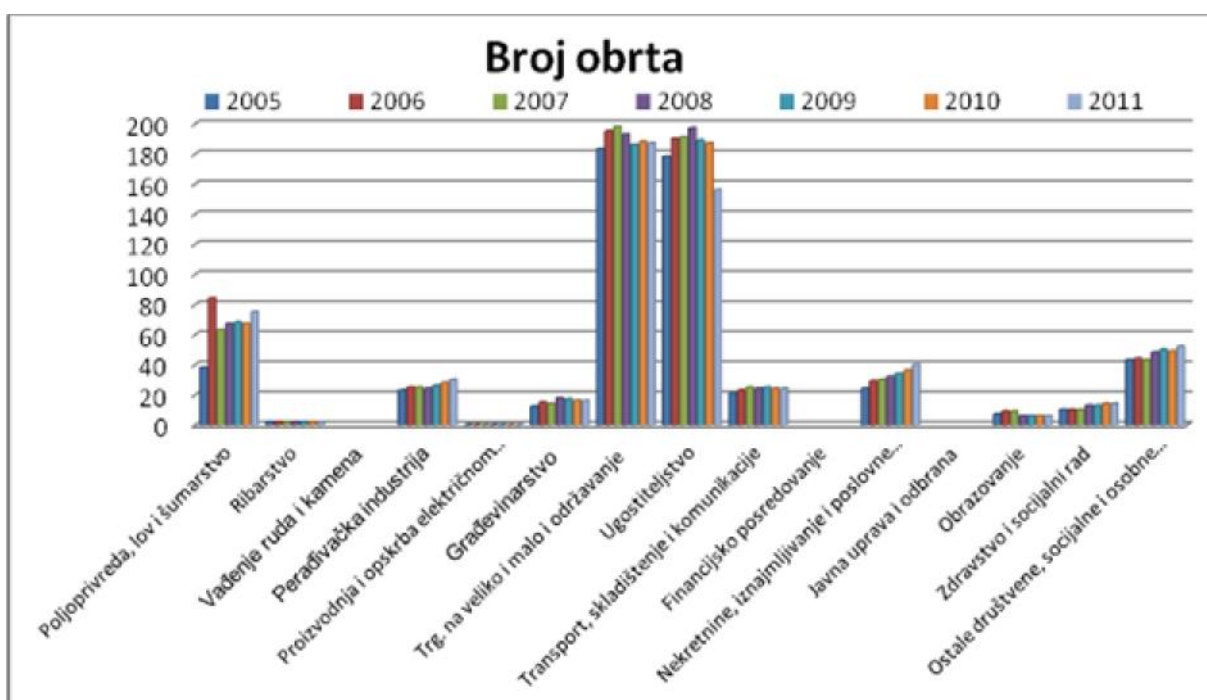
³ Socioekonomski pokazatelji po općinama u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2012. godini; Federalni zavod za programiranje razvoja; Maj 2013.

Federalnog zavoda za programiranje razvoja stoji kako su gore navedene brojke odnosi broja registriranih poduzeća i broja građana, vjerojatno se ne radi o broju registriranih poduzeća. Ponovni izračun ukazuje da su te brojke dobivene dijeljenjem ukupnog broja svih registriranih gospodarskih društava, podružnica, obrta i drugih pravnih osoba (javne ustanove itd.) sa brojem građana.

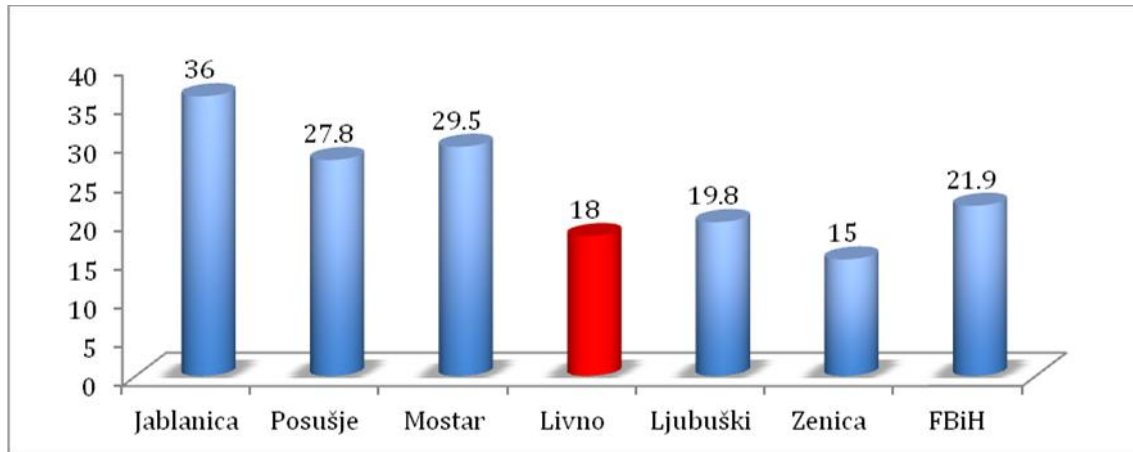
Slika 10 Broj subjekata na 1.000 stanovnik

Ako usporedimo broj pravnih subjekata u županiji, prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja, vidimo da od te tri općine, Livno ima najmanji broj registriranih pravnih subjekata na 1.000 stanovnika. Vidljiv je trend povećanja broja subjekata (pravne osobe i obrtnici) na 1.000 stanovnika, ali je to i dalje broj koji zaostaje za prosjekom FBiH. Ovo nas navodi na zaključak da adekvatnim mjerama i potporom privatnom sektoru postoji prostor za povećanje broja poduzeća, te kroz to otvaranje i novih radnih mjesta.

Slika 11 Broj obrta po djelatnostima od 2005. do 2011.

Kada pogledamo broj obrta stanje je očekivano. Naime, najveći broj je iz sektora trgovine i ugostiteljstva jer je to i najčešći pravni oblik organiziranja takvih subjekata. Međutim, odmah iza ovih sektora najbrojniji je sektor poljoprivrede gdje je također najviše zastupljen ovakav oblik organiziranja. Glede trenda broja subjekata po godinama vidljivo je da je on oscilirao što je prvenstveno uzrokovano različitim utjecajima kao što su financijska kriza, uvođenje fiskalizacije, i sl.

Slika 12 Broj registriranih obrta na 1.000 stanovnika u 2012.⁴

Ako usporedimo broj registriranih obrta na 1.000 stanovnika vidimo sličnu situaciju kao i kada su u pitanju bili pravni subjekti. Od svih općina sa kojima je vršena usporedba jedino Zenica ima manji broj registriranih obrta na 1.000 stanovnika od općine Livno. Sa 18 obrta na 1.000 stanovnika Livno je ispod prosječnog registriranog broja obrta na 1.000 stanovnika u FBiH.

U segmentu proizvodnje u općini Livno registrirano je 50 poduzeća i obrta koja se bave proizvodnom djelatnošću. Najviše je proizvoda za građevinarstvo, proizvodnja proizvoda od plastične mase, proizvodnja proizvoda od metala, prerada drveta, proizvodnja betonskih proizvoda. Također, razvijena je proizvodnja i prerada mlijeka po kojoj je Livno prepoznatljivo zahvaljujući već etabliranom brendu Livanjski sir, kao i proizvodnja kruha i peciva.

---

⁴ Socioekonomski pokazatelji po općinama u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2012. godini; Federalni zavod za programiranje razvoja; Maj 2013.

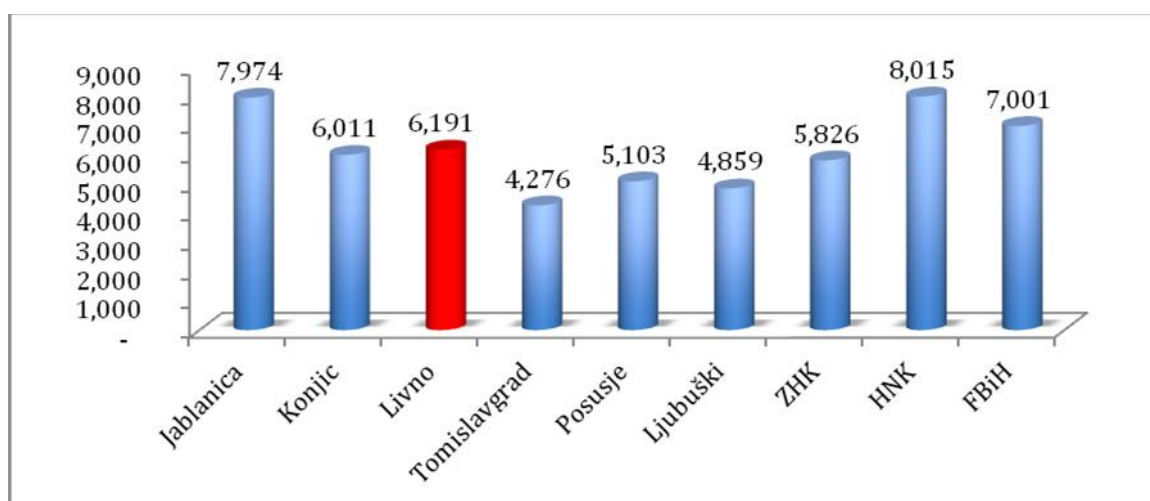

Slika 13 Broj registriranih poljoprivrednih gospodarstava.⁵

Zakonom o obrtu i srodnim djelatnostima regulirani su uvjeti za registraciju poljoprivrede kao srodne djelatnosti. Ovim je Zakonom prvi put omogućena registracija poljoprivredne djelatnosti. Uvođenjem registra poljoprivrednih gospodarstava 2010. godine primjećuje se nagli rast OPG-a (obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava) u 2011. godini u kojoj je registrirano 840 OPG-a, što je vidljivo iz Slike 11. Naime, ovaj je nagli porast posljedica toga što je registracija OPG vezana za poticaje u poljoprivredi. Međutim, ova brojka govori da bi daljnjim razvojem i zakonskim jačanjem statusa OPG-a općina Livno imala mogućnost razvitka malog obiteljskog gospodarstva.

3.3.2 Bruto društveni proizvod

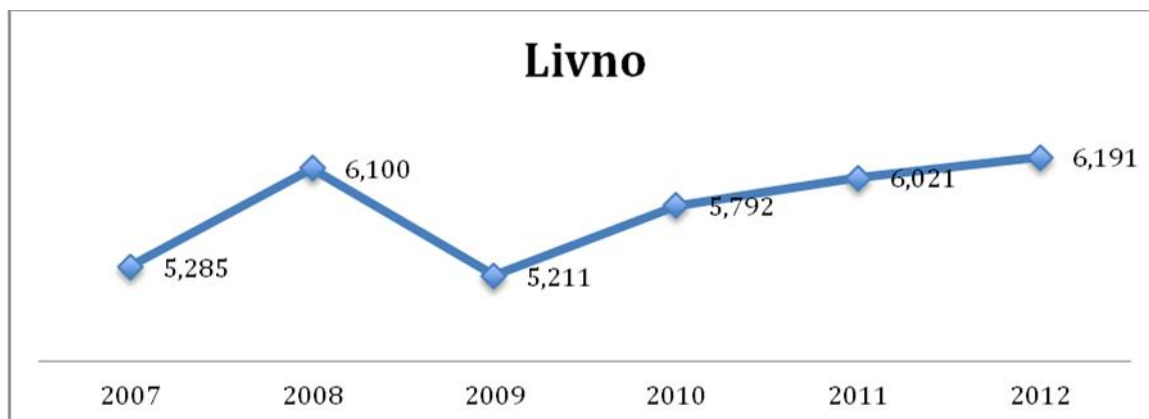
Glede visine bruto društvenog proizvoda iz donjeg grafičkog prikaza vidljivo je da općina Livno ima viši BDP od općina Tomislavgrad, Ljubuški i Posušje, ali niži od prosječnog BDP-a u FBiH).

Slika 14 Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika u KM u 2012.

⁵ Službeni podaci općine Livno

U 2009. godini zamjetan je značajan pad BDP-a po stanovniku. Trebale su tri godine kako bi se BDP po stanovniku vratio na vrijednost iz 2008. godine.⁶

Slika 15 Promjena bruto domaćeg proizvod po glavi stanovnika u periodu 2007. – 2012. (KM)⁷

Podatke o BDP-u po stanovniku treba uzeti sa rezervom pošto je izračun temeljen na registriranom broju zaposlenih i registriranoj prosječnoj plaći. Niti jedan od uključenih elemenata ne odražava stvarno stanje zbog obujma sive ekonomije i neprijavlivanja realnih primanja radnika u privatnom sektoru.

3.3.3 Vanjskotrgovinska razmjena i najznačajniji izvozni proizvodi i poduzeća

Glede vanjskotrgovinske razmjene iz navedenih tablica vidljivo je stalno smanjenje uvoza roba u Općinu, a istovremeno se izvoz povećava, što je u svakom slučaju pozitivan trend i odražava povećanu usmjerenost na proizvodnju i izvoz.

Slika 14. Vanjskotrgovinska razmjena od 2008. do 2012.⁸

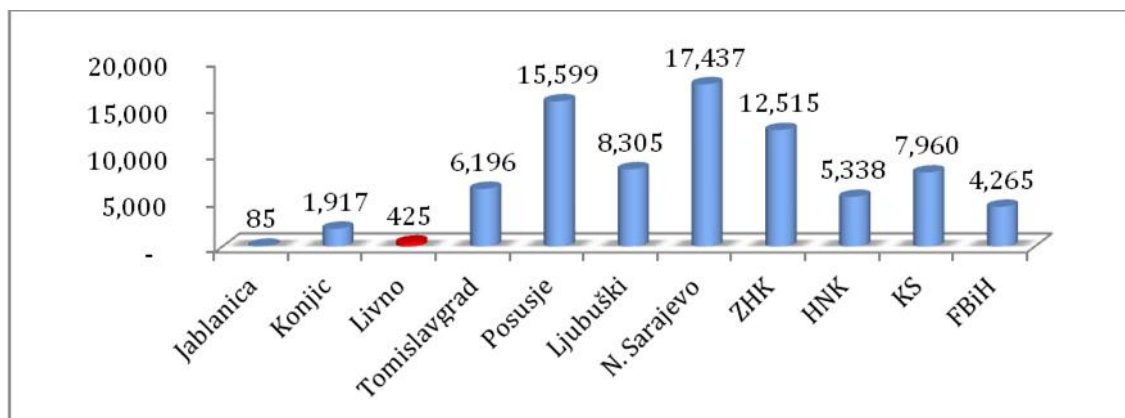
Što se tiče uvoza, u općinu Livno se uglavnom uvoze proizvodi široke potrošnje, te je tako i lagani pad tog uvoza posljedica povećanja potrošnje domaćih proizvoda, ali isto tako i smanjenja kupovne moći građana kao posljedica financijske krize.

⁶ Socioekonomski pokazatelji po op inama u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2012. godini; Federalni zavod za programiranje razvoja; Maj 2013.

⁷ Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

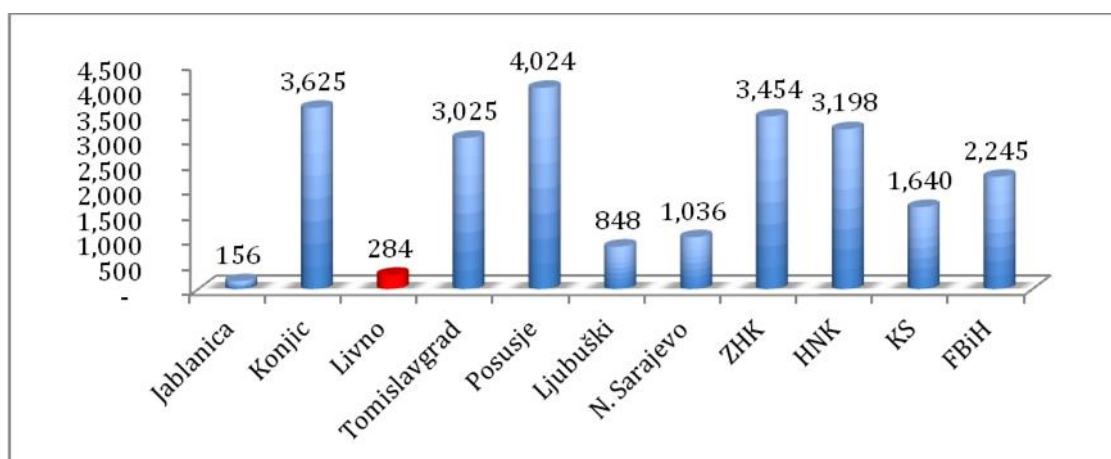
⁸ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po op inama u FBiH 2008-2012.god.

Slika 15. Uvoz po glavi stanovnika u 2012. (KM)⁹

Usporedba uvoza po glavi stanovnika pokazuje kako općina Livno spada među općine sa najnižim uvozom po glavi stanovnika i on je u 2012. godini iznosio 425 KM. Iznos uvoza po glavi stanovnika općine Livno je 10 puta niži od prosječnog uvoza po glavi stanovnika u FBiH.

Slika 16. Izvoz po glavi stanovnika u 2012. (KM)¹⁰

Podaci o izvozu po stanovniku ukazuju na slične odnose kao kada je u pitanju uvoz. Vidimo kako općina Livno spada među općine sa najnižim iznosom izvoza po glavi stanovnika u FBiH. Iznos od 284 KM izvoza po glavi stanovnika je skoro 10 puta niži od prosječnog iznosa izvoza po stanovniku u FBiH.

Podaci o uvozu i izvozu po stanovniku općine Livno ukazuju na nisku ekonomsku aktivnost na području Općine i ona je značajno niža nego u drugim općinama ili od prosjeka FBiH.

⁹ Socioekonomski pokazatelji po općinama u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2012. godini; Federalni zavod za programiranje razvoja; Maj 2013.

¹⁰ Socioekonomski pokazatelji po općinama u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2012. godini; Federalni zavod za programiranje razvoja; Maj 2013.

Slika 17. Pokrivenost uvoza izvozom u %¹¹

Najznačajniji proizvodi koji se izvoze iz općine Livno su livanjski sir, drvena građa kao i cvijeće. Najveći izvoznici su livanjske mljekare "Mljekara Livno", mljekara „Puđa“ d.o.o i mljekara „Suša“, dok izvoz cvijeća vrši „Vrtlarija Šarić“.

Zaključak

BDP po stanovniku općine Livno je niži od prosječnog BDP-a u FBiH. Vrijednosti uvoza i izvoza po stanovniku su oko 10 puta manje od prosjeka FBiH. Broj registriranih obrta na području općine Livno je također manji od prosječnog broja registriranih obrta u FBiH. Svi ovi pokazatelji ukazuju na nedovoljnu ekonomsku razvijenost i nisku ekonomsku aktivnost.

Većina pravnih subjekata na području općine Livno registrirana je u djelatnosti trgovine na veliko i malo i u ostalim društvenim djelatnostima. Nakon ove dvije djelatnosti slijede prerađivačka industrija, i građevinarstvo. Većina tvrtki su mikro i mala poduzeća jer čak 97% registriranih tvrtki ima manje od 50 djelatnika.

3.3.4 Poslovna infrastruktura

U pogledu razvoja poslovne infrastrukture općina Livno ima formirane tri zone: Gospodarska zona „Jug“, „Begovača“ i poljoprivredno- proizvodna zona „Brda“.

Gospodarska zona „Jug“ zauzima površinu od 37,40 ha i Urbanističkim planom grada predviđena je za gospodarsku djelatnost. Planom parcelacije formirane su građevinske parcele povezane prometnicama ukupne dužine od 780 m. Zbog svog položaja, a i infrastrukturnog uređenja u potpunosti je popunjena.

Gospodarska zona „Begovača“ zauzima površinu od 35,80 ha. Smještena je istočno od grada uz cestu M15 Livno-Šujica. Uređen je regulacijski plan industrijske zone „Begovača“, površine 35,80 ha. Od centra grada je udaljena 2000 m. U posljednje vrijeme na ovom području došlo je do intenzivne izgradnje gospodarskih objekata.

¹¹ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2008-2012.god.“

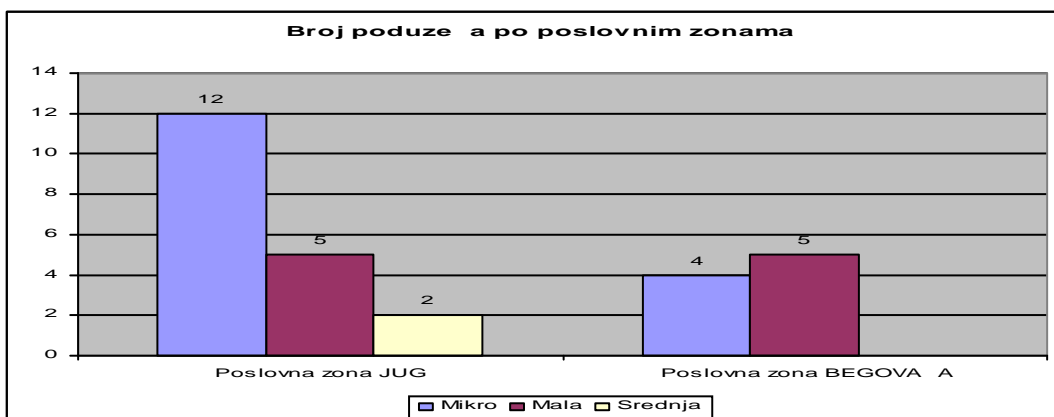
Odlukom o usvajanju Regulacijskog plana „Brda“, br. 01-02-10607/13, od 23.09. 2013. godine, formirana je poljoprivredno-proizvodna zona „BRDA“ koja se nalazi 10 km jugozapadno od grada Livna, uz planinu Kamešnicu, udaljenosti 3km paralelno. Jugozapadno se nalazi ugljenokop na udaljenosti od cca 1 km. Sa sjeverozapadne strane se nalazi regionalni put R416. Sa južne strane prolazi kanal prema Buškom jezeru. Odlukom Općinskog vijeća usvojen je i regulacijski plan zone. U prvoj fazi uređenja zone ulaganja će se odnositi na infrastrukturne radove na površini od 10 ha.

Slika 18. Prikaz poslovnih zona u općini Livno

U gospodarskim zonama „Jug“ i „Begovača“ najveća je zastupljenost poduzeća koja imaju do 10 zaposlenih, potom poduzeća koja imaju do 50 zaposlenih, a samo su 2 koja imaju preko 50 zaposlenih.

Ove su zone pokretač razvoja, a dovršetkom njihova uređenja dao bi se dodatan impuls za privlačenje ulaganja i otvaranje novih radnih mjesta.

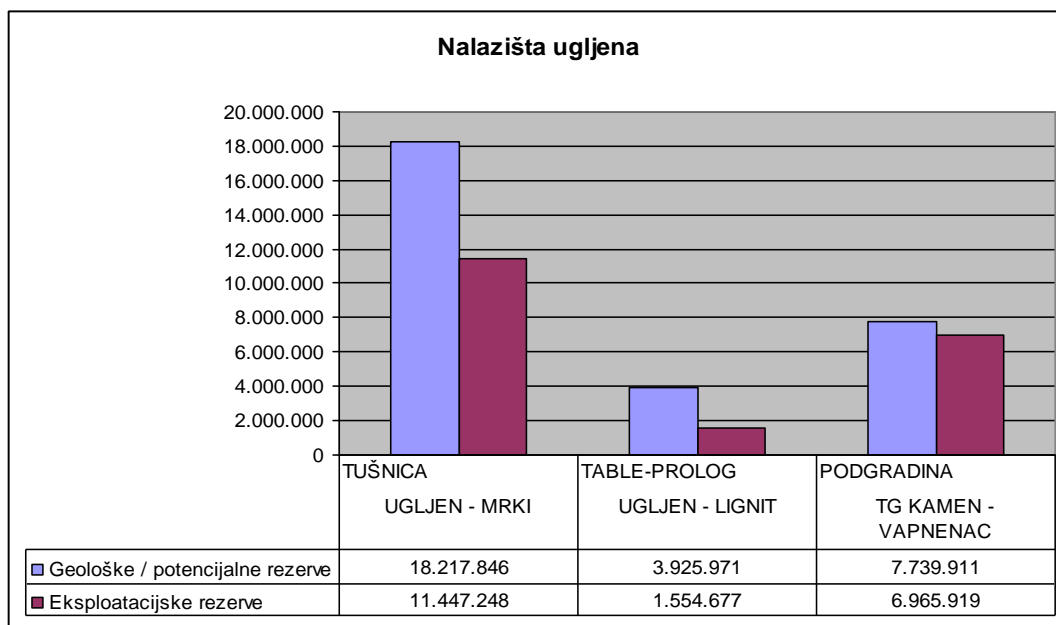
Slika 19 Broj poduzeća po poslovnim zonama

3.3.5 Rudarstvo

Na području općine Livno kompletna geološka istraživanja su urađena na ležištu mrkog ugljena „Tušnica“, ležištu lignita „Prolog“ i ležištu vapnenca „Podgradina“ na kojima se vrši eksploatacija od strane RU Tušnica d.o.o. Livno.

Do sada su istraživana i elaborirana ležišta lignita „Čelebić“, ležište tufa „Ploča“ i „Mandak“, ležišta A.G. kamena „Podgradina“, ležišta šljunka i pijeska „Barjak“. Postoje indicije o znatnim rezervama tehničkog kamena, A.G. kamena, opekarskih glina, mrkog ugljena i drugih mineralnih sirovina za što su neophodna detaljna geološka istraživanja.

Na grafičkom prikazu vidljive su geološke potencijalne i eksploatacijske rezerve mrkog ugljena na ležištu „Tušnica“, „Prolog“ i TG kamena na ležištu „Podgradina“.

Slika 20. Slika mineralne sirovine

3.3.6 Poljoprivredni potencijali i proizvodi

Općina Livno ima dugogodišnju tradiciju, dobre biološke potencijale i prostrane poljoprivredne površine za proizvodnju zdrave hrane. Prirodni potencijali kao što su zemljište, voda i klima pogoduju razvoju primarnog i prerađivačkog sektora na raspoloživoj

poljoprivrednoj infrastrukturi. Općina Livno, ekološki je nezagađeno područje pa je neophodno voditi računa da se očuva postojeća razina ekološki zdravog proizvodnog područja, a mjerama zemljišne politike treba spriječiti da ne dođe do devastacije poljoprivrednog zemljišta.

Primarna poljoprivredna proizvodnja odvija se kako na privatnom posjedu, tako i na zakupljenom državnom zemljištu. Prioritet primarnog sektora određuje potrebu da se znatno poboljša dodatna vrijednost zajedno sa prehrambenim i prerađivačkim lancem.

U posljednje vrijeme na području općine Livno organizira se poljoprivredna proizvodnja kako za vlastite potrebe tako i za tržište.

Najveći broj poljoprivrednih gospodarstava općine Livno ima zemljišni posjed do 3 ha, pa je neophodno preko marketinških zadruga formirati tržne udruge malih gospodarstava koji će nuditi prepoznatljive proizvode odgovarajuće kvalitete.

Zemljišni posjed poljoprivrednih gospodarstava je usitnjen, pa je očita potreba za okrupnjavanjem poljoprivrednih površina. Uređenje zemljišnog fonda (komasacija započeta osamdesetih godina prošlog stoljeća, melioracija, drenaža, otvorena kanalska mreža te korištenje voda za navodnjavanje) ni do danas nije završeno.

Iskoristivost livada i pašnjaka niska je pa se s toga aspekta treba angažirati na uređenju infrastrukture, putova, elektrifikacije i vodoopskrbe planinskih područja.

Najzastupljenija grana poljoprivrede je stočarska proizvodnja pa je iz tog razloga neophodno uređenje infrastrukture raspoloživih pašnjačkih površina i livada sa raznolikom vegetacijom za ispašu. Klimatski uvjeti, tradicija, izvanredni prirodni pašnjaci i livade, raznolikost vegetacije i dugogodišnja tradicija, uvjetovali su proizvodnju nadaleko poznatog Livanjskog sira.

Sve grane poljoprivredne proizvodnje od ratarske, stočarske, voćarske i prerađivačke neophodno je intenzivirati, te omogućiti tržišnost te proizvodnje, putem zadruga i udruženja.

Uspostavom državne granice i ulaskom R Hrvatske u EU otežan je i gotovo onemogućen protok prehrambenih proizvoda, tako da su poljoprivredni proizvođači izgubili tržište za plasman svojih proizvoda na ovom za njih značajnom tržištu.

Veličina zemljišnog posjeda u odnosu na broj poljoprivrednih gospodarstava po popisu iz 1991. godine prikazana je u slijedećoj tablici:

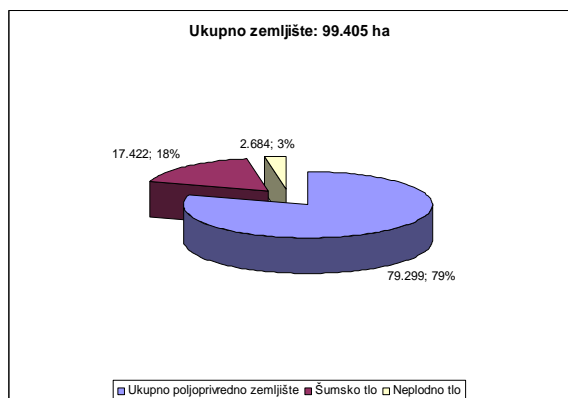
Tablica 1. Veličina zemljišnog posjeda u odnosu na broj poljoprivrednih gospodarstava prema popisu iz 1991.

Veličina zemljišnog posjeda	Broj poljoprivrednih gospodarstava	
od 0 ha do 1 ha	1.397	24%
od 1 ha do 2 ha	1.479	43%
od 2 ha do 3 ha	1.008	
od 3 ha do 4 ha	789	21%
od 4 ha do 5 ha	413	
više od 5 ha	725	12%
Sveukupno:	5.811	

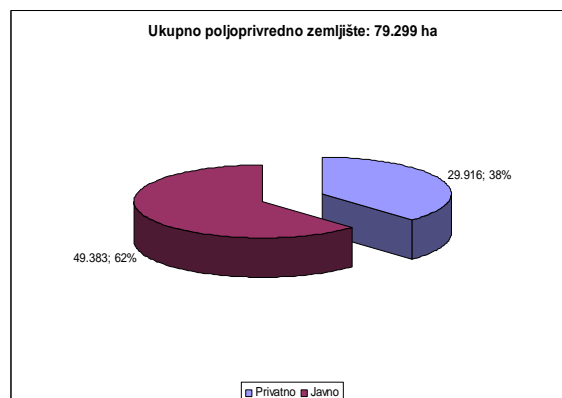
Iz naprijed prikazanog vidljivo je da su zemljišni posjedi poljoprivrednih gospodarstava usitnjeni i polovina gospodarstava cca 50% imaju zemljišne posjede do 2 ha. Od toga 24% gospodarstava imaju posjed do 1 ha (1.397), dok 26% poljoprivrednih gospodarstava imaju posjed od 1 ha do 2 ha (1.479).

Naprijed izneseni podaci pokazuju očitu potrebu za okrupnjavanjem poljoprivrednog zemljišta, jer organizirana i tržišna proizvodnja zahtjevaju veće zemljišne posjede.

Ako analiziramo broj obiteljskih gospodarstava po površini zemljišta vidljiva je dominantnost usitnjenih posjeda jer se 43% obiteljskih gospodarstava nalazi na veličini posjeda od jednog do tri hektara, a svega 12% na posjedima većim od 5 ha.

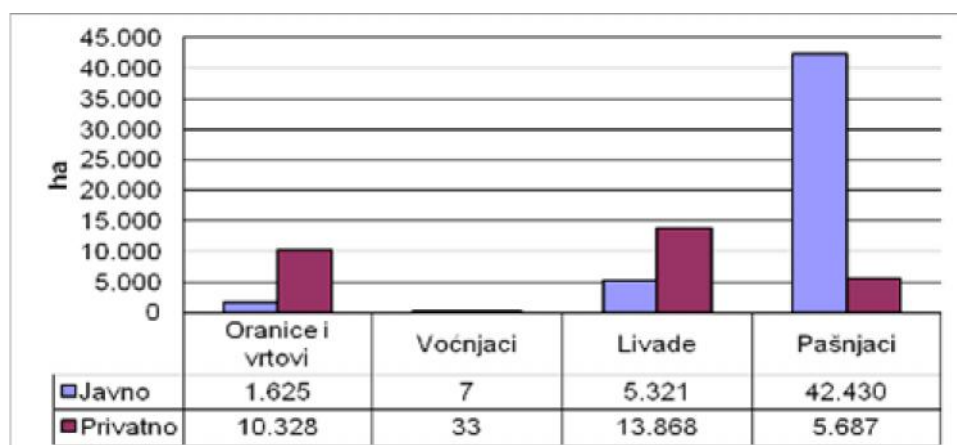
Slika 21. Ukupno zemljište po kategorijama¹²

Slika 22. Javno/privatno poljoprivredno zemljište¹³

Ukupan broj poljoprivrednih gospodarstava je po zadnjem popisu iz 1991. godine iznosio 5.811. U 2010/11 upisano je 840 Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG) u Registar poljoprivrednih gospodarstava i RK, a to su upisana OPG koja su uglavnom tražila novčane potpore u poljoprivrednoj proizvodnji. Upis ovih gospodarstava je na dobrovoljnoj osnovi, ali je obvezujući za ostvarivanje novčanih potpora u poljoprivredi, što kazuje da je poljoprivrednih gospodarstava u općini Livno znatno više od upisanih 840.

U vlasništvu Općine veće su površine pod pašnjacima, dok je u privatnom vlasništvu najviše livada, oranica i vrtova.

¹² Službeni podaci općine Livno.

¹³ Službeni podaci općine Livno.

Slika 23. Odnos javnog i privatnog vlasništva

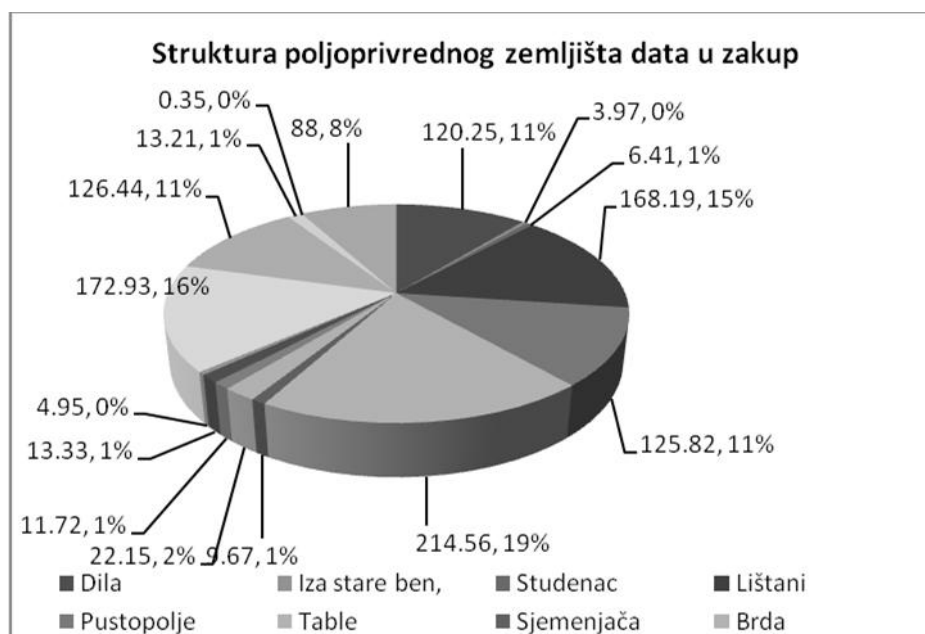
Od ukupno raspoloživih poljoprivrednih površina u vlasništvu Općine je:

- oranica i bašta .....1.625 ha,
- voćnjaka..... 7 ha
- livada..... 5.321 ha
- pašnjaka.....42.430 ha

Ukupno: 49.383 ha

Općina Livno do sada je dala u zakup preko 700 ha poljoprivrednog zemljišta. Površine koje nisu date u zakup su uglavnom pašnjačke površine i drugo nekvalitetno zemljište za koje nije bilo zainteresiranih poljoprivrednih proizvođača za korištenje.

Svake godine se po potrebi raspisuje natječaj za dodjelu poljoprivrednog zemljišta u zakup. Zakupljene poljoprivredne površine u vlasništvu općine Livno, date u zakup koriste se po Programu za proizvodnju stočne hrane, višegodišnje trave, djeteline, travno-djetelinske smjese, žitarica, povrtnog bilja i cvijeća.

Slika 24. Površine date u zakup

Mješoviti dohodak poljoprivrede privatnog sektora općine Livno za:

2012. godinu (poljoprivredna gospodarstva) iznosio je .....4.217.804,00 KM

2011. godinu (poljoprivredna gospodarstva) iznosio je.....5.152.443,00 KM

2010. godinu (poljoprivredna gospodarstva) iznosio je..... 4.509.804,00 KM

2009. godinu (poljoprivredna gospodarstva) iznosio je..... 4.224.505,00 KM

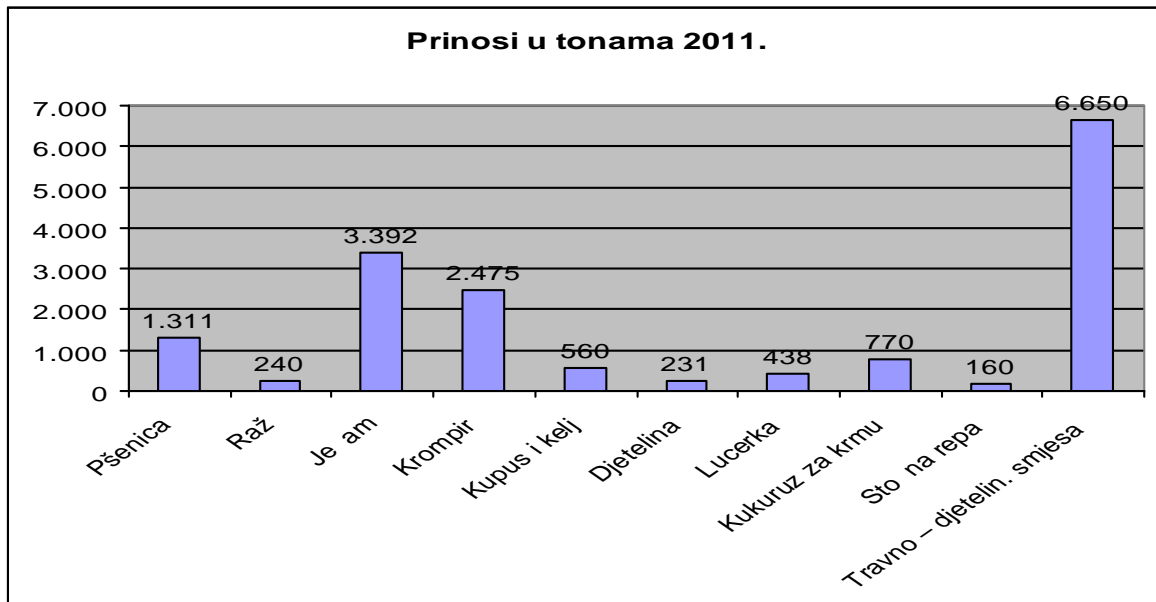
2008. godinu (poljoprivredna gospodarstva) iznosio je ..... 5.117.428,00 KM

3.3.7 Biljna proizvodnja

Biljna proizvodnja u općini Livno bazirana je na uzgoju žitarica, povrtnog, krmnog bilja, dugogodišnjih nasada voćnjaka, jagodičastog voća, ljekovitog i aromatičnog bilja:

- Od žitarica najviše su zastupljene ratarske kulture i to: ječam, pšenica, raž, zob i kukuruz.

- Od povrtnih kultura najzastupljeniji su: krumpir, kupus, crni i bijeli luk, grah, grašak, rajčica i paprika.
- Od stočnog krmnog bilja najzastupljenije su travno djetelinske smjese, djetelina, lucerka, kukuruz za krmu, stočna repa i mješavina mahunjača sa travama i žitaricama.

Slika 25. Prinosi dominantnih kultura u tonama u 2011.¹⁴

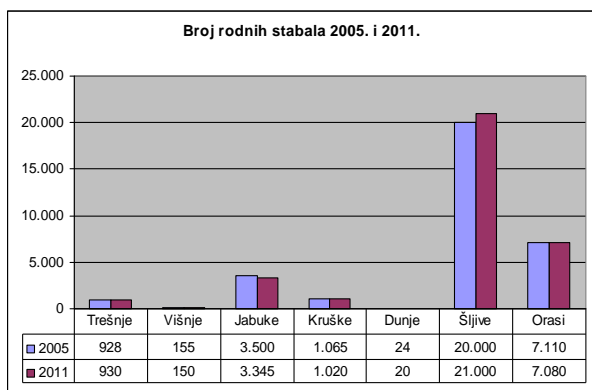
Uzimajući u obzir količine proizvedene, koncentrirane i voluminozne hrane za ishranu životinja, od kojih se najviše uzgajaju travno djetelinske smjese, može se zaključiti da je livanjsko područje povoljno za uzgoj životinja.

Općina Livno također posjeduje povoljne biološke i ekološke uvjete za uzgoj raznih vrsta voćaka od kojih se najviše uzgajaju šljive, jabuke, orasi, trešnje, višnje a sve više se uzgaja i jagodičasto voće na komercijalnoj osnovi (jagode, maline, kupine).

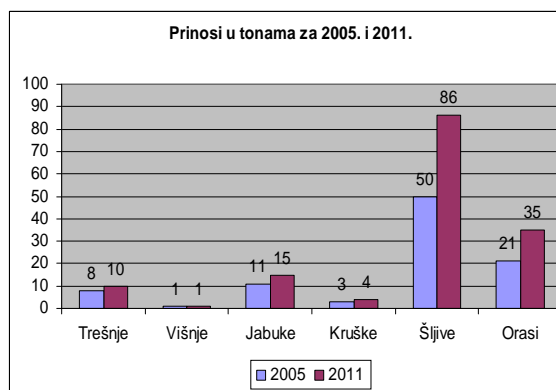
Činjenica je da veća nadmorska visina povoljno utječe na kakvoću voća. Veća relativna vlažnost zraka pridonosi razvitku lijepo boje te su plodovi iz planinskih područja bolje kakvoće. Meso ploda čvrsto je, harmoničnog odnosa između šećera i kiselina, te ima dobra organoleptička svojstva: aromu, miris i okus. U posljednje vrijeme na području općine Livno sve više se uzgajaju plantažni voćnjaci, jabuka, kao i jagodičastog voća za potrebe tržišta.

¹⁴ Službeni statistički podaci; Obrazac DV-POLJ

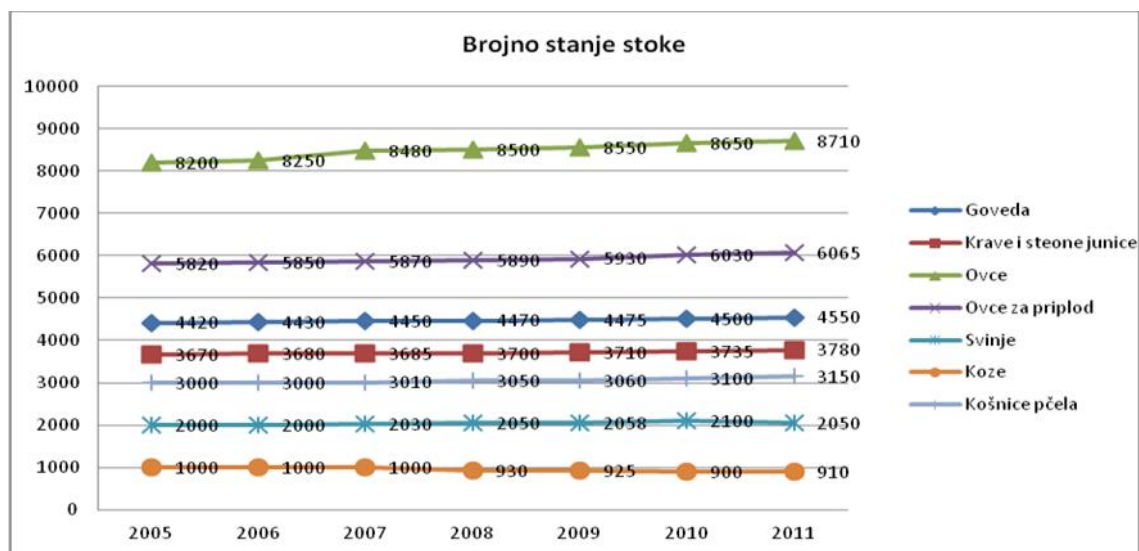
Slika 11. Broj rodnih stabala 2005. i 2011.¹⁵

Slika 27. Prinosi u tonama u 2005. i 2011.¹⁶

3.3.8 Stočarska proizvodnja

Analizirajući brojno stanje stočnog fonda općine Livno od 2005. do 2011. godine vidljiva je zastupljenost govedarstva, te ovčarstva. Budući da područje općine Livno ima dobre biološke potencijale, zdrav i čist okoliš sve veći broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava bavi se pčelarstvom za osobne potrebe kao i na komercijalnoj osnovi.

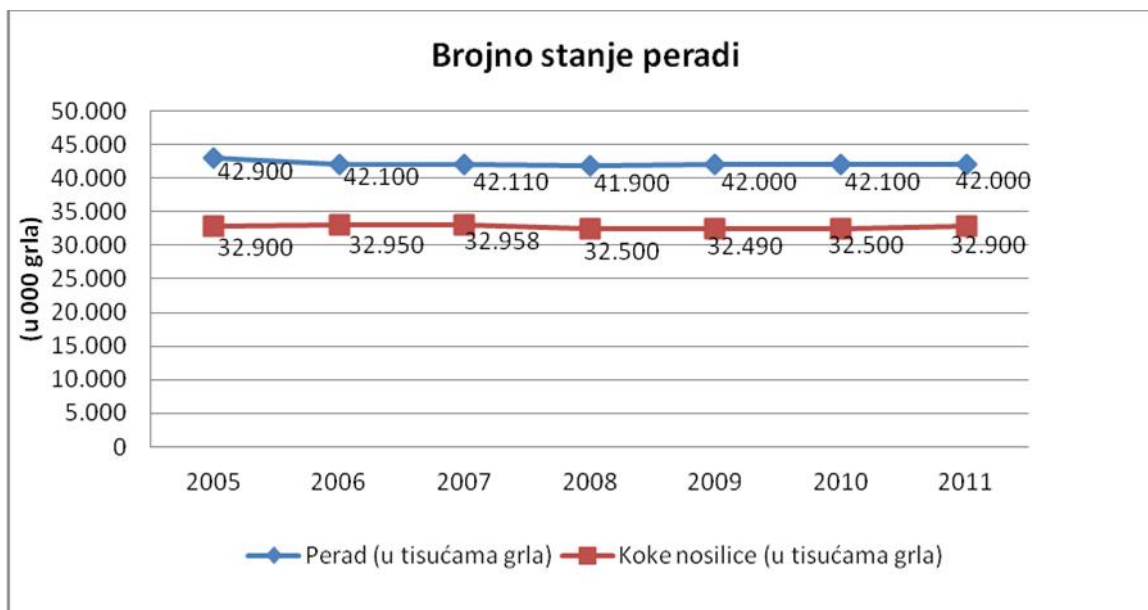

Slika 12. Brojno stanje stoke od 2005. do 2011.¹⁷

¹⁵ Službeni statistički podaci; Obrazac DV-POLJ

¹⁶ Službeni statistički podaci; Obrazac DV-POLJ

¹⁷ Službeni statistički podaci; Obrazac DV-POLJ

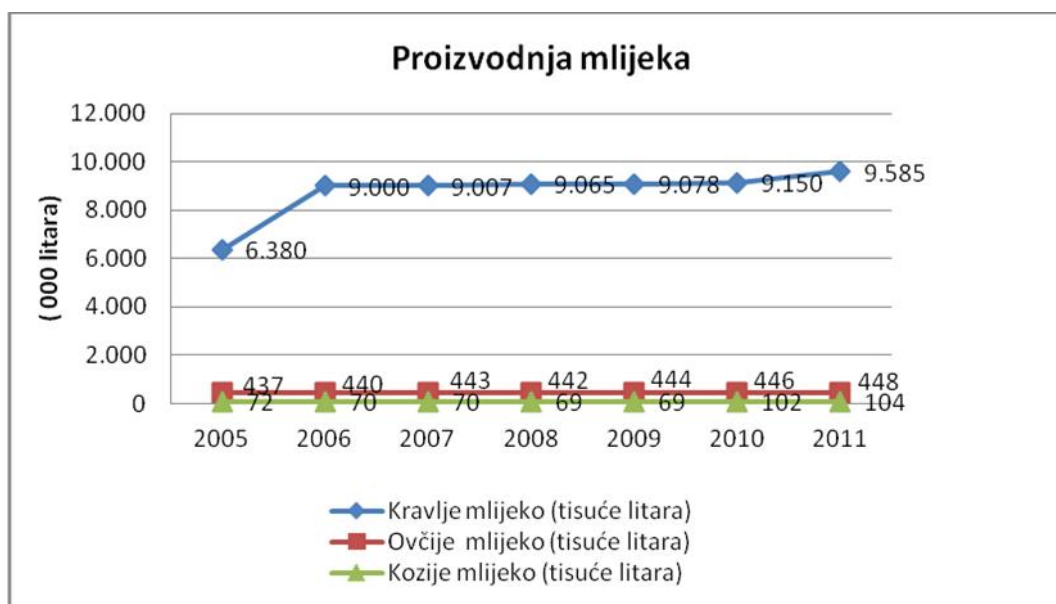

Slika 29. Brojno stanje peradi od 2005. do 2011.¹⁸

U 2005. godini uzgoj peradi i peradarska proizvodnja bila je najveća, međutim pojava ptičije gripe negativno se odrazila na razvoj peradarstva u posljednje vrijeme.

Na području općine Livno tradicionalna grana poljoprivrede je stočarstvo sa govedarstvom i ovčarskom proizvodnjom. Na općinskom području duga je tradicija uzgoja goveda u tipu pasmine Buša, Oberintalac, Montafonac, Sivo Tirolsko, Holštajn Frizijsko goveče i križanci u tipu ovih pasmina. Pored govedarstva značajno je zastupljeno ovčarstvo. Najviše dominira domaća pasmina Pramenka i sojevi u tipu ove pasmine.

Najviše se proizvodi kravljeg mlijeka. Zbog premije na količinu isporučenog mlijeka u 2006. godini zabilježena je najveća proizvodnja. Proizvodnja kozjeg mlijeka je u blagom porastu.

Slika 30. Proizvodnja mlijeka od 2005. do 2011.¹⁹

¹⁸ Službeni statistički podaci; Obrazac DV-POLJ

¹⁹ Službeni statistički podaci; Obrazac DV-POLJ

Općina Livno poznata je po proizvodnji mlijeka i mliječnih prerađevina. U općini Livno registrirane su 4 mljekare i veći broj OPG-a (obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava), čiji je glavni izvor prihoda proizvodnja i prerada mlijeka u daleko poznati livanjski sir. Najviše se proizvodi kravlje, zatim ovčije i kozije mlijeko. Međutim, uzimajući u obzir broj ovaca (14.775) u 2011. godini), zanemariva je količina prerađene vune, što navodi na zaključak da se vuna koristi kao otpad, a ne kao sirovina.

Kontrola kvalitete mlijeka i mliječnih proizvoda namijenjena izvozu u EU provodi se kroz suradnju između Ureda za veterinarstvo BiH i nadležnog lokalnog tijela, kroz službene kontrole veterinarske inspekcije u odobrenom objektu za proizvodnju i preradu mlijeka i mliječnih proizvoda, te kontrolu registriranih objekata u primarnoj proizvodnji i to:

- objekti za proizvodnju sirovog mlijeka (farme);
- sabirališta mlijeka koje mlijeko predaju u mljekare (mlijeko namijenjeno izvozu u EU).

Kontrola certifikacije i zaštite poljoprivrednih proizvoda, posebno iz perspektive izvoza u EU je kompleksna.

Državna agencija za sigurnost hrane nije donijela sve zakonske propise da bi se pokrenuo postupak registracije oznake izvornosti, zemljopisnog podrijetla i tradicionalnog ugleda hrane na razini BiH.

3.3.9 Turistički potencijali i turistička infrastruktura

Bogatstvo kulturno-povijesne baštine čini veliku snagu resursno-atraksijske osnove Livna. O tomu svjedoči broj kulturnih dobara proglašenim nacionalnim spomenicima BiH, ali i brojna druga vrijedna kulturna dobra kao što su povijesna jezgra grada – "Stari grad", zidine te veći broj pojedinačnih građevinskih objekata u očuvanim povijesnim cjelinama iz vremena Austro-Ugarske i brojnih drugih povijesnih razdoblja od ilirskih pa do danas. Općina Livno je prepoznatljiva po Livanjskom polju kao najvećem krškom polju na svijetu koje je i ujedno najveće vlažno stanište u BiH, upisano je na Ramsarsku listu staništa, za koju je specifično promatranje ptica (birdwatching) i foto safari.

Livanjske rijeke su bogate ribom i rakovima, kao i mnogim vrelima omiljenim izletištimama u ljetnim mjesecima.

Planine pokrivaju velike šume bjelogorice i crnogorice u kojima žive vukovi, medvjedi, srne, jeleni, jazavci, divlje mačke, što pogoduje lovnom turizmu, te poludivlji konji koji sve više impresioniraju turiste. Divlji konji na ovim prostranstvima, skoro pedeset godina žive pod otvorenim nebom, prepušteni sami sebi, nemilosrdnim vremenskim uvjetima, jakim zimama i napadu divljih životinja kojih u okolnim šumama ima mnogo. Opstali su samo zahvaljujući predjelima koji su bogati travom.

Izgradnjom nove moderne prometnice Livno-Sinj preko Vagnja stvoreni su početni uvjeti za vraćanje zimskog turizma na padine Kamešnice. S istim ciljem izrađena je studija skijaškog centra Kamešnica Livno.

Također, u Livnu se nalazi i planinarsko društvo Cincar, a djeluje i Aero-klub koji je nedavno sudjelovao u organizaciji svjetskog i europskog prvenstva u aero-modelarstvu.

Turistička infrastruktura

Za razliku od prirodnih atrakcija i kulturno-povijesne baštine, Livno je izrazito siromašno u novostvorenim turističkim atrakcijama kao što su suvremeno opremljeni kongresni centri, tematski i/ili zabavni parkovi, golfska igrališta, centri za posjetitelje, kvalitetno osmišljene tematske rute te slični sadržaji turističke ponude bez kojih je izuzetno teško uspostaviti pretpostavke za proširenje međunarodno prepoznatljivog proizvodnog miksa, turističko aktiviranje kontinentalnog prostora, uključujući i prostor planinsko-brdskih krajeva, te produljenje sezone.

U općini Livno postoji nekoliko motela i dva hotela, Hotel „Dinara“ koji raspolaže sa 25 dvokrevetnih i 24 jednokrevetne sobe, te tri apartmana i hotel “Park” sa 60 ležaja.

Livno je u 2012. godini raspolagalo sa 620 stalnih ležajeva u registriranim komercijalnim smještajnim objektima, od čega u hotelima 30%, 10% u motelima, 40% u katoličkim centrima i planinarskim domovima, 20 % u ostalim objektima, te kućanstvima.

U strukturi hotelskog smještaja u 2012. godini dominiraju hoteli srednje (3*) kategorije .

Struktura turističkih proizvoda se u posljednjih desetak godina mijenja samo u manjem dijelu, na što upućuje i krivulja sezonalnosti. S obzirom na današnji doprinos u turističkom prihodu, turistički proizvodi u Livnu mogu se podijeliti na dominantne proizvode (svaki proizvod doprinosi minimalno 5% u strukturi prihoda) i proizvode s izraženom perspektivom razvitka.

Zaključak

Livanjska općina ekološki je čisto i nezagađeno proizvodno područje, te je mjerama zemljišne politike neophodno spriječiti da ne dođe do devastacije poljoprivrednog zemljišta i očuvanja ekološki nezagađenog proizvodnog područja.

Tradicionalni način poljoprivredne proizvodnje omogućava očuvanje biološke raznolikosti Livanjskog polja, što je osnova za razvoj i drugih djelatnosti, prije svega turizma, a sve u cilju zapošljavanja nove radne snage. S tim u svezi korištenje već izgrađenog imena, i brendiranje livanjskog sira mora biti jedan o prioriteta.

Livanjsko polje je izvanredan prirodni fenomen. S površinom od 49.000 ha Livanjsko polje je jedno od najvećih kraških polja u svijetu, s izuzetnim prirodnim vrijednostima i destinacijama. Ono posjeduje mrežu nadzemnih i podzemnih vodenih tokova uključujući veliki broj rijeka izvora i jezera. Livanjsko polje se nalazi pod prirodnom vegetacijom koju čine primarni šumski ekosustavi i sekundarni livadski ekosustavi. Zbog toga prirodnog fenomena poljoprivredna proizvodnja i razvoj stočarstva su strateški cilj općine Livno. Do sada se ovaj prirodni fenomen nije koristio na najbolji način koji bi omogućio razvoj malih i srednjih obiteljskih gospodarstava i omogućio bolje zapošljavanje u poljoprivrednom sektoru.

Da bi se to postiglo potrebno je osigurati niz preduvjeta kako u sferi poljoprivredne infrastrukture tako i u sferi podrške poljoprivrednoj proizvodnji i razvoju stočarstva u općini Livno. Radi bolje konkurentnosti na tržištu potrebno je formirati zemljoradničke zadruge kako bi i oni mali proizvođači mogli svoje proizvode dati na tržište pod istim uvjetima. Isto tako, neophodno je urediti i poljoprivredno-proizvodnu zonu “Brda” i omogućiti svim proizvođačima iste uvjete rada.

Tržišnu poljoprivrednu proizvodnju i preradu na obiteljskim gospodarstvima moguće je osigurati uz povoljna kreditna sredstva za mala i srednja poduzeća kao i projekte od kapitalne vrijednosti (sladare, pivovare, silose, mlinove, tvornice stočne hrane, tvornice za

preradu ljekovitog i aromatičnog bilja i sl.). Postojeće mjere financijske potpore domaćoj proizvodnji još su uvijek nedovoljne i ne predstavljaju poticaj za tržišnu proizvodnju.

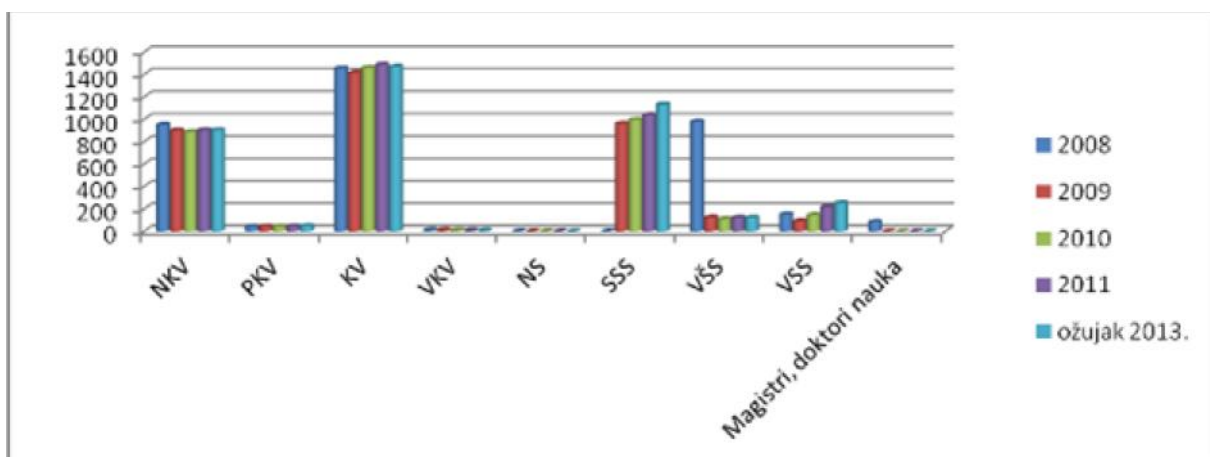
Međutim, velike poteškoće u realizaciji projekata kao i poticaja u poljoprivredi su nesređene zemljišne knjige, knjige katastra i nepodudaranje zemljišnih knjiga sa stanjem na terenu kao i zastarjeli katastarski planovi. Komasacijom zemljišta obuhvaćeno je cca 3.000 ha, u centralnom dijelu Livanjskog polja, koja još uvijek nije završena i provedena kroz zemljišne knjige.

Pored navedenih identificiranih problema koji onemogućavaju daljnji razvitak poljoprivredne proizvodnje, značajno je napomenuti da je uspostavom državne granice sa Republikom Hrvatskom otežan protok roba te su poljoprivredni proizvođači izgubili tržište za plasman svojih proizvoda na ovom za njih značajnom tržištu, a ulaskom Republike Hrvatske u EU stanje izvoza poljoprivrednih proizvoda postalo je još kompleksnije.

Glede turizma, potrebno je iskoristiti vlastite resurse koji su u skladu sa zahtjevima suvremenih trendova u turizmu. Suvremeni turizam se bazira na novim izazovima, ali i težnji ka zdravom načinu života, odnosno aktivnom odmoru. Livnu danas nedostaju centri cjelogodišnjeg planinskog i sportskog turizma, kvalitetne biciklističke staze s potrebnom infrastrukturom i suprastrukturom, te drugi sadržaji nužni za kvalitetno i dugoročno održivo tržišno pozicioniranje na tržištu posebnih interesa. Razvoj zimskog i planinskog turizma bio bi prva faza razvoja cjelokupnog, seoskog, kontinentalnog i kulturno-povijesnog turizma. Istraživanja među hotelijerima pokazuju da poslovni gosti čine 10% do 15% udjela svih hotelskih gostiju. Glavna barijera rastu proizvoda je nedostatak kongresne infrastrukture (kongresni centri) i još uvijek nekonkurentan sustav upravljanja i komercijalizacije proizvoda.

3.4 Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

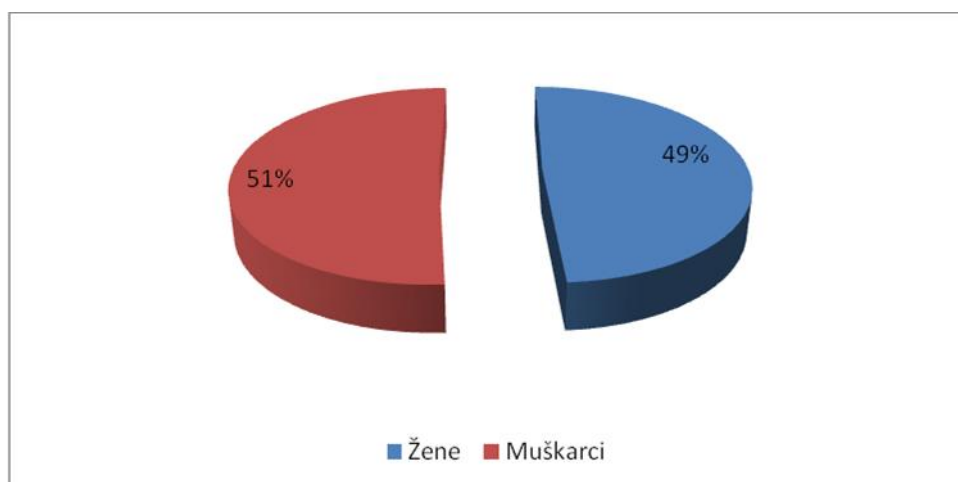
U promatranom razdoblju od 2008. do prvog tromjesječja 2013. zabilježen je najveći broj KV registriranih nezaposlenih osoba. SSS bilježi trend rasta sa 980 u 2008.god. na 1.132 u ožujku 2013. godine. Također, konstantan trend rasta bilježi i VSS, sa 85 nezaposlenih u 2008. godini na 255 u ožujku 2013. godine.

Slika 31. Broj registriranih nezaposlenih osoba prema obrazovnoj strukturi od 2005. do ožujka 2013.²⁰

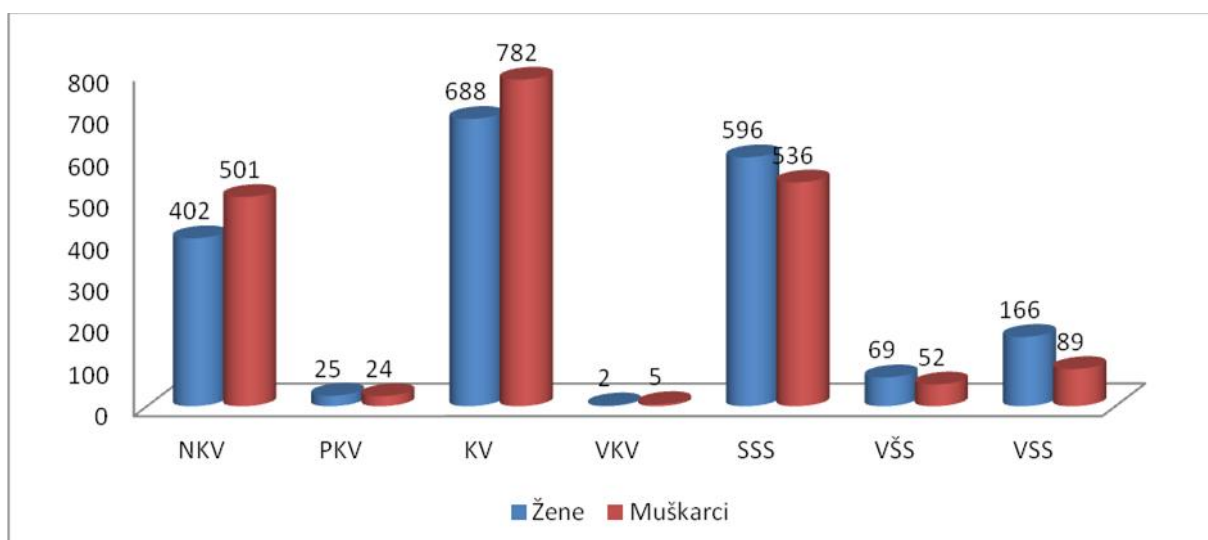
Najveći udjel nezaposlenih u 2013. godine čine KV od 38%, zatim SSS sa 29%, NKV sa 23%. VSS sudjeluju sa 6% u ukupnom broju, od 3.937 registriranih nezaposlenih osoba.

²⁰ Županijski zavod za upošljavanje

Slika 32 Spolna struktura nezaposlenih registriranih osoba u ožujku 2013.

Prema spolnoj strukturi muškarci su brojniji i čine 51% nezaposlenih dok žene čine 49% od ukupnog broja nezaposlenih²¹.

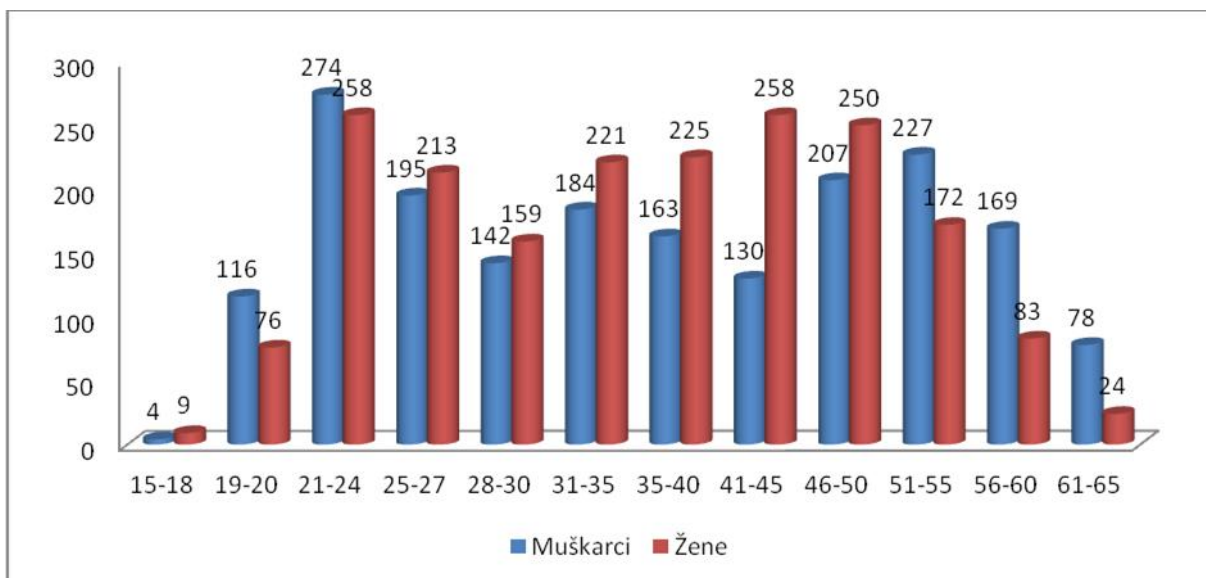

Slika 33 Broj registriranih nezaposlenih osoba prema obrazovnoj strukturi i spolu u ožujku 2013.

Iz gore navedenog vidljivo je da su nezaposlene žene brojnije u kategorijama VSS, VŠS te SSS, a muškarci su brojniji u kategorijama KV i NK²².

²¹ Županijski zavod za upošljavanje

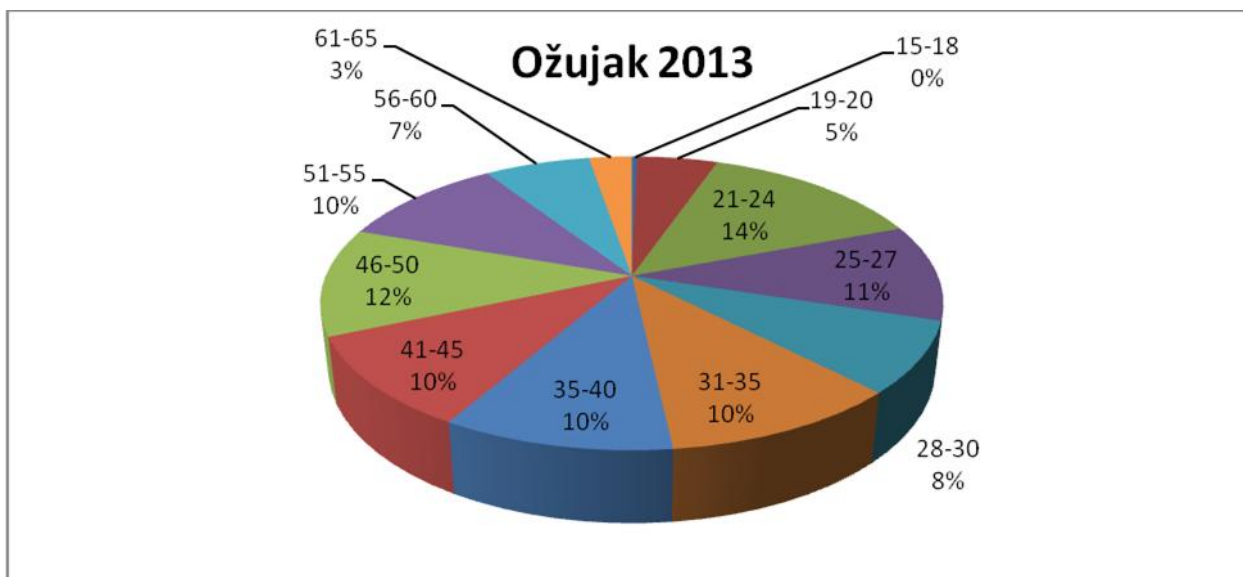
²² Županijski zavod za upošljavanje

Slika 34 Broj registriranih nezaposlenih osoba prema godinama starosti i spolu u ožujku 2013.

Slika 34. pokazuje da su registrirani nezaposleni muškarci brojniji u godinama starosti od 19 do 24, te od 56 do 65 i više. Registrirane nezaposlene žene su brojnije od muškaraca u godinama starosti od 24 do 51 godine²³.

Također iz donjeg grafa je vidljivo da je u ukupnom broju nezaposlenih najviše mladih od 21 do 24 godine starosti. Međutim, zabrinjavajuća je činjenica da je 40% nezaposlenih u dobi od 19 do 35 godina.

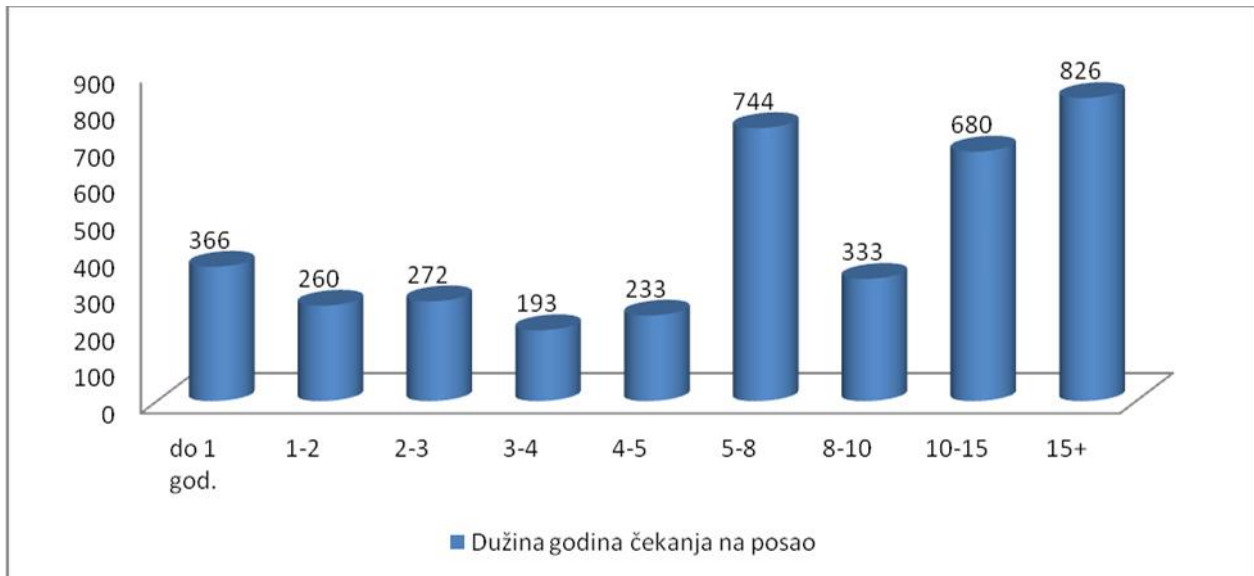
Slika 35 Struktura registriranih nezaposlenih osoba prema godinama starosti u ožujku 2013.

Prema podacima iz prva tri mjeseca 2013. godine²⁴, u pogledu dužine čekanja na posao iz donjeg prikaza vidljivo je da je najviše onih koji čekaju posao od 5-8, te od 10 do 15 i preko

²³ Županijski zavod za upošljavanje

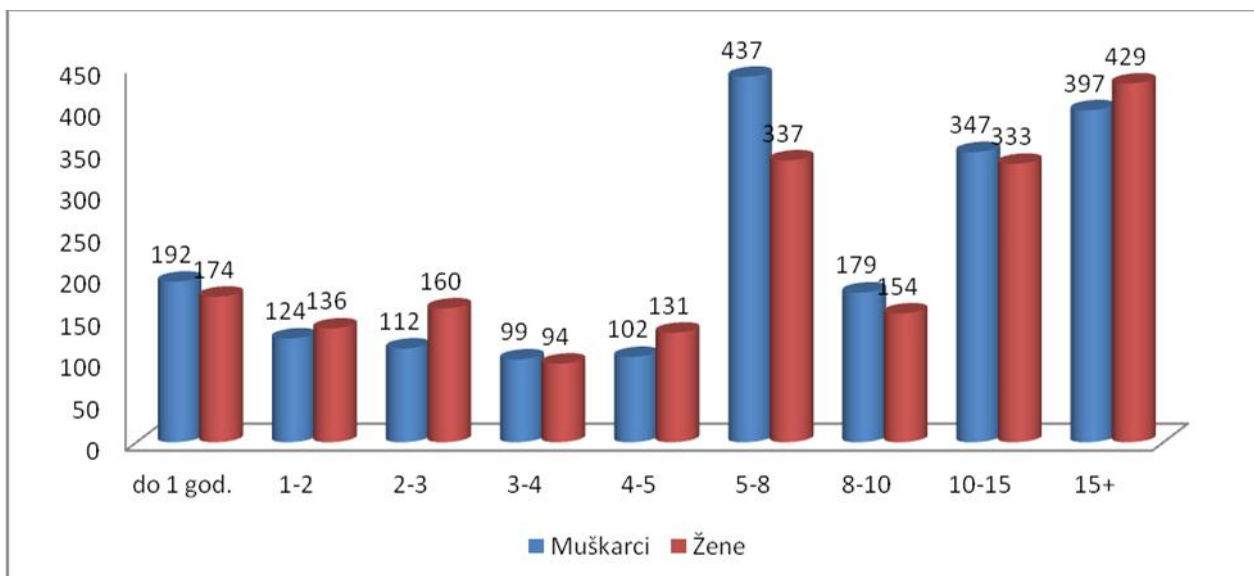
²⁴ Županijski zavod za upošljavanje

15 godina. Ukupno ove tri kategorije čine preko 57% ukupnog broja nezaposlenih. Ovi nas pokazatelji navode na zaključak da je najveći broj nezaposlenih, tj. onih koji su registrirani kao nezaposleni pri Zavodu za upošljavanje u stvari nezaposlivi, jer čekaju posao preko 8 godina.

Slika 36 Broj nezaposlenih po dužini vremena čekanja u ožujku 2013.

Kada dužinu čekanja na posao promatramo iz perspektive spolne zastupljenosti vidjet ćemo da su žene brojnije u kategoriji preko 15 godina, a muškarci su brojniji u kategoriji od 8 do 10 i od 10 do 15 godina.

Slika 37 Broj nezaposlenih po dužini vremena čekanja i po spolu u ožujku 2013.

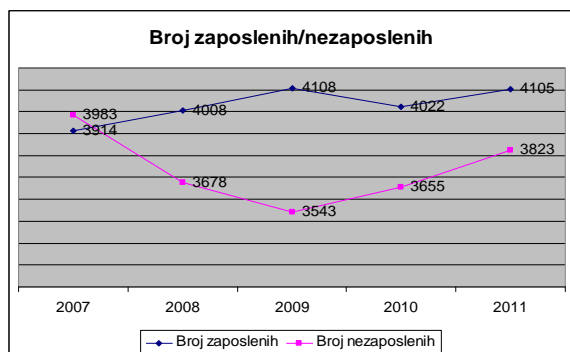
U konačnici možemo zaključiti da je struktura nezaposlenih izuzetno nepovoljna te da je većina nezaposlenih uopće nezaposliva, tj. trajno su nezaposlivi.

Prema slici 35. vidljivo je da se razlika u korist broja registriranih zaposlenih povećavala od 2007. do 2009. Najbolji pokazatelj bilježi se u 2009. kad je bilo 565 više registriranih

zaposlenih od registriranih nezaposlenih osoba. Već sljedeće 2010. i 2011. Bilježi se smanjenje razlike.

Što se tiče spolne zastupljenosti kod broja zaposlenih vidljivo je da je veći broj zaposlenih muškaraca, tj. od ukupnog broja zaposlenih 57% je muškaraca.

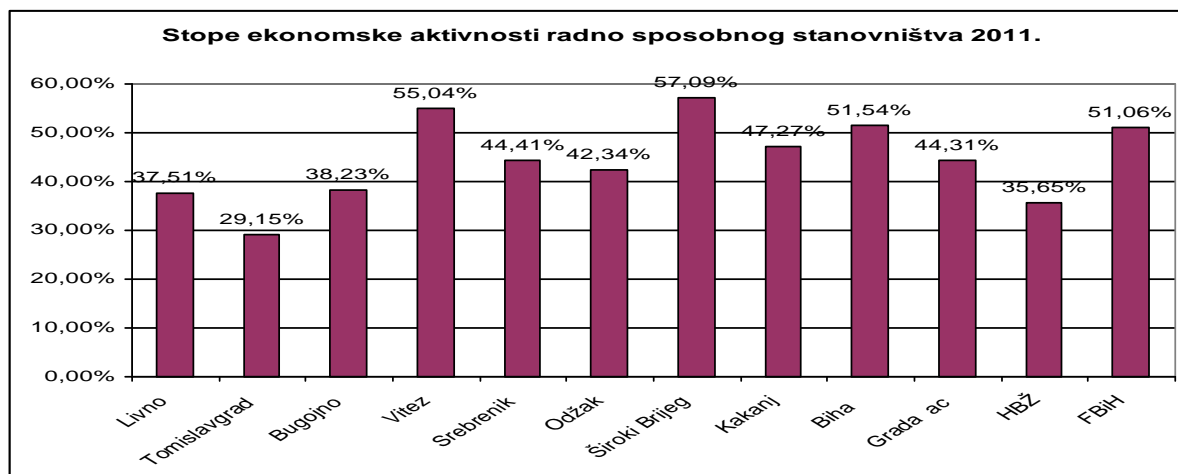

Slika 38. Broj registriranih zaposlenih/nezaposlenih od 2007.do 2011.

Slika 39. Zaposleni muškarci/žene u 2011.

Od ukupnog broja stanovnika u radnoj dobi samo njih 37,51% je ekonomski aktivno, odnosno zaposleno ili registrirano kao nezaposleno. U usporedbi s drugim općinama iz različitih županija uočava se da općina Livno ima najnižu stopu ekonomske aktivnosti radno sposobnog stanovništva, nešto bolji pokazatelj ima općina Livno u 2011. u usporedbi sa bližom okolinom tj. u usporedbi sa općinom Tomislavgrad i prosjekom HBŽ. Isto tako, vidljivo je da stopa nezaposlenosti je iznad prosjeka HBŽ i FBiH, dok je stopa zaposlenosti ispod tog prosjeka.

Slika 40. Stope ekonomske aktivnosti radno sposobnog stanovništva u 2011.²⁵

Broj umirovljenika u razdoblju od 2007. do 2012.god. se povećao za 340, a zaposlenih za 252. U promatranom razdoblju vidimo da se odnos zaposlenih na jednog umirovljenika kreće oko 1,2.

²⁵ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011.godini“

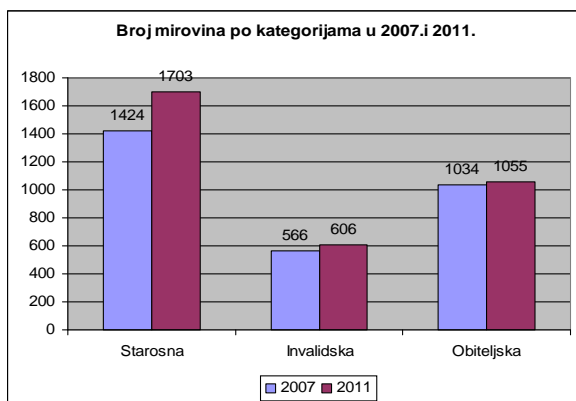

Slika 41. Broj umirovljenika i zaposlenih od 2007. do 2012.

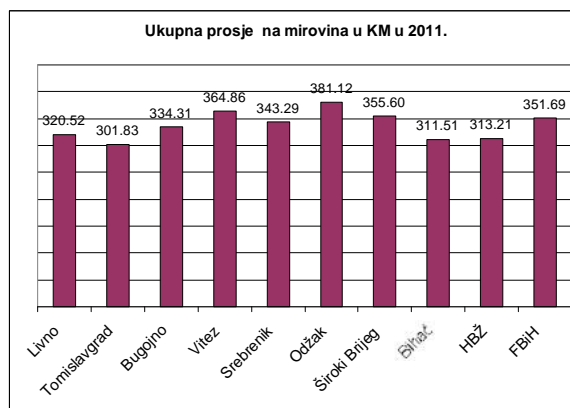

Slika 42. Odnos zaposlenih na 1 umirovljenika od 2007. do 2012

Po pitanju mirovina vidljivo je da se svaka od kategorija mirovina povećala u razdoblju 2007.-2011., a posebice starosne. Visina prosječne mirovine je veća od prosjeka HBŽ, te od susjedne općine Tomislavgrad, kao i općine Bihać, a niža od svih dolje navedenih općina kao i prosjeka FBiH.

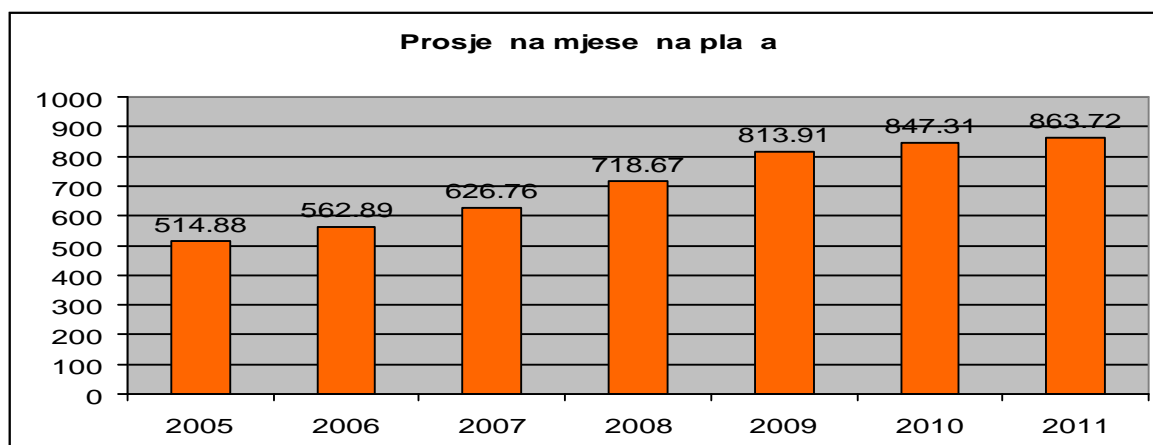

Slika 43. Broj mirovina po kategorijama u 2007. i 2011.²⁶

Slika 44. Ukupna prosječna mirovina u KM u 2011.²⁷

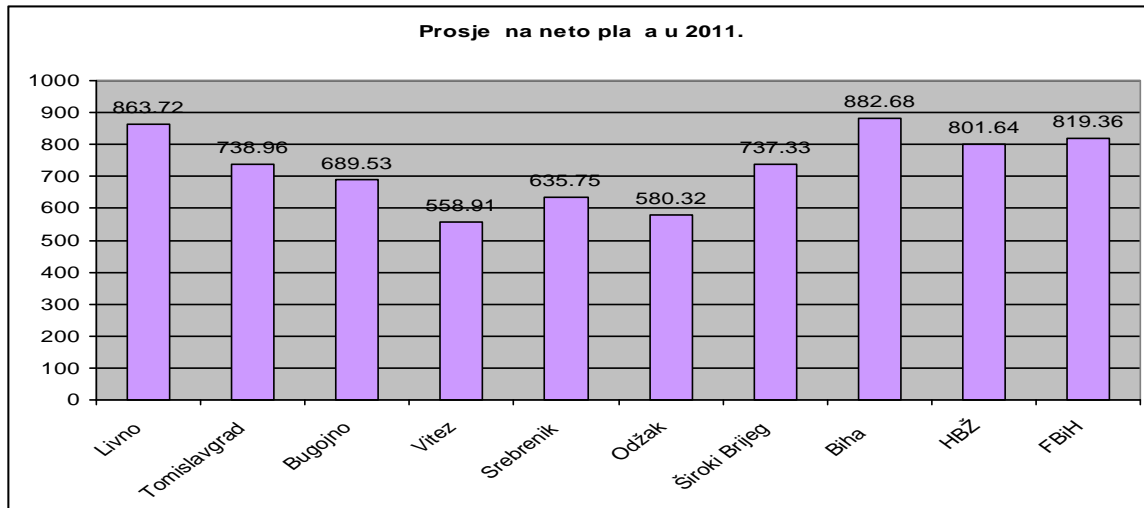
Kada promatramo visinu prosječne plaće vidljivo je da osim općine Bihać, općina Livno ima najvišu prosječnu neto plaću u 2011. godini. Isto tako, zabilježen je trend rasta prosječne plaće od 2005. do 2011. godine što je u skladu s trendom u cijeloj FBiH.

Slika 45. Prosječna neto plaća općine Livno u periodu od 2005. do 2011.

²⁶ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2007 i 2011. godini“

²⁷ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011. godini“

Slika 46. Prosječna neto plaća u 2011.

Zaključak

Analizom kretanja zaposlenosti po godinama vidljivo je da se zaposlenost stalno smanjuje i da je od 2005. godine izgubljeno mnogo radnih mjesta. Razina zaposlenosti se kontinuirano smanjuje dok se nezaposlenost stalno povećava, što nije odraz samo globalne krize, budući da je taj trend primjetan još od ranije te se globalnom financijskom i ekonomskom krizom samo povećao i ubrzao.

Izrazit je problem dugoročne nezaposlenosti. Čak 57% od ukupnog broja registriranih nezaposlenih je registrirano na Zavodu za upošljavanje duže od 5 godina. Veliki broj iz te skupine nezaposlenih vjerojatno nisu nikada ni radili niti aktivno traže posao. Veliki broj registriranih nezaposlenih se registrira zbog beneficija poput zdravstvenog osiguranja. Drugi izražen problem je nezaposlenost mladih. Oko 40% svih registriranih nezaposlenih su između 19 i 35 godina starosti. Također posebnu pažnju treba posvetiti podizanju ekonomske aktivnosti i zaposlivosti žena.

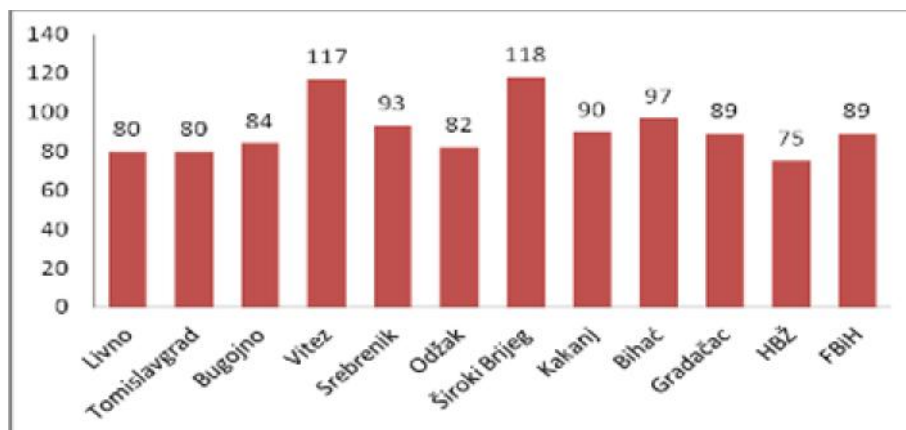
Peoblemla na tržištu rada zahtjevaju koordinaciju i zajednički napor svih državnih, entitetskih, županijskih pa i općinskih tijela.

Sukladno postojećim zakonskim propisima praktično i ne postoji druga mogućnost posredovanja u zapošljavanju izvan ovih postojećih Zavoda i ne predviđa druge mogućnosti posredovanja u zapošljavanju. Ovakva struktura institucija za posredovanje na tržištu rada ne predstavlja optimalno rješenje temeljem kojeg se može doći do efikasnijeg posredovanja između ponude i potražnje na tržištu rada. Za efikasnije posredovanje, a prema tome i efikasnije smanjenje nezaposlenosti neophodno je kreiranje novog pravnog i organizacijskog okvira u uređivanju tržišta rada.

3.5 Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

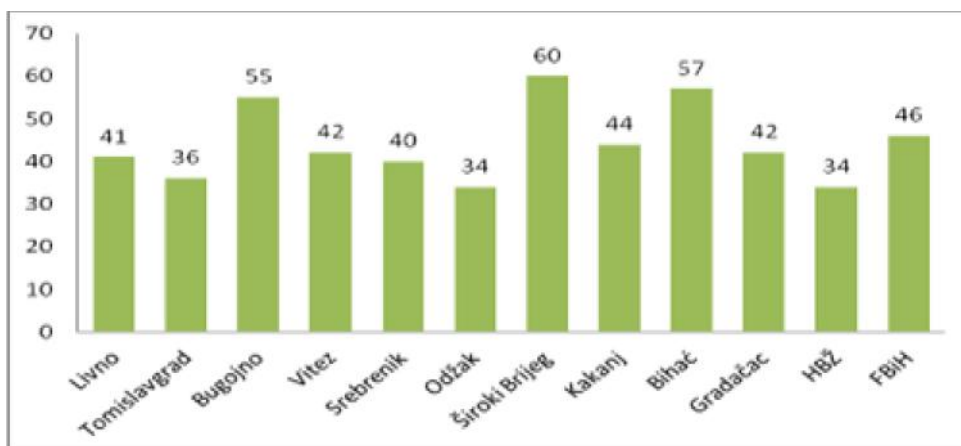
3.5.1 Obrazovanje

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011.godini“ općina Livno, kao i općina Tomislavgrad, u usporedbi sa drugim općinama ima najniži pokazatelj broja učenika osnovnog obrazovanja na 1.000 stanovnika na početku 2011. / 2012. Niži pokazatelj broja učenika osnovnog obrazovanja ima samo HBŽ.

Slika 47. Broj učenika osnovnog obrazovanja na početku 2011/2012 g.na 1.000 stanovnika

Isto tako prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011. godini“ prikazanih na slici 47. vidljivo je da općina Livno ima 41 srednjoškolca na tisuću stanovnika na početku 2011./2012. Neke od navedenih općina imaju lošiji, a neke bolji pokazatelj. Općina Livno ima lošiji pokazatelj od prosjeka FBiH.

Slika 48. Broj učenika srednjeg obrazovanja na početku 2011/2012 g.na 1.000 stanovnika

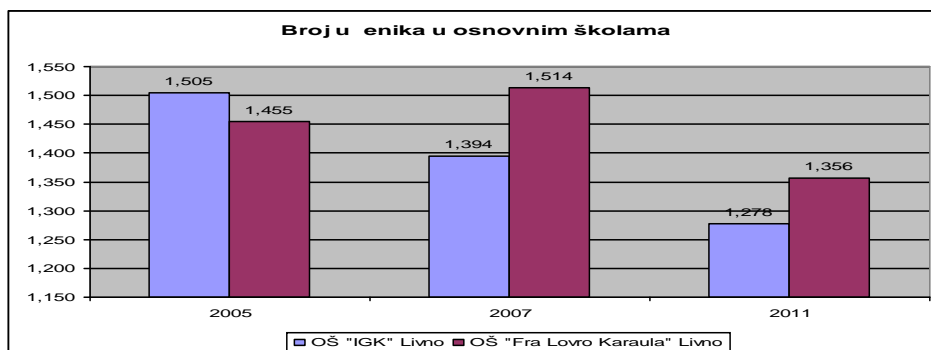
Kao što je vidljivo iz donjeg prikaza broj učenika osnovnog obrazovanja od 2005. do 2011. godine je u stalnom opadanju i smanjio se za 326.

²⁸ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011.godini“

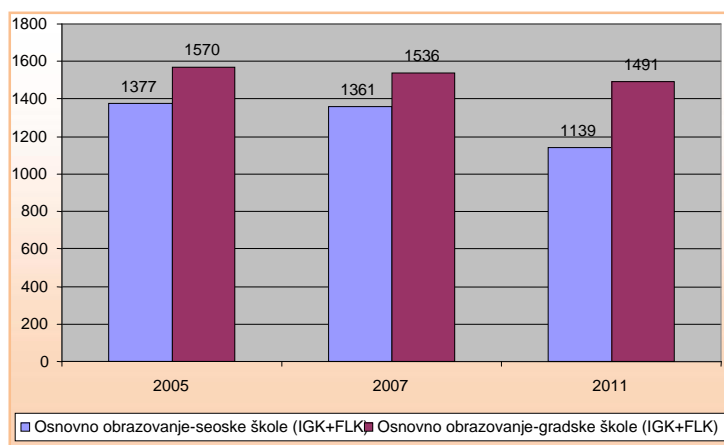
Slika 49 Broj učenika osnovnog obrazovanja u 2005, 2007 i 2011

Ovaj je trend isto tako vidljiv i u prikazu učenika po školama, s tim da je u OŠ „Fra Lovro Karaula“ vidljiv porast učenika u 2007. godini.

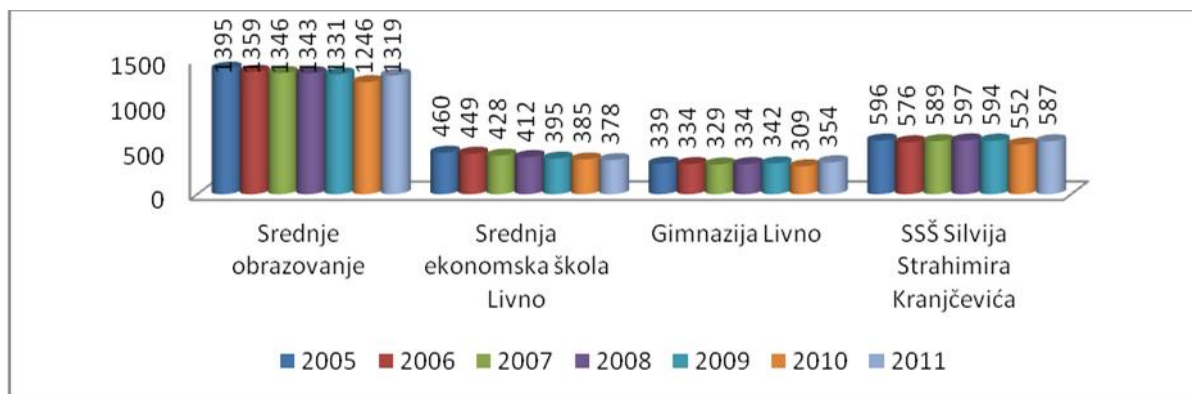
Slika 50. Broj učenika osnovnog obrazovanja po školama

Ako uspoređujemo broj učenika osnovnog obrazovanja u 2005, 2007 i 2011. godini u selima i gradu zaključujemo da veći broj učenika pohađa dvije osnovne (matične) škole u gradu nego 23 područne škole s njihovim odjelima u selima. Također, uočava se da cjelokupno osnovno obrazovanje bilježi pad broja učenika u gradu, a posebice u selima.

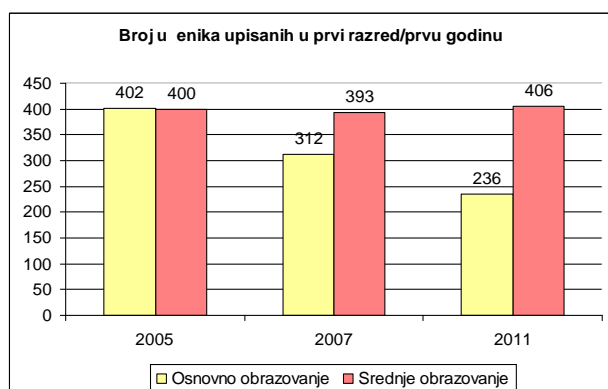
Slika 51 Broj učenika osnovnog obrazovanja selo/grad

Najveći udjel broja učenika srednjeg obrazovanja ima SSS S.S.Kranjčevića (uz trend rasta), zatim Srednja ekonomska škola (uz trend pada), te Gimnazija (uz trend rasta).

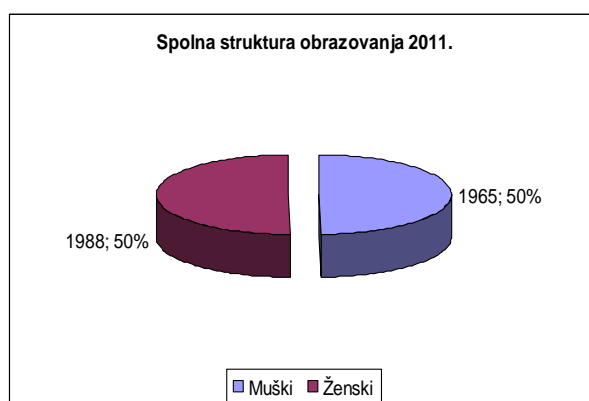

Slika 52 Kretanje broja učenika srednjeg obrazovanja od 2005. do 2011. god.

Broj učenika upisanih u prvi razred srednjeg obrazovanja u promatrane tri godine u prosjeku ostaje na istoj razini, dok u osnovnom obrazovanju bilježi znatan pad od 166 učenika. Prema spolnoj strukturi u 2011 je podijeljen postotak od 50 % muških i ženskih učenika.

Slika 53. Broj učenika upisanih u prvi razred/prvu godinu u 2005, 2007 i 2011.god.

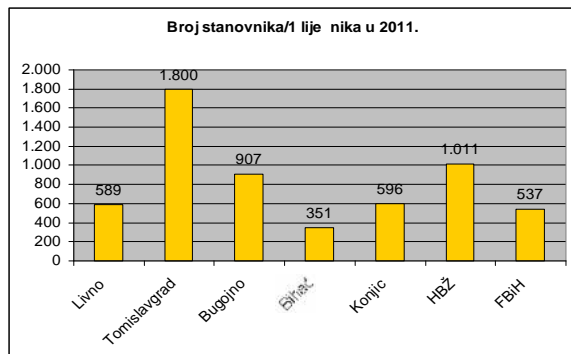
Slika 54. Spolna struktura obrazovanja u 2011.god.

Po pitanju školske infrastrukture, dobrim djelom problemi su izazvani starošću objekata i neadekvatnim održavanjem. U većini objekata postoje iskazani problemi sa sanitarnim čvorovima, a ponegdje su još uvijek prisutni problemi s vodoopskrbom i grijanjem. Iskazani su i problemi loših instalacija, neuređenih i neograđenih školskih dvorišta te loše uređenih školskih igrališta.

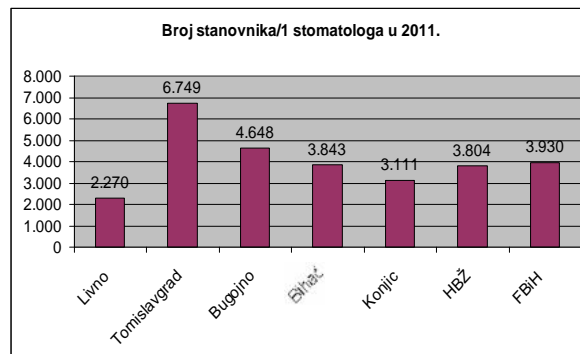
Često se ističu i problemi nedostatka školske opreme i nastavnih učila. Zbog potrebe za žurnim intervencijama u trošne školske zgrade izostaju veća ulaganja u nabavku opreme. Posljedice su vidljive u slaboj opremljenosti kabineta, a u strukturi školskog prostora dominiraju učionice općeg tipa. Jedna od tri srednje škole (Gimnazija) nema ni školsku sportsku dvoranu ni igralište. Dvije matične osnovne škole imaju i dvorane i igrališta. Područne škole s odjelima osim škole u Orguzu nemaju školske sportske dvorane, ali imaju asfaltirana školska igrališta. Što se tiče kadrova oni zadovoljavaju potrebe. Općina Livno sufinancira troškove prijevoza učenika osnovnih i srednjih škola, a vlastitim vozilom potpuno besplatno obavlja prijevoz djece s posebnim potrebama.

3.5.2 Zdravstvo

Na sljedećim slikama vidljiv je omjer doktora medicine po glavi stanovnika u općini Livno. Uspoređujući se sa bližom okolinom, odnosno, sa općinom Tomislavgrad i prosjekom HBŽ-e, općina Livno ima znatno bolji pokazatelj, a razlog je stacioniranost županijske bolnice „Fra Mihovil Sučić“ u općini Livno.

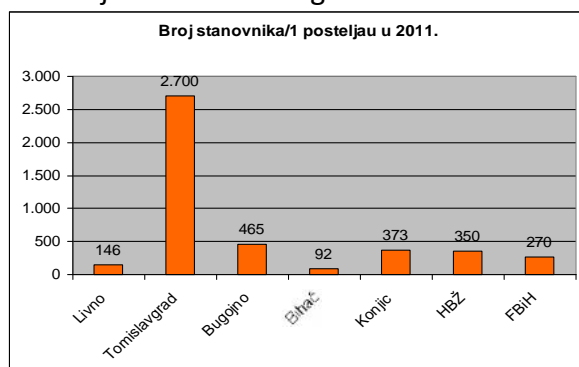

Slika 55. Broj stanovnika po jednom liječniku u 2011.²⁹

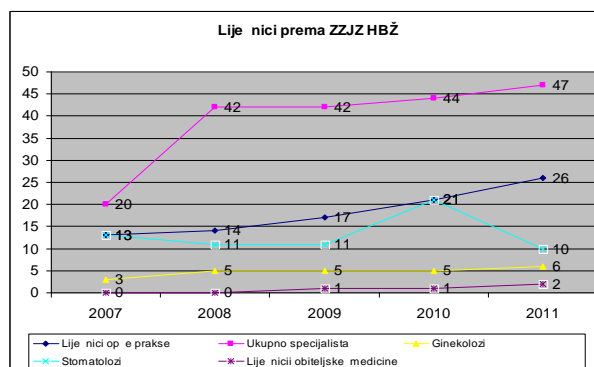

Slika 56. Broj stanovnika na jednog stomatologa u 2011.³⁰

Slika 57. pokazuje da općina Livno osim općine Bihac ima najpovoljniji pokazatelj broja stanovnika na jednu postelju u 2011. Dok iz slike 58. možemo uočiti trend rasta broja liječnika svake od navedenih kategorija, osim kod stomatologa kod kojih se bilježi pad u razdoblju 2007. - 2009. godina.

Slika 57. Broj stanovnika na jednu postelju u 2011.³¹

Slika 58. Liječnici prema ZZJZ HBŽ³²

Iz slike 60. se može uočiti da u svim kategorijama osoblja Doma zdravlja dominiraju žene. Od sveukupnog osoblja (89), žena ima 68, a muškaraca 21.

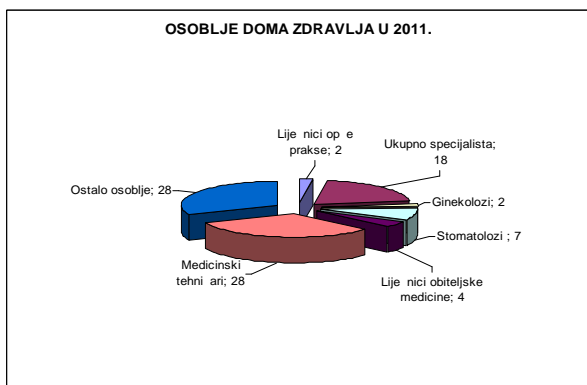
²⁹ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011.godini“

³⁰ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011.godini“

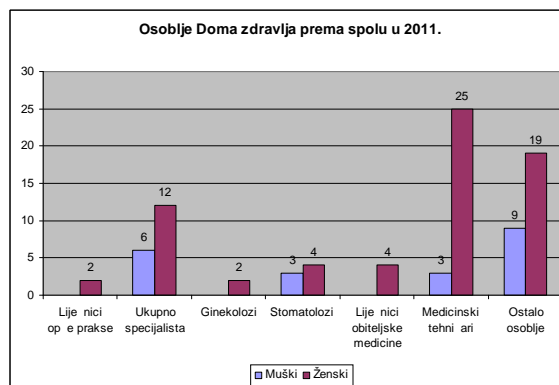
³¹ Federalni zavod za programiranje razvoja; „Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH u 2011.godini“

³² Zavod za javno zdravstvo HBŽ

Slika 59. Broj osoblja u Domu zdravlja u 2011.³³

Slika 60. Osoblje Doma zdravlja prema spolu u 2011.³⁴

3.5.3 Socijalna zaštita

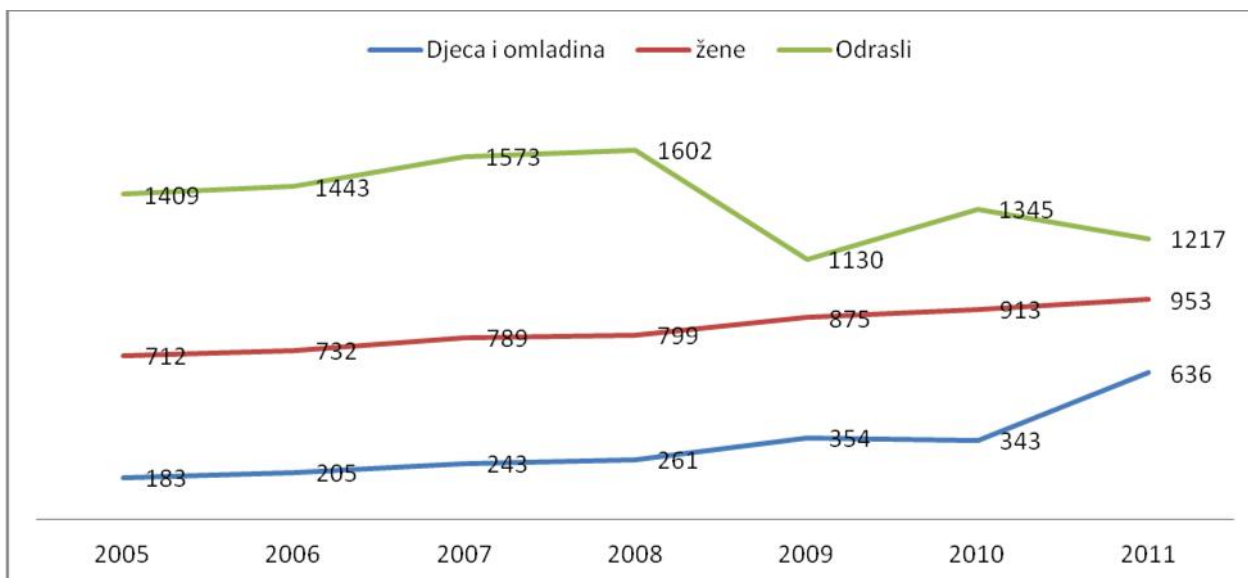
Broj obrađenih slučajeva kod djece i maloljetnika se povećao u promatranom razdoblju za 453. Obradeni slučajevi kod žena, također, bilježe tendenciju rasta. Više je čimbenika koji su utjecali na povećanje obrađenih slučajeva u Centru, a tiče se žena i maloljetnika:

- Loša ekonomska situacija
- Povećanje broja razvoda
- Bolja suradnja sa školom
- Veći broj odgojno zanemarene djece
- Tretiranje nasilja u obitelji kao kazneno djelo
- Podizanje svijesti
- Bolja suradnja sa policijom
- Promjene u maloljetničkom pravosuđu
- Veći broj djece u tretmanu psihologa

Uočena iskakanja tijekom 2007. i 2008. godine su iz razloga izmijenjene zakonske regulative, između ostalog dolazi do povećanja obima poslova u Centru. Povećanjem broja obrađenih slučajeva povećava se i broj intervencija. Broj obrađenih slučajeva je veći iz razloga što ljudi postaju svjesniji postojanja Centra za socijalni rad i njegove usluge.

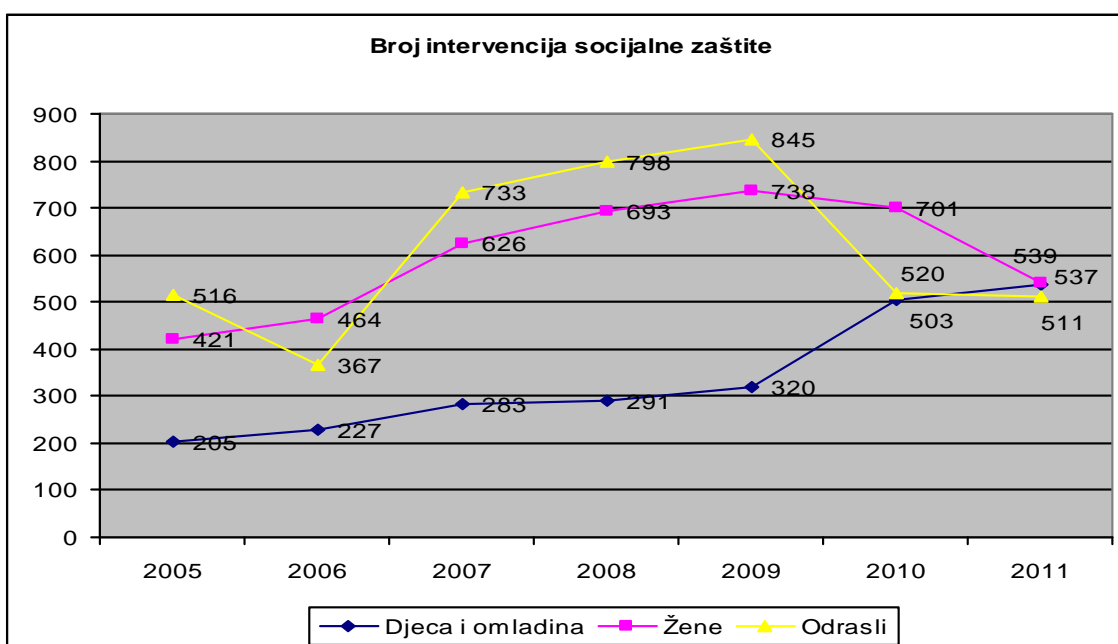
³³ Dom zdravlja, Livno

³⁴ Dom zdravlja, Livno

Slika 61 Obradeni slučajevi u centru

Isto tako slika 62. pokazuje da intervencije socijalne zaštite kod djece i maloljetnika rastu iz godine u godinu. Broj intervencija u odnosu na 2005. u 2011. se povećao za 332.

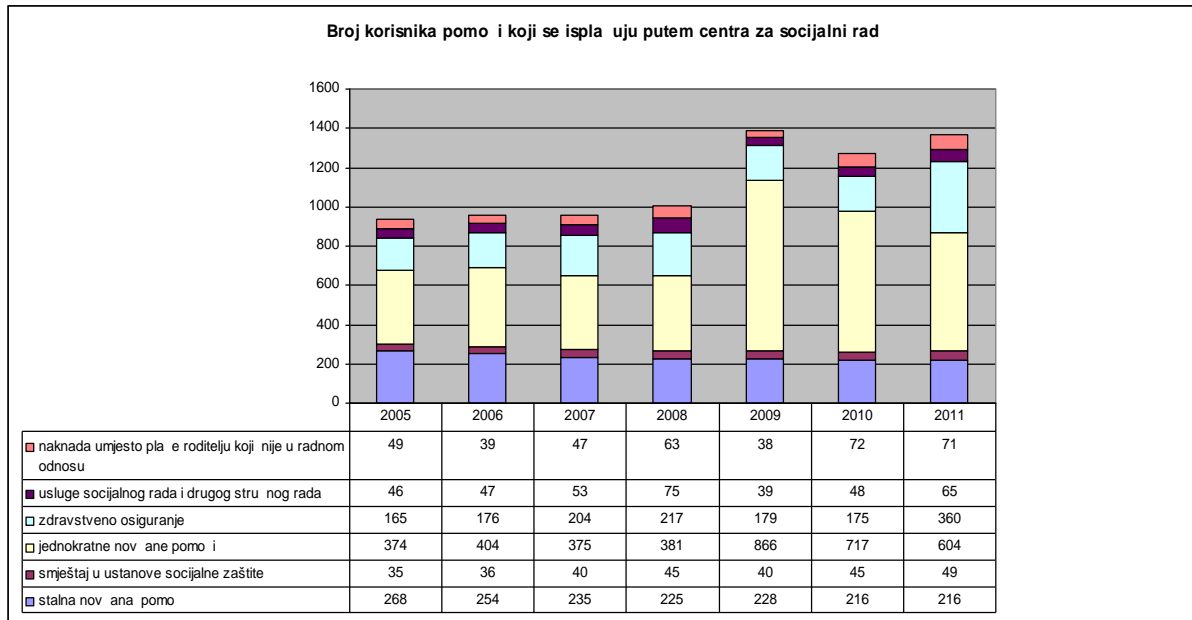

Slika 62 Broj intervencija socijalne zaštite

Na slici 63. podaci o naknadama i uslugama su u blagom porastu iz razloga veće informiranosti javnosti o uslugama Centra i povećanju broja stručnog kadra Centra. Donošenjem novog Zakona o zdravstvenom osiguranju uvode se nove kategorije korisnika zdravstvenog osiguranja preko Centra i taj rast je uočljiv na grafičkom prikazu. Također, izražajan je i rast jednokratne novčane pomoći u 2009. i 2010. godini zbog isplate doplatka za pomoć i njegu kao jednokratne novčane pomoći, dok se u 2011. godini isplata vrši mjesečno. Smještaj u ustanove socijalne zaštite je u porastu, iako Centar nije zagovornik

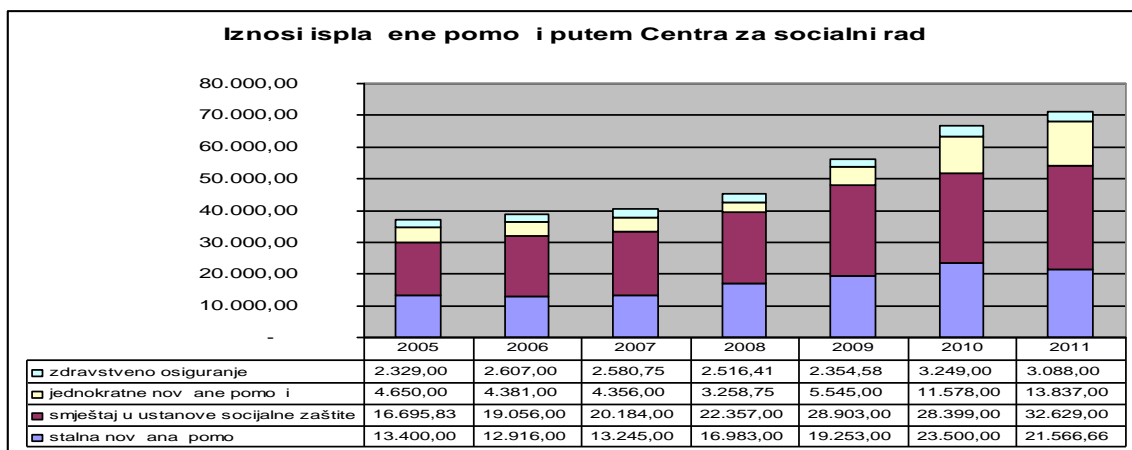
trajnog smještaja u ustanovu i ova procedura se uvijek događa na zahtjev obitelji, rodbine i sl.

Broj korisnika stalne novčane pomoći bilježi pad iz razloga provedene revizije korisnika, donošenjem Zakona o socijalnoj zaštiti 2006. godine, po kojem korisnici prava na naknadu temeljem invalidnosti gube pravo na pomoć za uzdržavanje.

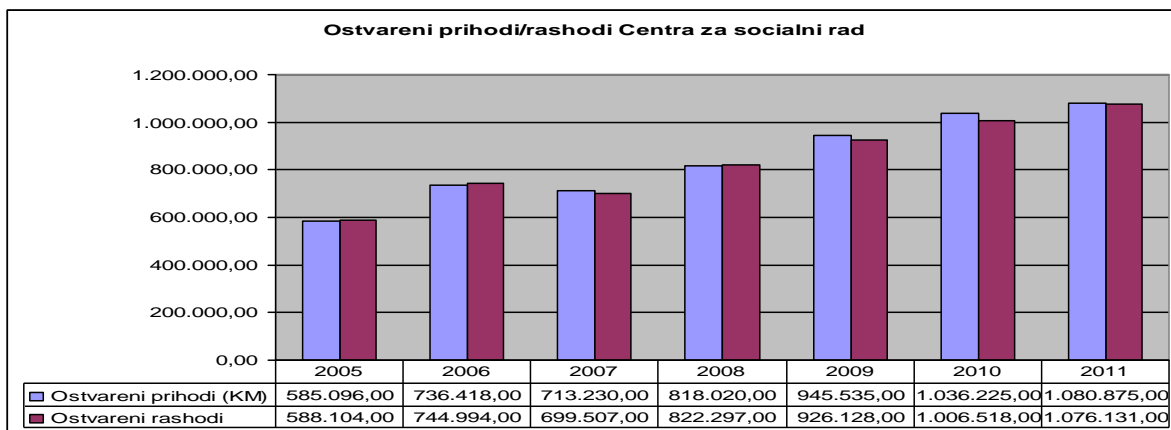
Slika 64 Broj korisnika pomoći koji se isplaćuju putem Centra za socijalni rad

Slika 65. pokazuje da su se vrijednosti isplaćene pomoći iz godine u godinu povećavale po svim kategorijama, a posebno su izražene vrijednosti koje se odnose na smještaj u ustanove socijalne zaštite, jer se povećao broj korisnika i cijena usluga.

Slika 65 Iznosi isplaćene pomoći i putem Centra za socijalni rad

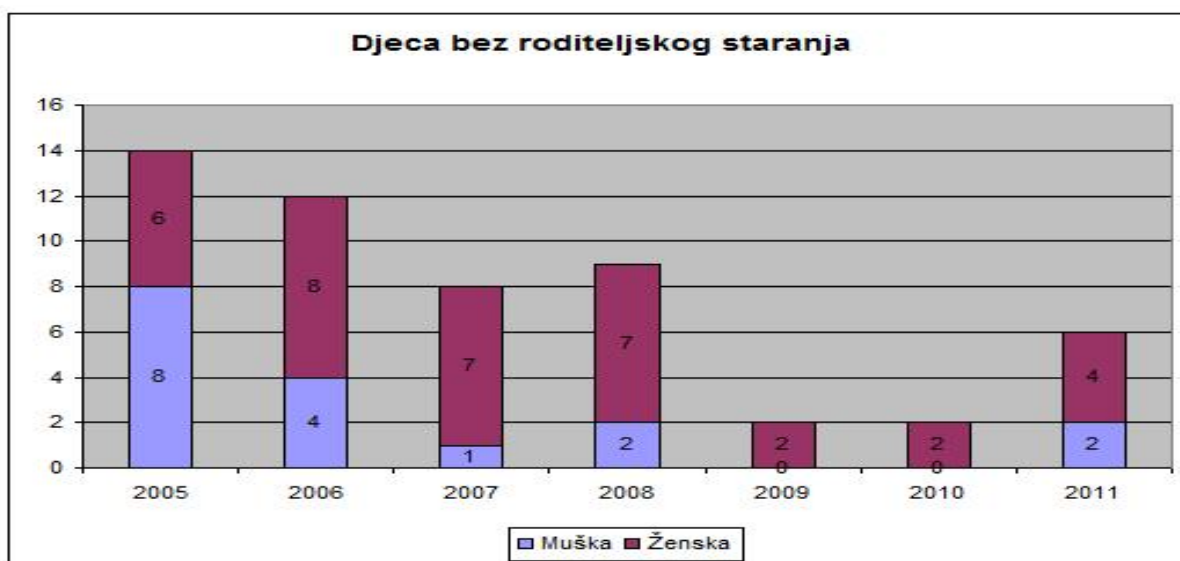
Iz slike 66. je vidljivo da se povećanjem broja korisnika pomoći povećava novčani iznos pomoći, odnosno rashodi Centra. Planiranje prihoda Centra temelji se na rashodima prethodne godine.

Slika 66 Ostvareni prihodi/rashodi Centra za socialni rad

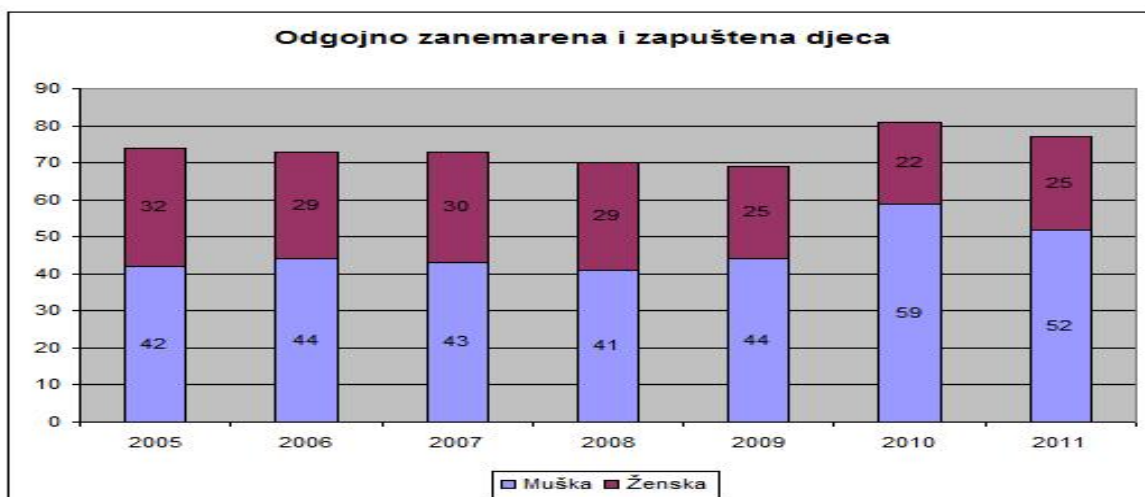
3.5.4 Ranjive skupine

2001. godine i 2003. godine se dogodilo da je 14 djece ostalo bez roditelja, zbog smrti oba roditelja ili pak jednog, a drugi se roditelj nije mogao brinuti o njima pa su djeca stavljena pod skrbništvo u srodničke obitelji. Takav trend se nije nastavio godinama poslije, a djeca stavljena pod skrbništvo su postajala punoljetna.

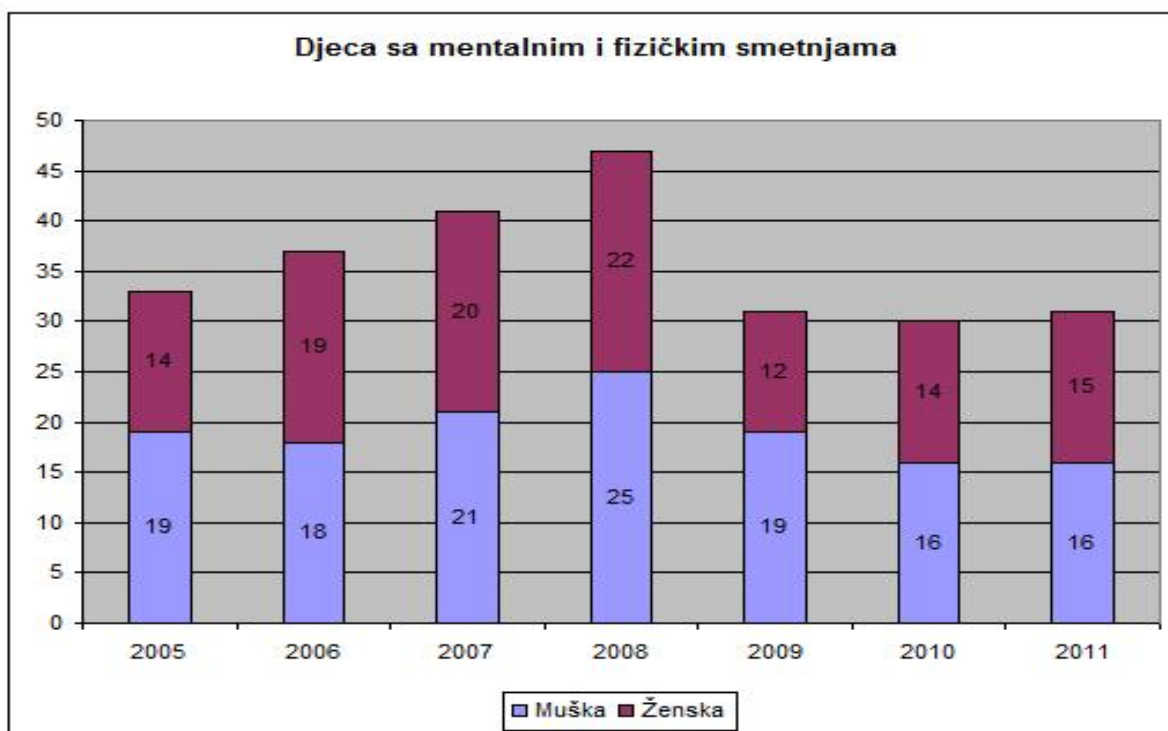
Slika 67 Djeca bez roditeljskog staranja

Zbog sve lošije ekonomske situacije u društvu, nespremnost za roditeljstvo, neusklađenost suvremenih dječjih zahtjeva sa mogućnostima, znanjima i sposobnostima roditelja, nezainteresiranost za učenje o roditeljstvu, pogrešna motivacija za roditeljstvom su pridonijele povećanju odgojno-zanemarene djece.

Slika 68 Odgojno zanemarena i zapuštena djeca

Nagli pad djece sa mentalnim i fizičkim smetnjama u 2009. godini se objašnjava činjenicom da je jedan broj djece koja su kategorizirana postala punoljetna. Dio ove djece su generacija djece koja je pohađala posebne odjele koji su se osnovali kada su ova djeca bila u nižim razredima. Prije toga nije bilo odjela za djecu sa posebnim potrebama i nije obavljena kategorizacija za potrebe školovanja djece sa smetnjama u razvoju.

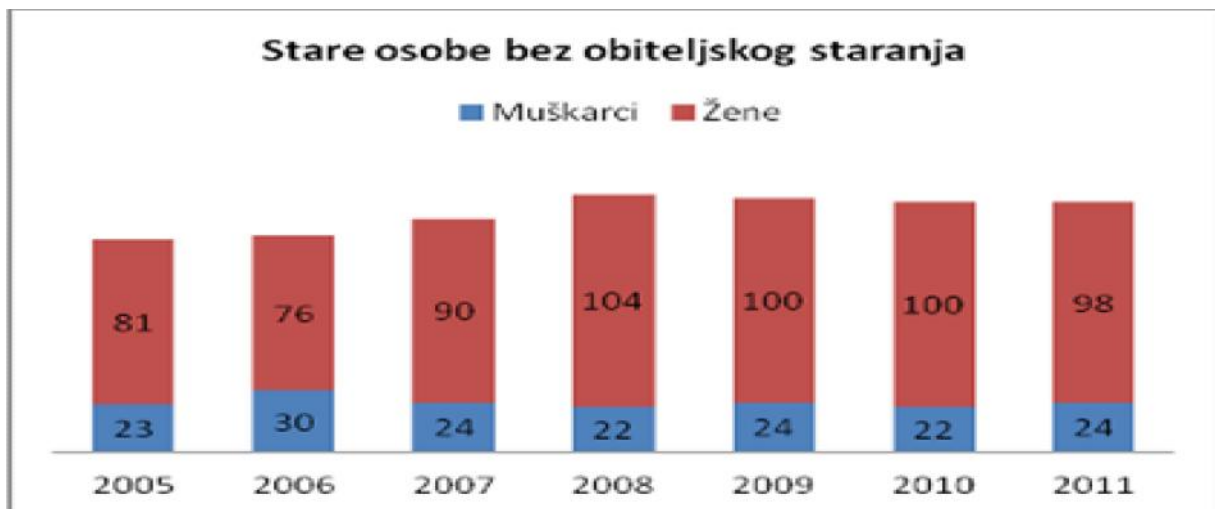
Slika 69 Djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama

Primjetan je i rast broja osoba ometanih u psihološkom i fizičkom razvoju i osoba s invaliditetom, s tim da je od 2008. godine zabilježen pad dok je broj počeo rasti ponovo nakon 2010. godine.

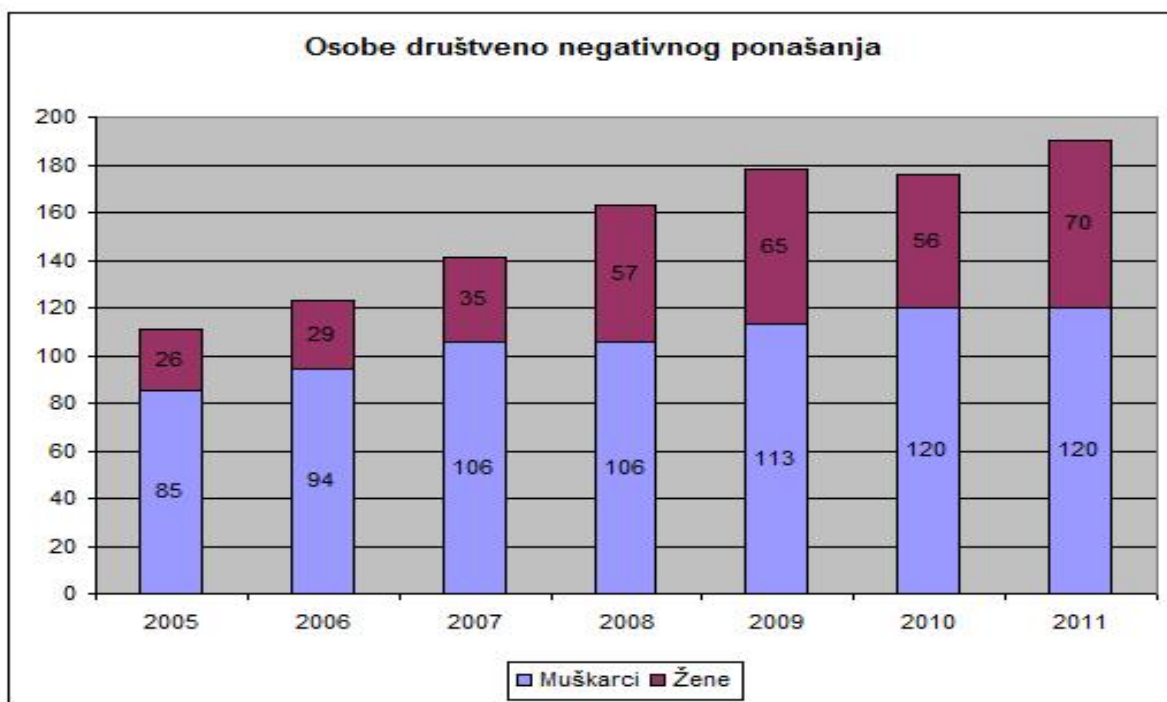
Slika 70 Osobe ometane u psihološkom i fizičkom razvoju i osobe sa invaliditetom

U promatranom se razdoblju povećao i broj smještenih starih osoba koje su time ušle u evidenciju Centra kao osobe bez obiteljskog staranja.

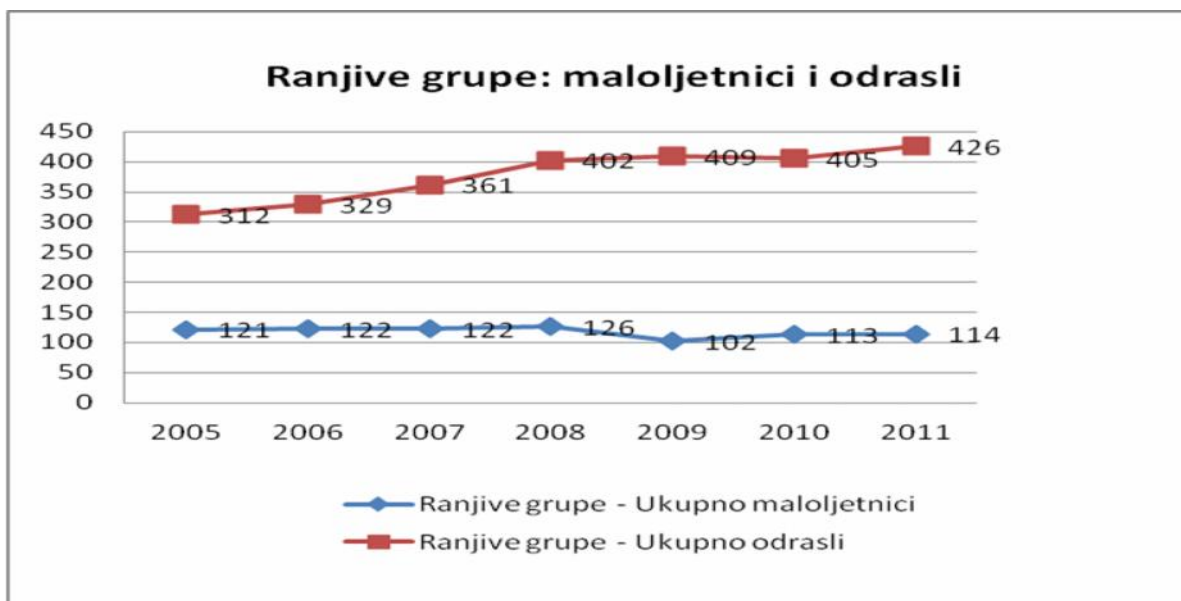
Slika 71 Stare osobe bez obiteljskog staranja

Trendovi poput alkoholizma i dr. oblika ovisnosti, različitih oblika nasilja, te sklonost kaznenim djelima je godinama u porastu zbog loše ekonomske situacije u društvu, poremećenog sustava vrijednosti, gubljenje obiteljskih vrijednosti, smanjene socijalne podrške i sl.

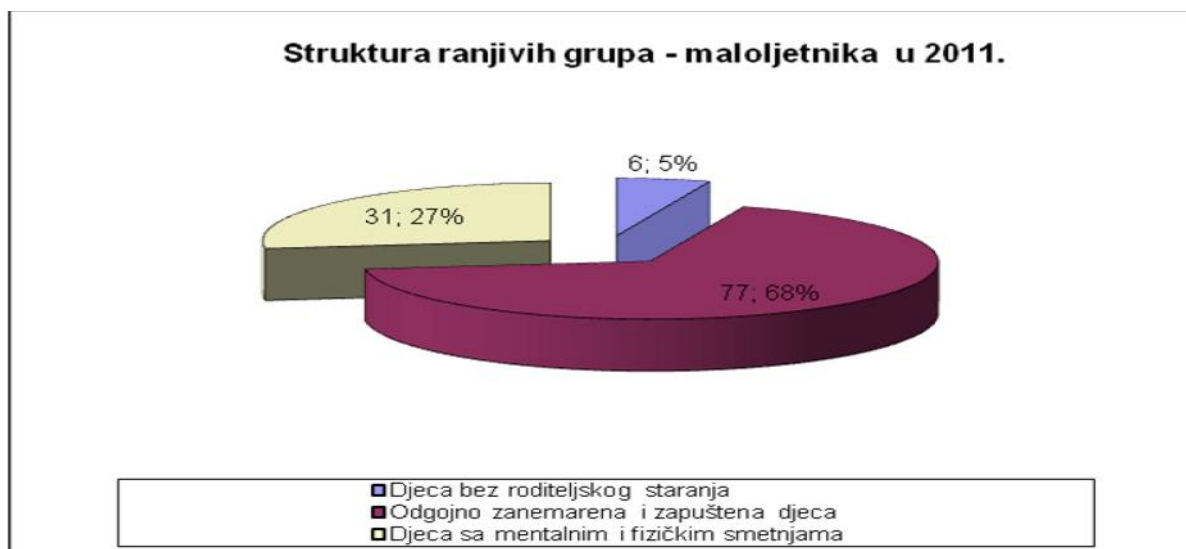
Slika 72 Osobe društveno negativnog ponašanja

Kada pogledamo strukturu ranjivih grupa u slici 73. vidjet ćemo da je udio odraslih znatno veći nego maloljetnika. Također, primjetan je i lagan pad udjela maloljetnika.

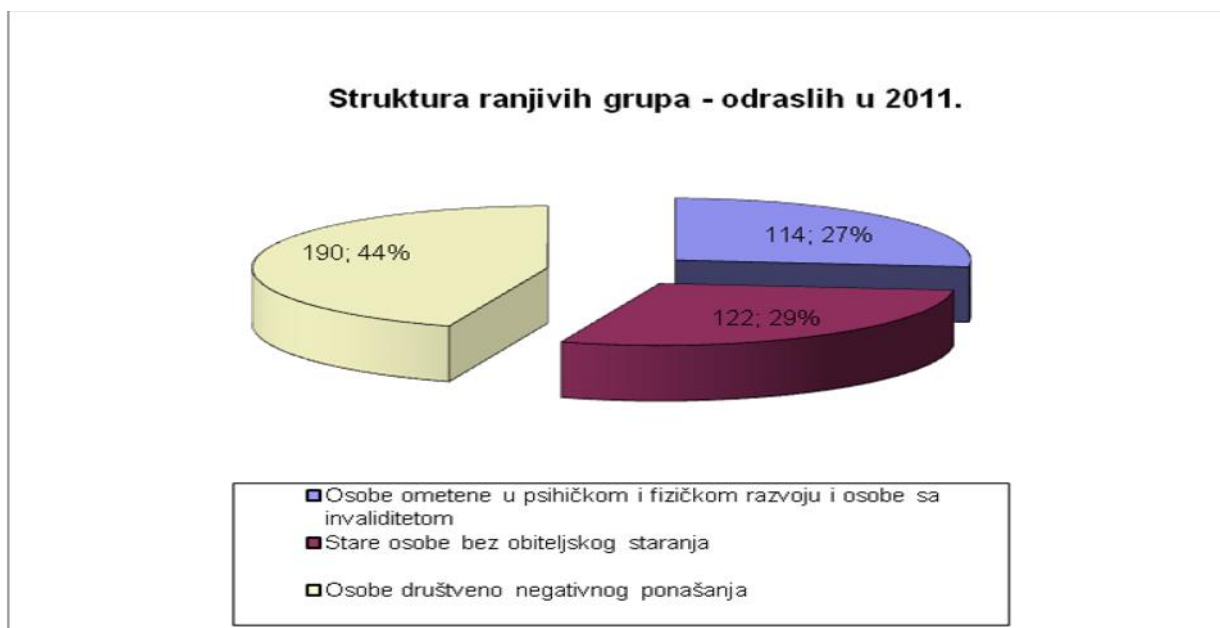
Slika 73 Strukturu osoba s društveno negativnim ponašanjem od 2005. do 2011.

U strukturi maloljetnih osoba ponašanja najviše je odgojno zanemarene i zapuštene djece preko 77 %.

Slika 74 Struktura maloljetnika u 2011.

Kod odraslih je stanje nešto drugačije nego kod mladih te je najviše osoba društveno negativnog ponašanja pa potom starijih osoba bez obiteljskog staranja.

Slika 75 Struktura odraslih u 2011.

3.5.5 Raseljene osobe i povratnici

Tijekom rata crta razdvajanja je prolazila kroz 11 sela općine Livno i to: Donji Rujani, Čaprazlije, Provo, Gubin, Sajkovići, Kovačić, Čelebić, Bojmunte, Radanovići, Vrbica i Bogdaši. Za vrijeme rata gore navedena sela su potpuno uništena i devastirana. Do danas su samo djelomično obnovljena te je interes za obnovu i povratak još uvijek velik. Prije rata u ovim selima je živjelo 728 domaćinstava. U općini Livno, u Službi za graditeljstvo, prostorno

uređenje i stambeno-komunalne poslove trenutno se nalazi 158 obnovljenih zahtjeva za obnovu kuća u navedenim selima, a još uvijek se podnose i obnavljaju zahtjevi. U navedenim selima već živi oko 250 povratničkih obitelji koje su djelomično obnovile stambene objekte. U selima postoji određeni broj kuća za koje su vlasnici dobili određenu količinu građevinskog materijala, a nisu u mogućnosti niti imaju sredstava za ugradbu istog. Osim spomenutih stambenih jedinica u navedenim selima u ratu su stradali i gospodarski objekti, a također je uništen i stočni fond.

3.5.6 Kultura i sport

Kultura

Kulturna događanja u općini Livno bazirana su oko muzeja i galerije Gorica te Narodnog sveučilišta. Tradicionalno već nekoliko godina održava se manifestacija Livanjsko kulturno ljeto koje traje od polovice srpnja do polovice kolovoza. Ono nudi različite kulturne sadržaje kao što su: izložba slika, sajam knjiga, škola slikanja, lutkarske predstave, večer poezije te nastup kulturno-umjetničkih društava.

Veće kulturne institucije u općini Livno su sljedeće:

1. Franjevački muzej i galerija Gorica Livno, s bogatim muzejskim zbirkama, izložbenim prostorijama i stručnim osobljem se danas svrstao među moderne muzejsko-galerijske ustanove.
2. Narodno sveučilište Livno u sklopu kojeg je gradska knjižnica i dvorana za kulturne događaje (poznata kao kino-dvorana).
3. Matica hrvatska (ogranak u Livnu, bavi se uglavnom sadržajima vezanim uz književnost, ali joj nisu strani niti likovni sadržaji izložbenog karaktera).
4. Samostalna biblioteka Hadži Jusuf Livnjak.
5. Privatni muzej Izeta Alića-Kelje jedinstveni je primjer oživljavanja i očuvanja starih livanjskih majstora.

Od druga posebno je aktivna Udruga likovnih umjetnika Livno, te kulturno-umjetnička društva:

- HKUD Dinara, Livno
- KUD Kamešnica, Podhum
- KUD Podinarje, Lištani
- KUD Ljubunčić, Ljubunčić
- KUD Rudine, Vidoši
- KUD Tribanj, Bila
- BKZ „Preporod“

Sport

U općini Livno djeluje preko dvadeset sportskih klubova i udruga, a u njihovu funkcioniranju osjeti se nedostatak sportskih saveza. S obzirom na tešku gospodarsku situaciju teško je očekivati povećanje kvalitete i značajnije rezultate u natjecateljskom sportu. Loše stanje sportskih objekata umanjuje mogućnost građana za bavljenjem sportom kao i rekreacijom. Nekoliko godina održava se i malonogometni turnir Ljeto što upotpunjuje kulturnu ponudu grada Livna

Statutom općine Livno utvrđeno je osiguravanje potreba lokalnog pučanstva u oblasti sporta. Iz proračunskih sredstava financiraju se aktivnosti, poslovi i djelatnosti u svezi sa sljedećim:

- poticanjem i promicanjem sporta,
- provođenjem dijela programa tjelesne i zdravstvene kulture djece i mladeži,
- djelovanjem sportskih udruga,
- treningom, organiziranjem i provođenjem sustava natjecanja,
- sportsko-rekreacijskim aktivnostima građana,
- održavanjem i izgradnjom objekata za sport i tjelesnu kulturu.

Sportska natjecanja i sportske aktivnosti koje se održavaju u općini Livno su:

- Malonogometni turnir,
- Ulične utrke i maraton,
- Sportska natjecanja osnovnih i srednjih škola u malom nogometu, košarci, odbojci, stolnom tenisu,
- Tradicionalni malonogometni turnir Ljeto,
- Liga veterana (rekreativci životne dobi 35. godina i više),
- Natjecanje Taekwando Livno Open,
- Tradicionalno Prvenstvo Livna u malom nogometu koje se održava u mjesecu prosincu i siječnju u povodu božićnih i novogodišnjih blagdana, uz sudjelovanje seniorskih ekipa i svih uzrasta dječjih kategorija,
- Međunarodni turnir u ženskoj odbojci,
- Memorijalni šahovski turnir,

Sportske aktivnosti se najčešće održavaju u sklopu Sportskog centra Zgona i u sklopu sportske infrastrukture osnovnih škola.

Zaključak

Zbog trenda iseljavanja mlade populacije iz ruralnih područja postoji neizbježnost smanjenja broja učenika u područnim školama i njihovim odjelima što će u skoroj budućnosti dovesti do ukidanja istih. Broj učenika srednjih škola u posljednjih nekoliko godina u prosjeku ostaje isti s tendencijom smanjenja iz razloga što statistički podaci prirodnog prirasta za općinu Livno iz 2002 godine pokazuju postojanje tzv „bijeke kuge“(veći broj umrlih nego rođenih), što će se u skoroj budućnosti odraziti i na smanjenje broja srednjoškolaca.

Izražen je i problem sa starošću školskih objekata i neadekvatnim održavanjem kao i problemi nedostatka školske opreme i nastavnih učila, što bi se ovom strategijom svakako moralo dijelom rješavati.

Županijska bolnica „Dr fra Mihovil Sučić“ smještena u Livnu ima dugogodišnje iskustvo u radu. Uvođenjem novih odjela i upošljavanjem novih specijalističkih kadrova povećava se i zdravstvena zaštita svih građana Hercegbosanske županije.

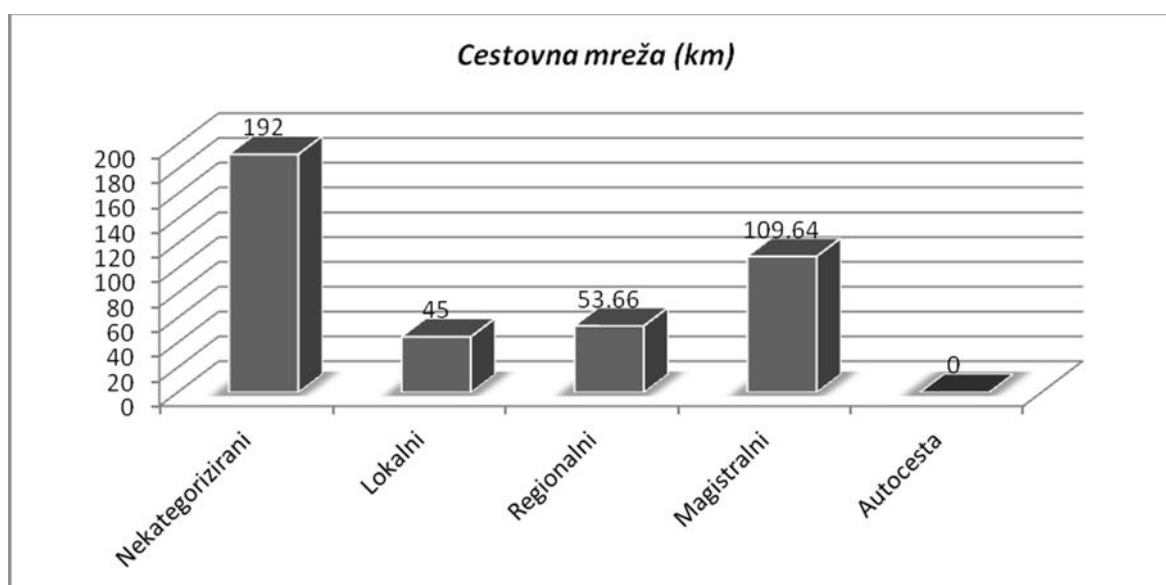
Socijalna sigurnosti svih građana, osobito ranjivih grupa kao što su: stari i nemoćni, samohrani roditelji, te obitelji s više djece, beskućnici, žrtve nasilja, provodi se kroz djelatnost Centra za socijalni rad, koji u svojim programima i planovima nastoji smanjiti porast maloljetničke delikvencije i obiteljskog nasilja.

Iako u segmentu kulture i sporta imamo dosta aktivnosti i događaja, potrebno je uložiti i razviti inicijative i projekte da se kulturni i sportski život Livna dodatno obogati i da se na ovaj način stvore pretpostavke za ostanak mladih ljudi u Livnu koji će imati potpunu kulturno sportsku ponudu i sadržaj.

3.6 Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

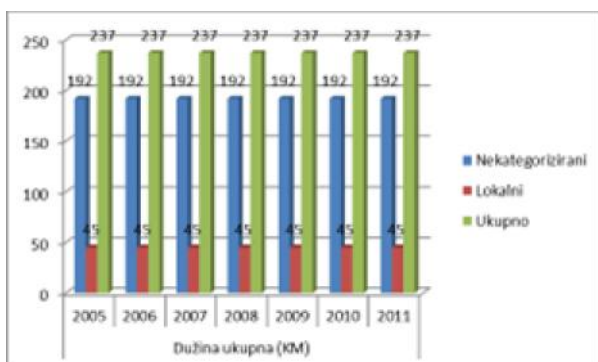
3.6.1 Stanje prometne infrastrukture

Ukupna dužina (km) cestovne mreže na području općine Livno iznosi 400,30 km. Na slici 68. prikazane su dužine po kategorijama. Vidljivo je da je najviše nekategoriziranih.

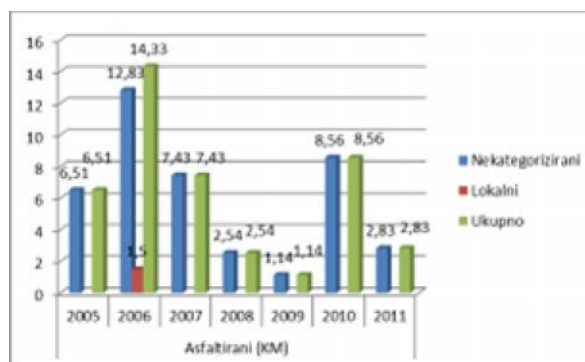

Slika 76 Dužina cestovne mreže

Najveći dio cestovne mreže su nekategorizirane ceste u iznosu od 47,96 %. Stanje cestovne mreže je dobro i sva naselja su povezana. Ukupna dužina lokalnih i nekategoriziranih cesta iznosi 237 km. Na slici 77. vidljivo je da se godinama od 2005.-2011.god nije povećavala dužina cestovne mreže jer nije bilo formiranja novih naselja, a ni projekta vezanih za magistralne i regionalne ceste koje su u nadležnosti Direkcija za ceste.

Slika 77 Dužina cesta po godinama

Slika 78 Dužina asfaltiranih cesta

Na slici 78. prikazane su dužine asfaltiranih lokalnih i nekategoriziranih cesta. Najviše je asfaltirano u 2006.god. u dužini od 14,33 km, a najmanje u 2011.god. u iznosu od 2,83 km dužine. Na grafikonu je vidljivo da je izvršeno samo asfaltiranje lokalnih i nekategoriziranih cesta iz razloga što su u nadležnosti Općine.

3.6.2 Stanje tehničke infrastrukture

Kompletno područje Općine je pokriveno elektroenergetskom mrežom. Analizirajući ukupnu potrošnju energije u sektorima zgradarstva, prometa i javne rasvjete može se zaključiti da je najveća potrošnja energije u sektoru zgradarstva 234.931 MWh/g tj. 82% u odnosu na ukupnu potrošnju energije 286.979 MWh/g. Pregled ukupne potrošnje energije po sektorima dan je u Tablici 2.

Tabela 2 Ukupna potrošnja energije po sektorima na području općine Livno

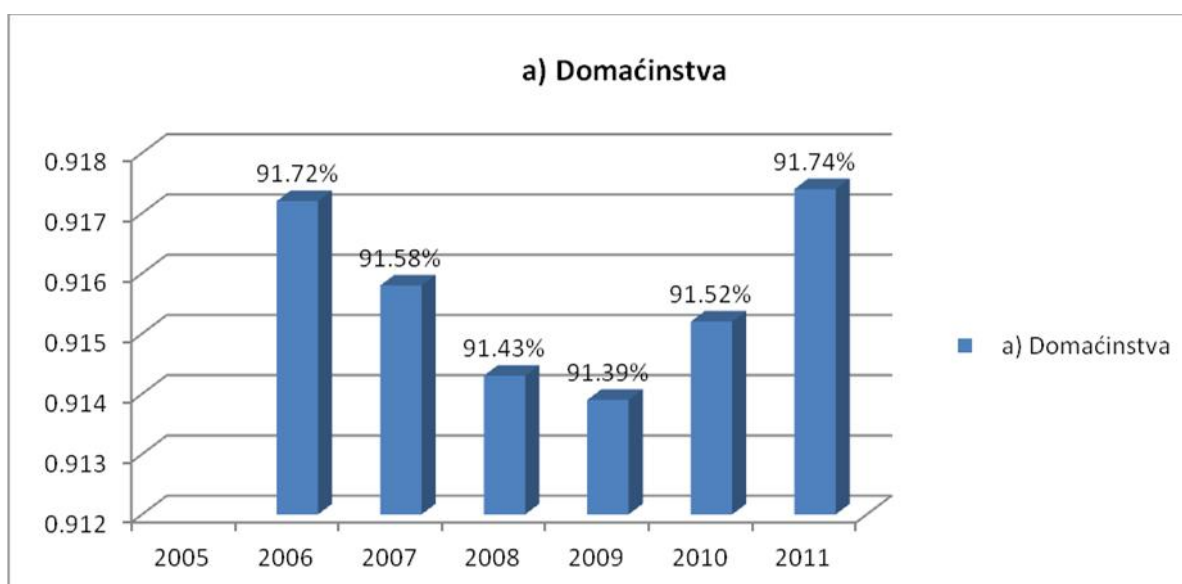
Sektor	MWh/god.
Javni objekti u vlasništvu Općine	3.723
Javni objekti koji nisu u vlasništvu Općine	23.159
Stambeni sektor	208.049
Javna rasvjeta	1.096
Promet	50.952
Ukupno	286.979

Slika 79 Udio energetske potrošnje u sektorima na području općine Livno

Iz Slike 79. je vidljivo da najveći udio u potrošnji energije čini stambeni sektor od 72,50% ukupne potrošnje energije. U našoj Općini nema proizvodnje električne energije. Najveća potrošnja je ostvarena u 2010. god. i iznosi 56,118 GWh. Potrošnja je ostvarena zbog povećanja broja poslovnih subjekata na području Općine.

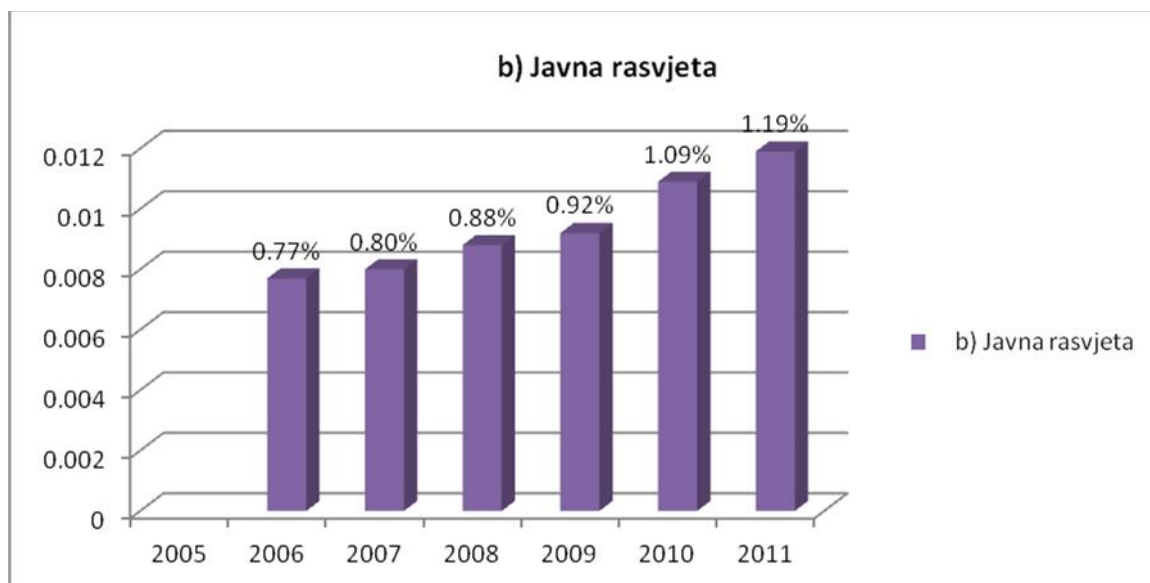
Najveći broj kupaca odnosi se na kućanstva i njegov udio u ukupnom iznosu u postotku prikazan je na dijagramu na slici 76. Možemo vidjeti da raste iz godine u godinu i udio javne rasvjete. Najveći porast je u 2010. i 2011.god.

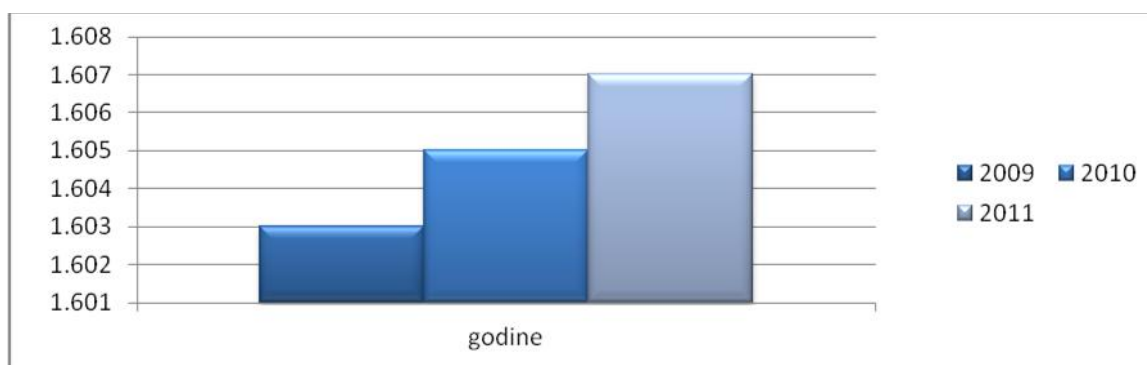
Slika 80 Potrošnja u domaćinstvima

Što se tiče javne rasvjete, kompletna mreža javne rasvjete je u vlasništvu općine Livno, što ima veliki značaj kod identifikacije i provođenja mjera za poboljšanje energetske učinkovitosti. Kao primjer porasta pokrivenosti rasvjetom naselja, navodi se potrošnja

električne energije za 2009. godinu koja iznosi 1096,13 MWh, te je primjetan kontinuiran rast potrošnje u periodu nakon 2009. godine (slika 77) .

Slika 81 Pregled potrošnje javne rasvjete po godinama

Slika 82 Ukupan potrošnja JR po godinama

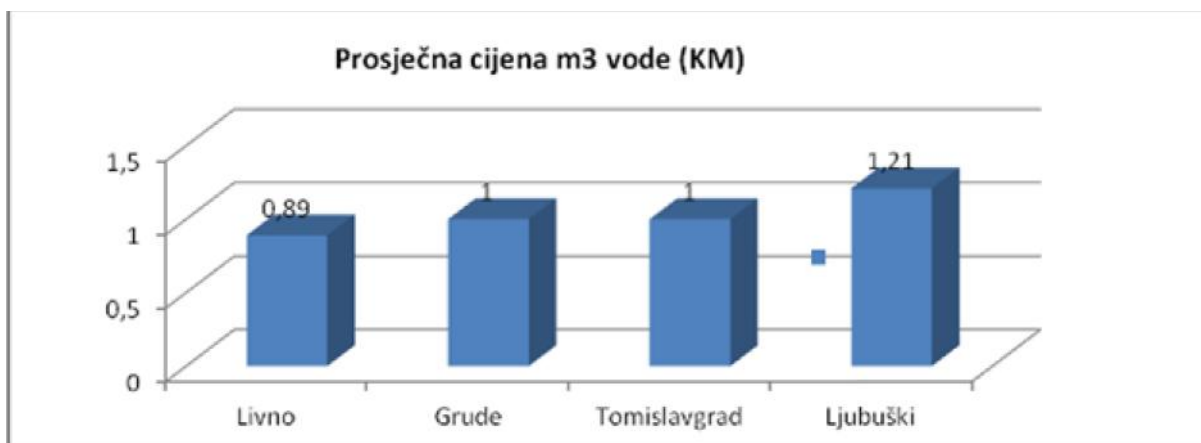
3.6.3 Stanje komunalne infrastrukture i usluga

Vodovodna mreža, potrošnja vode i projekcija potreba količine vode

Broj potrošača vode s javnog vodovoda u 2011. godini iznosio je 4.641, s tim da se prema procjeni broja stambenih jedinica urađenoj za Prostornu osnovu Hercegbosanske županije predviđa da bi taj broj mogao iznositi u 2015. godini 9259, a u 2020. 9838 potrošača. Prosječna cijena 1 m³ iznosila je za period od 2007.-2011.god. 0,89 KM.

Ukupna dužina vodoopskrbne mreže-primarni cjevovod iznosi 70 km. Projektom izgradnje prstenastog vodovoda obuhvaćena će biti sva naselja u području Općine. Ukupna dužina primarnog cjevovoda prema ovom projektu trebala bi iznositi 145 km.

Uspoređujući cijenu m³ vode u našem okruženju vidljivo je na (slika 83) da je najniža cijena vode u općini Livno. Naplate usluga su dosta dobre i iznose u 2011. godini 90% . Ostatak od 10% odnosi se na pravne osobe i ustanove na području Općine.

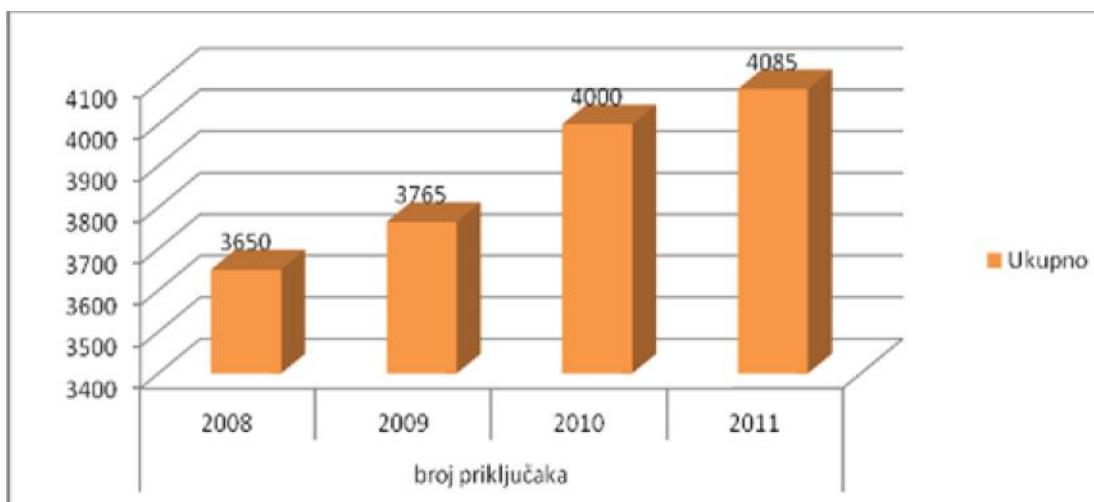

Slika 83 Prosječna cijena vode

3.6.4 Otpadne vode –kanalizacijska mreža

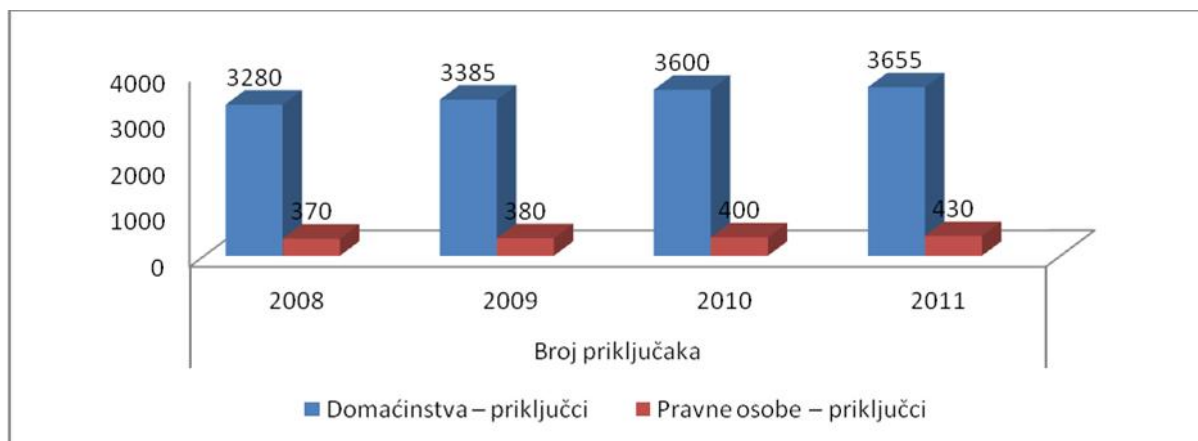
Dugi niz godina planiran je kanalizacijski sustav, kao i postrojenje za pročišćavanje otpadnih voda. Sada to nije neophodno samo radi kontrole opterećenja, nego i radi zakonskih zahtjeva za kvalitetom efluenta.

Postojeća kanalizacijska mreža je djelom mješovita i većim djelom razdjelna. Mješovita kanalizacija je starija i nalazi se u starijem, višem djelu grada Livna, a razdjelna kanalizacija je rađena u novije vrijeme u nižim dijelovima grada, te u novim izgrađenim dijelovima grada. Ukupna dužina kanalizacijske mreže na području grada iznosi 23 km, dok je ukupan broj priključaka na kanalizacijsku mrežu u 2011. god. iznosio 4085. Najveći porast broja priključaka se ostvario u razdoblju od 2009.-2010. god zbog izgradnje kanalizacijske mreže u naselju Brina.

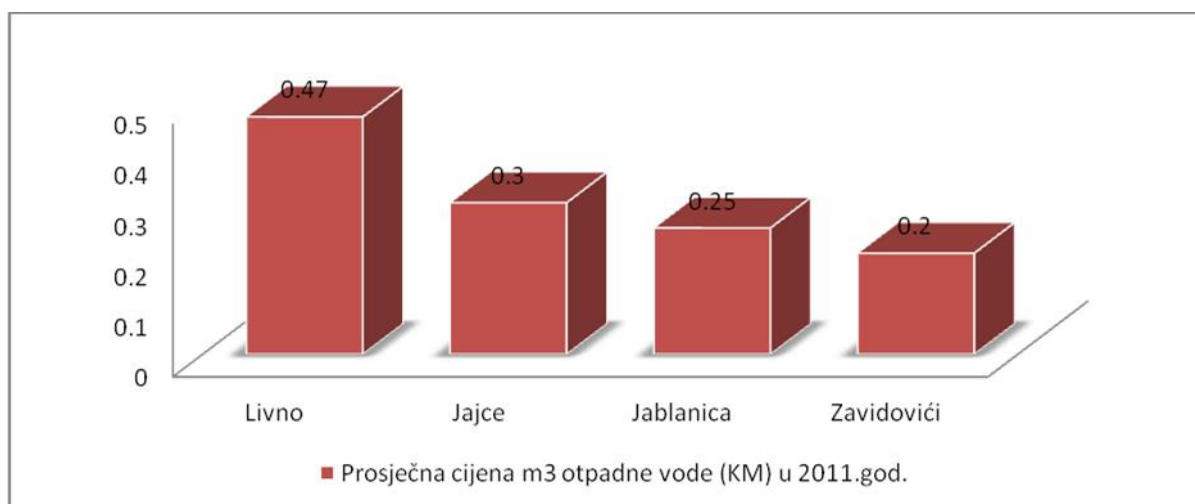
Slika 84 Ukupan broj priključaka na kanalizacijsku mrežu

U ukupnom broju priključaka na kanalizacijsku mrežu najviše sudjeluju domaćinstva s 3655 priključaka, što je i za očekivati.

Slika 85 Struktura priključaka

Prosječna cijena m³ otpadne vode u 2011.god. za općinu Livno iznosila je 0,47 KM. Na slici 86 vidljivo je da je najveća u odnosu na druge općine. Postotak naplate usluga za otpadnu vodu je kao kod vodoopskrbe pitkom vodom i iznosi u 2011.god. 90%.

Slika 86 Prosječna cijena otpadnih voda u drugim općinama³⁵

3.6.5 Odvoz smeća i otpada

Zakonom o upravljanju otpadom Federacije BiH podijeljena je nadležnost upravljanja otpadom između Federacije BiH i županija. Kako u HB županiji nije donesen Plan upravljanja otpadom tako je sva nadležnost u ovoj oblasti ostala na razini Općine. To je osnovni razlog što se na razini općine Livno nastavljaju nepovoljni trendovi vezano za gospodarenje otpadom, te postaju sve naglašeniji.

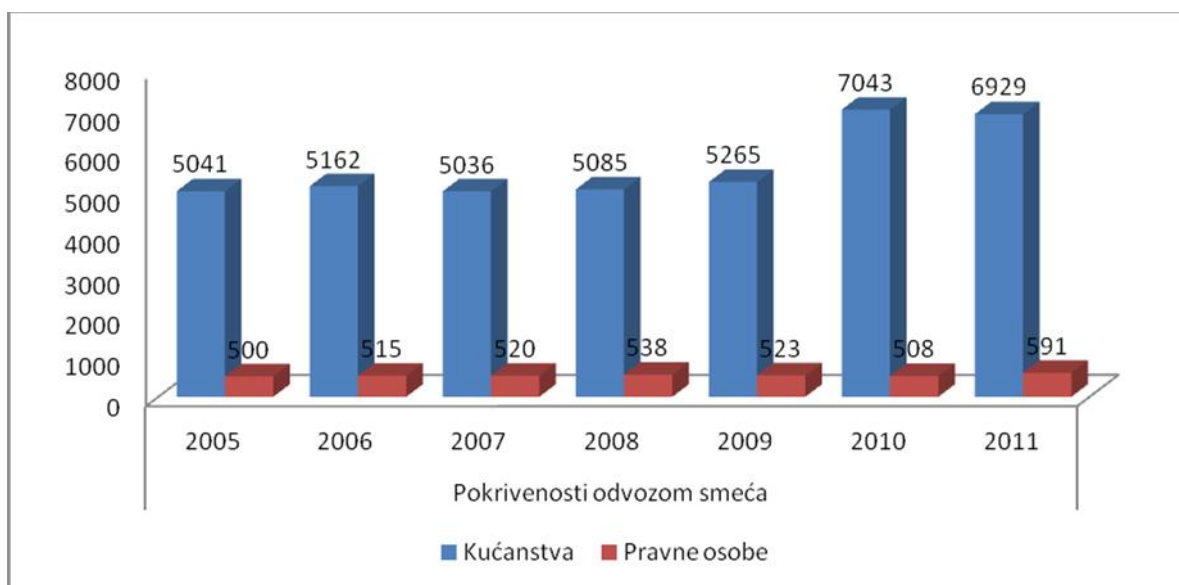
Također su izraženi problemi vezani za otpad, točnije selektirano odlaganje otpada i iskorištavanje sekundarnih sirovina, jer na razini države nije donesen Zakon o gospodarenju posebnim vrstama otpada.

Područje cijele općine Livno je pokriveno uslugom odvoza smeća i otpada. Usluge pruža J.P. „Komunalno“ d.o.o. Livno. Iz prikaza na slici 84. vidljivo je da je najviše korisnika u 2010. i

³⁵ Podaci iz Udruge poslodavaca komunalne privrede u F BiH

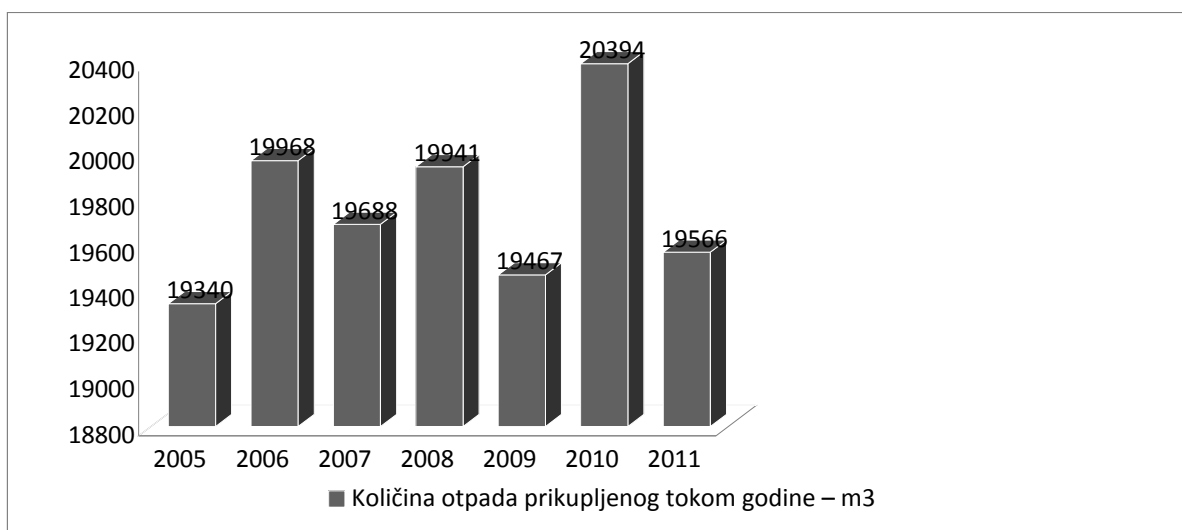

2011. godini. Razlog tome je donošenje Odluke OV o obveznom odvozu smeća i otpada na području cijele Općine.

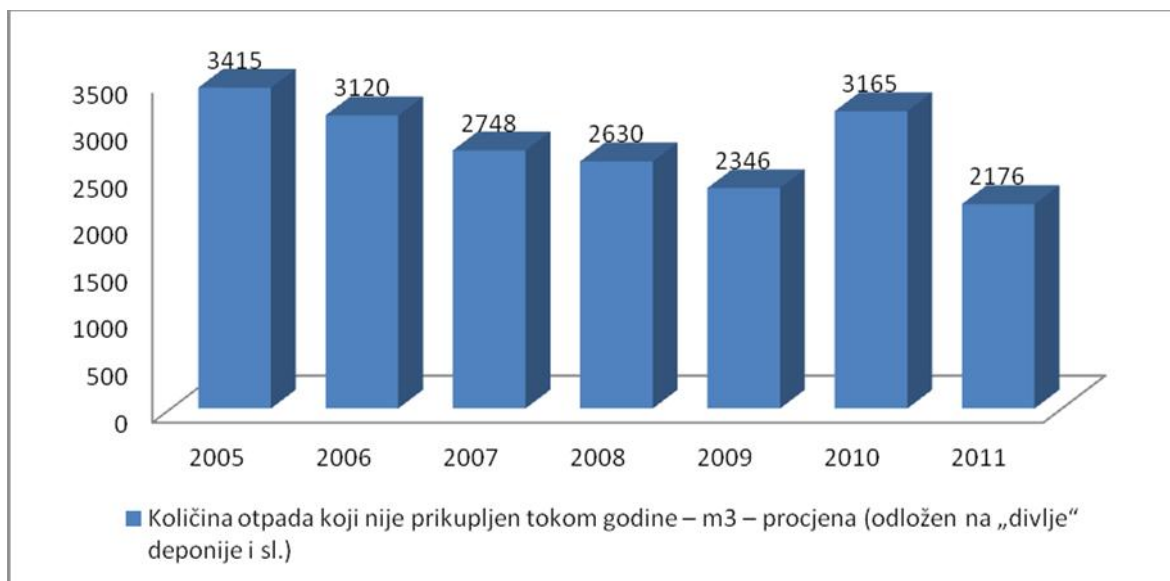
Slika 87 Pokrivenost odvoza smeća

Najveći broj korisnika usluga odvoza smeća i otpada je u 2010. godini i iznosi 7551 korisnik uključujući kućanstva i pravne osobe. Sukladno s time je i najveća količina otpada prikupljena u 2010. god. i ona iznosi 20 394 m³.

Slika 88 Količina prikupljenog otpada

Na slici 89 prikazana je količina otpada koji je odložen na „divlju“ deponiju. Vidljivo je da se smanjuje količina ne prikupljenog otpada iz razloga pokrivenosti cijelog područja Općine s uslugama odvoza smeća i otpada.

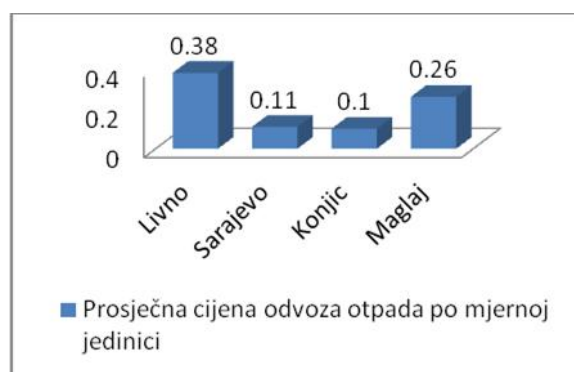

Slika 89 Količina otpada koji nije prikupljena

Prosječna cijena odvoza otpada po mjernoj jedinici se kretala od 0,26-0,38 KM, a postotak naplate usluga kretao se od 70% u 2005. god. do 90% u 2011.god. što je prikazano na slici 90. U odnosu na neke općine iz Federacije BiH (Sarajevo, Maglaj i Konjic) vidljivo je da je prosječna cijena odvoza otpada po mjernoj jedinici m2 najveća u općini Livno. Međutim, razloge takvog odnosa je udaljenost deponije.

Slika 90 Prosječna cijena odvoza otpada

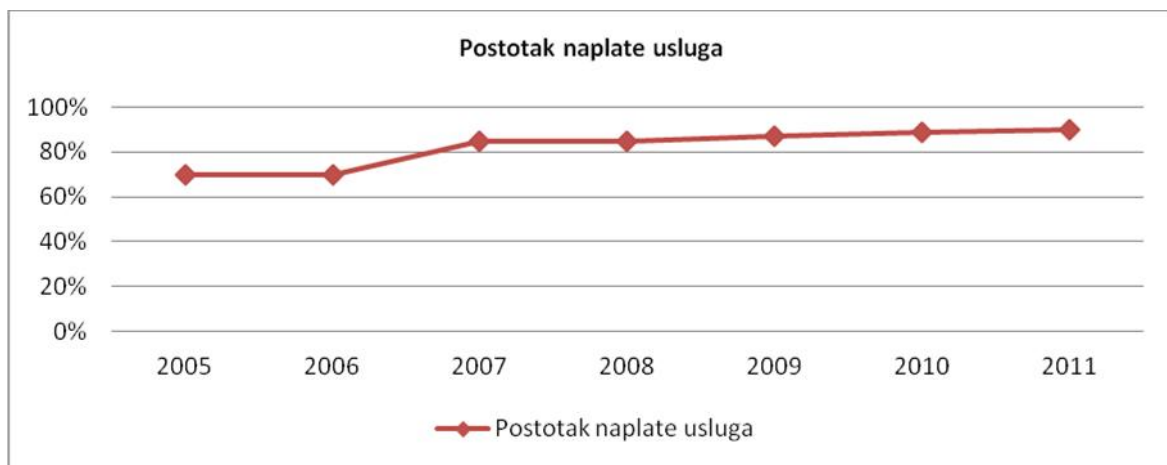

Slika 91 Prosječna cijena u drugim općinama³⁶

Naplate svih komunalnih usluga su dosta dobre i iznose u 2011.godini 90%. Ostatak od 10% odnosi se na pravne osobe i ustanove na području Općine.

Zbog unaprijeđenija komunalnih usluga općina Livno je uvela „Servis 48“ koji omogućava korisnicima komunalnih usluga da prijave problem iz komunalnih djelatnosti i najkasnije u roku od 48 sati dobiju povratnu informaciju.

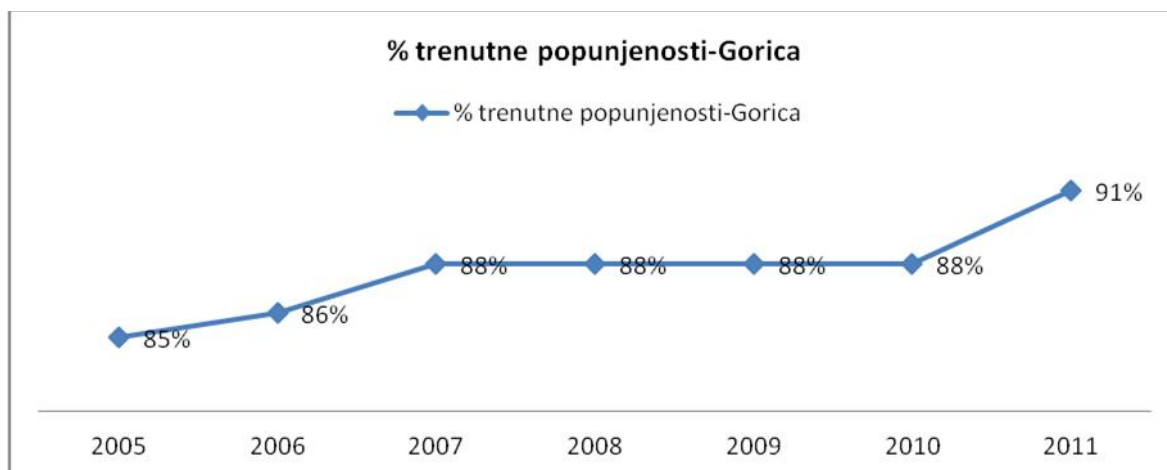
³⁶ Podaci iz Udruge poslodavaca komunalne privrede u F BiH

Slika 92 Postotak naplate usluga

3.6.6 Groblja

Na području općine Livno ima 114 groblja prema Odluci o grobljima. Svako groblje ima svoju katastarsku česticu. Groblja na području grada „Gorica“ i „Rapovine“ u nadležnosti su „J.P.“Komunalno“, a po naseljima su pri mjesnim zajednicama. Uvjeti, održavanje i uređivanje groblja regulirano je Odlukom o pogrebnoj djelatnosti i uređivanju i održavanju groblja na području općine Livno.

Slika 93 Trenutna popunjenost groblja „Gorica“

Trenutna popunjenost gradskog groblja „Gorica“ iznosi 91%. Kao što je vidljivo potrebno je izvršiti proširenje postojećeg groblja za što postoje uvjeti s obzirom na lokaciju.

Groblje „Rapovine“ je popunjeno i u njemu se ne mogu predviđati nova grobna mjesta. S obzirom da to groblje pripada gradu, potrebna nova grobna mjesta osigurati će se proširenjem gradskog groblja „Gorica“.

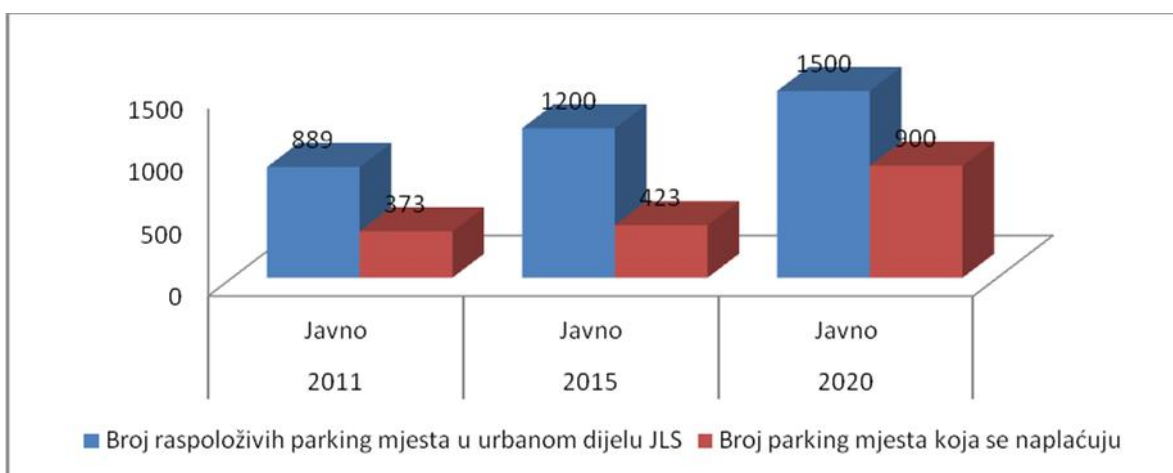

Slika 94 Iznos finansijskih sredstava

Financijska sredstva ostvarena od održavanja groblja prikazana su na slici 94, a najveća dobit je ostvarena u 2011.god. u iznosu od 10.491,00KM.

3.6.7 Parkinzi

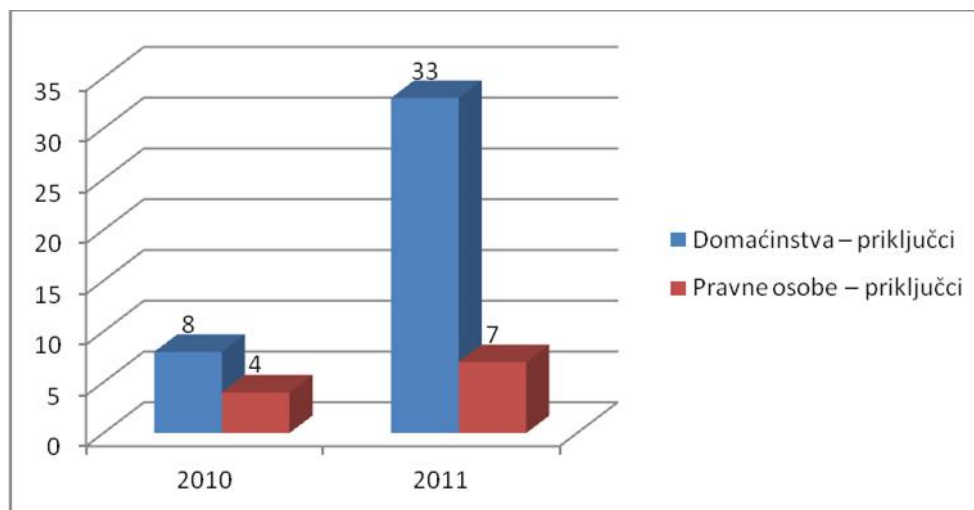
Na slici 95 prikazan je broj raspoloživih parking mjesta u urbanom djelu grada i u 2011. god. iznosi 889 parking mjesta, a od toga se naplaćuju 373 mjesta. Do 2020.god. predviđa se 1500 parking mjesta, od kojih bi trebalo biti pod naplatom cca 900.

Slika 95 Raspoloživa parking mjesta

3.6.8 Grijanje

Grad raspolaže s jednom gradskom toplanom na biomasu, koja je počela s radom u 2010. godini. Općina Livno je izradila i usvojila dokument SEAP- Održivi energetska akcijski plan i predviđa se do 2020.god. ukidanje individualnih ložišta i priključak svih zgrada na daljinski sustav grijanja na području grada. Na slici 96 prikazan je broj priključaka na daljinski sustav grijanja koji u 2011.god. iznosi za kućanstva 33, a za pravne osobe 7.

Slika 96 Broj priključaka na gradsku toplanu

3.6.9 Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave

Općina Livno je u ožujku 2009.god. otvorila Centar za pružanje usluga građanima koji neprekidno radi od 8-16 sati svakim radnim danom. Time je strankama omogućena kvalitetnija usluga u cilju ostvarivanja svojih prava kao i dobivanja odgovarajućih usluga.

Od ukupnog broja djelatnika koji iznosi 85, najveći broj djelatnika Jedinog organa uprave ima visoku i srednju stručnu spremu, i to 42,3 % sa visokom i 34,1% sa srednjom stručnom spremom. Višu stručnu spremu ima 21,2% djelatnika, 2,4% su nisko kvalificirani djelatnici. Ovo je pokazatelj neophodnosti valjanog pribavljanja ljudskih resursa s visokom stručnom spremom u narednom periodu.

Prema analizi UNDP-a prosjek uposlenika s VSS u općinama FBiH-e je 45%, što općinu Livno prema kvalifikacijskoj strukturi uposlenih djelatnika svrstava ispod prosjeka što posebno treba obratiti pažnju kod planiranja pribavljanja ljudskih resursa.

Zaključak

Za dinamiziranje gospodarskog razvoja neophodno je riješiti problem vodoopskrbe koji na ovom kraškom području predstavlja jedan od uvjeta za njegovo aktiviranje i poboljšanje ekonomskog položaja stanovništva kao i poboljšanje uvjeta za povratnike.

Ukupna dužina lokalnih i nekategoriziranih cesta iznosi 237 km koje su u nadležnosti Općine, dok su magistralne i regionalne ceste u nadležnosti Direkcija za ceste. Kompletno područje Općine je pokriveno elektroenergetskom mrežom, kompletna javna rasvjeta je u vlasništvu Općine.

Također, općina Livno je u cijelosti obuhvaćena zbrinjavanjem i odvozom otpada koji se trenutno odlaže na privremenu lokaciju do izgradnje regionalne sanitarne deponije. Broj potrošača vode s javnog vodovoda, kao i broj priključaka na kanalizacijsku mrežu se povećava povećanjem novoizgrađenih objekata. Međutim, potrebno je utvrditi, verificirati i postupno provesti cjeloviti sustav gospodarenja otpadom (CSGO) sa svrhom rješavanja nagomilanih problema uzrokovanih dugogodišnjim zanemarivanjem te problematike, a na temelju suvremenih svjetskih iskustava i principa integralne zaštite okoliša.

Također, potrebno je uspostaviti komunikaciju i suradnju s javnošću, sa svim relevantnim ciljnim skupinama: nadležnim županijskim tijelima, tijelima lokalne uprave, komunalnim i drugim gospodarskim tvrtkama, organizacijama civilnog društva, sredstvima javnog priopćavanja, lokalnim stanovništvom, vjerskim institucijama i ukupnom javnošću kako bi se došlo do sporazuma kao temelja zajedničkog djelovanja

Predviđa se izgradnja regionalnog odlagališta otpada za općine Livno, Bosansko Grahovo i Glamoč na lokaciji Korićina, na teritoriju općine Glamoč, s mogućnošću dopunjavanja potrebnim sadržajima za reciklažu i tretman otpada, što bi u konačnici dugoročno riješilo pitanja odlaganja otpada.

U fazi izrade je prstenasti vodovod kojim će sva naselja na području Općine biti opskrbljena pitkom vodom. Grad raspolaže s jednom gradskom toplanom na biomasu, koja djelomično opskrbljuje toplinski sustav jednog dijela grada.

3.7 Stanje okoliša

3.7.1 Stanje zraka

U našoj Općini kvaliteta zraka je zadovoljavajuća s obzirom da nemamo zagađivača. OV Livno je usvojilo SEAP (Sustainable energy action plan) tj. Akcijski plan održivog energetskeg razvitka općine Livno, prema kojem se emisija CO₂ do 2020.god. treba smanjiti za 20%. Prema razvijenoj metodologiji za izradu ovog Akcijskog plana, a u skladu s preporukama Europske komisije, Plan mjera i aktivnosti za smanjenje emisija CO₂ do 2020. godine sadrži identificirane mjere energetske učinkovitosti za sektore zgradarstva, prometa i javne rasvjete općine Livno. Ukupni referentni inventar emisije CO₂ općine Livno u 2009. godini.

Tabela 3 Ukupna emisija CO₂ u općini Livno

Emisija, tCO ₂ /god.	
Javni objekti u vlasništvu Općine	1.078
Javni objekti koji nisu u vlasništvu Općine	12.296
Zgrade za stanovanje	66.653
Promet	13.310
Javna rasvjeta	836
Ukupno	94.173

U općini Livno, analizirajući prema sektorima, najveću emisiju CO₂ ima sektor zgradarstva 80.027 tCO₂, zatim slijedi sektor prometa sa 13.310 tCO₂ i na kraju sektor javne rasvjete sa emisijom od 836 tCO₂. U sektoru zgradarstva najveću emisiju CO₂ ima podsektor Zgrade za stanovanje.

Slika 98 Udio emisije CO₂ u sektorima obrađenim u SEAPu na području općine Livno

U donjoj tablici su date srednje vrijednosti meteoroloških pojava.

Tabela 4 Srednje godišnje vrijednosti važnijih meteoroloških pojava u 2004.

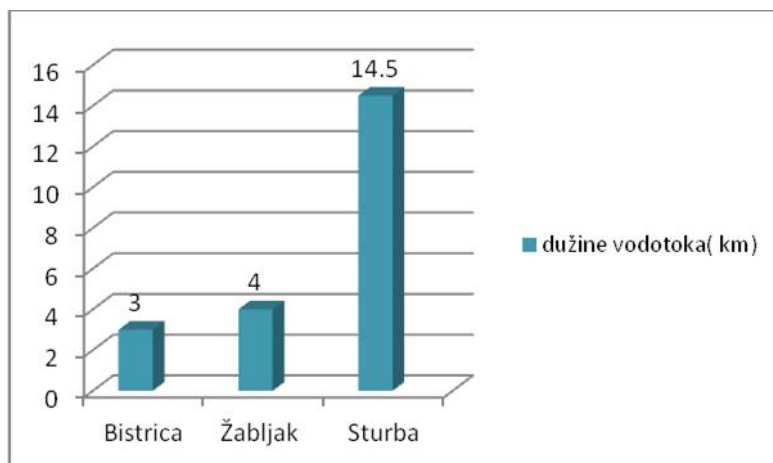
	Temperatura zraka	Insolacija (sati)	Tlak zraka	Relativna vlaga zraka	Oblačnost
Livno	9,8	2.303,0	932,3	71	5,6

Izvor: Statistički godišnjak Federacije BiH, Sarajevo 2005.

3.7.2 Stanje u pogledu vodenih resursa

Općina Livno raspolaže s tri vodotoka II kategorije koji pripadaju Jadranskom slivu, a to su Bistrica, Sturba i Žabljak, a najveću duljinu ima vodotok Sturba od 14,50 km. Okosnicu vodosnabdijevanja pitkom vodom čine zahvati podzemnih voda-izvorišta na kojima podzemne vode izranjaju na površinu, a to su: izvorište Duman, Sturba i Žabljak. OV Livno usvojilo je Odluke o zaštiti izvorišta. Sa izvorišta Duman opskrbljuju se pitkom vodom naselja Zastinje, Suhača, Veliki Kablići, Mali Kablići, Priluka, Prisap, Žirović, Rapovine, Žabljak i Drinova Međa. Sa izvorišta Sturbe snabdijeva se naselje Sturba. U fazi izrade je prstenasti vodovod kojim će sva naselja na području Općine biti opskrbljena pitkom vodom.

Na području općine Livno nalazi se najveće umjetno Jezero Buško blato površine 55 km², jedna trećina pripada općini Livno, a dvije trećine općini Tomislavgrad. Voda iz jezera se koristi za proizvodnju električne energije HE Orlovac. Ovo jezero je značajno za našu Općinu jer bi se u budućnosti naknada od korištenja mogla iskoristiti za komunalnu infrastrukturu na području Općine.

Slika 99 Dužine vodotoka

Zbog zaštite životne sredine i budućih eventualnih ulaganja u izgradnju proizvodnih objekata u našoj Općini važno je poznavati kretanje podzemnih voda.

3.7.3 Stanje zemljišta (korištenje, zaštita i upravljanje)

Geomorfološki, orohidrografski uvjeti, geološka građa terena, klimatske karakteristike, radom stvorene vrijednosti, ali i suvremena demografska kretanja utjecali su na postojeće korištenje zemljišta.

Analiza korištenja prostora po namjenama pokazuje da u strukturi površina najveća površina pripada poljoprivrednom i šumskom zemljištu. Površina općine Livno iznosi 98.890,67 ha. Poljoprivredno zemljište zastupljeno je sa 58.334,15 ha ili 58,99 % (prirodni travnjaci su uključeni u poljoprivredno zemljište, iako po metodologiji CORINE LC prirodni travnjaci predstavljaju potkategoriju šumskog zemljišta. Prirodni travnjaci na području općine Livno prvenstveno se koriste za poljoprivredne svrhe. Prirodni pašnjaci zastupljeni su sa 21.761,11 ha što iznosi 37,3 % od ukupne površine poljoprivrednog zemljišta.)

Šumska zemljišta zastupljena su sa 38.754,37 ha ili 39,19% od ukupne površine Općine.

Građevinsko zemljište zauzima površinu od 425,79 ha što je 0,43% od ukupne površine Općine. Namjene definirane unutar površine građevinskog zemljišta su različite, a analiza njihovih površina pokazuje da najveći udio u ukupnoj površini građevinskog zemljišta pripada stambenoj zoni koja je zastupljena sa 375,33 ha, dok proizvodne zone zauzimaju prostor od 50,46 ha.

Prostori naznačeni kao rudna zemljišta zauzimaju prostor od 25,13 ha i zastupljeni su sa 0,03 % površine Općine. Vodene površine se prostiru na površini od 1.351,22 ha i čine 1,37 % površine Livna.

Tabela 5 Struktura osnovnih vidova korištenja zemljišta općine Livno

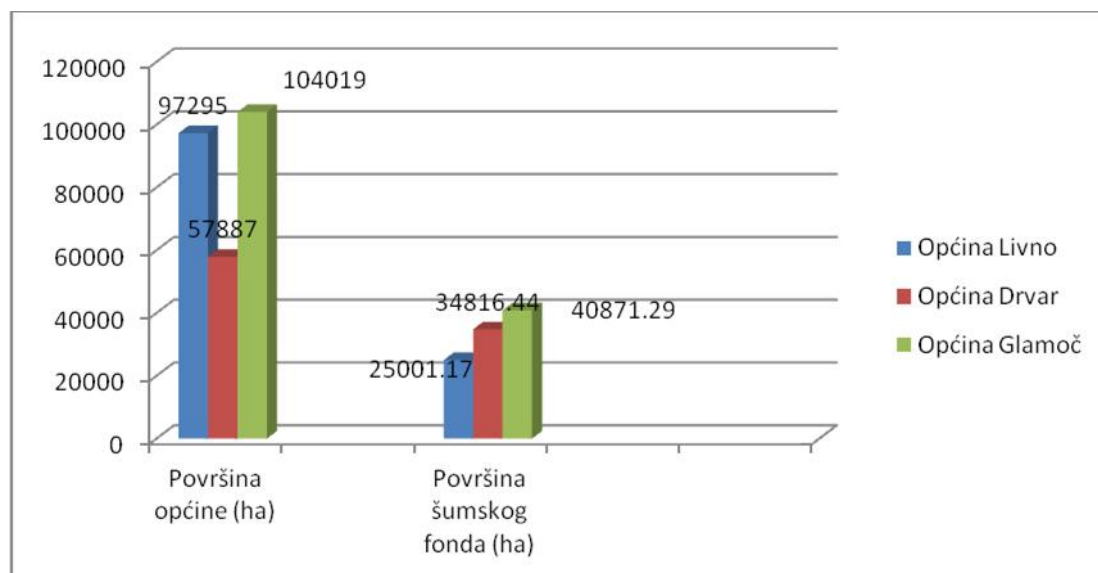
BILANCA KORIŠTENJA ZEMLJIŠTA OPĆINE LIVNO - CORINE LC 2006		
KATEGORIJA KORIŠTENJA ZEMLJIŠTA	POVRŠINA (ha)	SUDJELOVANJE (%)
Građevinsko zemljište	375,33	0,38
Proizvodne zone	50,46	0,05
Rudno zemljište	25,13	0,03
Oranice	1.461,48	1,48

Pašnjaci	18.815,90	19,03
Kultivirano zemljište	12.671,07	12,81
Ostalo poljoprivredno zemljište	3.441,50	3,48
Listopadne šume	17.511,71	17,71
Četinarske šume	1.613,02	1,63
Mješovite šume	2.324,96	2,35
Prirodni travnjaci	21.761,11	22,01
Vrištine	116,34	0,12
Ostalo šumsko zemljište	15.448,35	15,62
Gole stijene	66,03	0,07
Rijetka vegetacija	1.529,74	1,55
Spaljena područja	144,23	0,15
Močvarno zemljište	183,09	0,19
Vodene površine	1.351,22	1,37
UKUPNO	98.890,67	100,00

3.7.4 Stanje šumskih eko sustava

Općina Livno se odlikuje izrazito niskom šumovitošću što je uvjetovano jakim utjecajem submediteranske klime i stvaranjem velikih površina goleti i šikara. Kao što je prikazano na slici vidljivo je da općina Livno ima najmanji šumski fond u odnosu na druge općine u HBŽ.

Slika 100 Površina šumskog fonda³⁷

Šumski ekosustavi s aspekta ugroženosti od požara, predstavljaju veoma ranjivu kategoriju prirode. Najugroženiji su šumski kompleksi i fitocenoze koje se nalaze pod direktnim utjecajem submediteranske klime, kao i borove šume i kulture, zbog velikog udjela smole u

³⁷ Prostorna osnova HBŽ

građi drveta. Stupanj ugroženosti pojave šumskih požara povećava se u proljeće, prije i u tijeku pojave vegetacije, posebno u ljetnom periodu za vrijeme ljetnih žega i dugotrajnih suša. Može se konstatirati da je područje pod šumama vrlo ugroženo od požara i prostor nije dovoljno pokriven protupožarnim službama.

Kvalitetne visoke šume izložene su napadu ektoparazitske imele (*Viscum album*) i to u obimu koji dovodi do masovnog sušenja stabala. Uzrok ovoj pojavi je prekomjerna sječa šuma u proteklom, ratnom i poslije ratnom periodu. Pored imele, veliku prijetnju šumskom ekosustavu područja, predstavljaju i gradacije potkornjaka koji napadaju jelu i smrču (*Pytyiogenes chalcographus*, *Ips typographus* i *Pityokteines curvidens*). Realizacijom projekta pod nazivom „Zaštita šuma od potkornjaka“ koji je u primjeni od 2005.god.i racionalnom pristupanju gazdovanja šumama, štete od ovih insekata su svedene na podnošljiv nivo.

U skladu sa Zakonom o šumama F BiH (Sl.novine, broj 23/02), šumama i šumskim zemljištem na području Hercegbosanske županije upravlja Županijska uprava za šumarstvo sa sjedištem u Livnu i nalazi se pod ingerencijom Županijskog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva. Gazdovanje šumama i šumskim zemljištem u državnom vlasništvu vrši Šumsko gospodarsko društvo „Hercegbosanske šume“ sa sjedištem u Kupresu, na temelju važećih Šumskogospodarskih osnova koje su urađene za sva Šumskogospodarska područja koja se poklapaju sa administrativnim granicama općina.

Zaključak

Općina Livno aktivno sudjeluje u svim Projektima kojima je cilj unaprjeđenje i zaštita okoliša. S tim ciljem je izradila SEAP (Sustainable energy action plan) tj. Akcijski plan održivog energetskog razvitka općine Livno, prema kojem se emisija CO₂ do 2020.god. treba smanjiti za 20%. Prema razvijenoj metodologiji za izradu ovog Akcijskog plana, a u skladu s preporukama Europske komisije. Također, ima usvojen LEAP (Lokalni ekološki akcijski plan) i intenzivno radi na realizaciji projekta zbrinjavanja komunalnog otpada, odnosno izgradnji regionalne sanitarne deponije i izgradnji jedinstvenog sustava odvodnje i pročišćavanja otpadnih i zagađenih voda što je nužan korak prema očuvanju zdrave čovjekove okoline i jedan od osnovnih preduvjeta daljnjeg razvoja i unaprjeđenja lokalne zajednice. Stanje okoliša u Općini je relativno dobro.

3.8 Stanje prostorno-planske dokumentacije

Prostorni plan Općine definira osnovne uvjete upravljanja i gospodarenja prostorom na teritoriji koju pokriva livanjska općina. Postojeći prostorno-planski dokumenti za općinu Livno su:

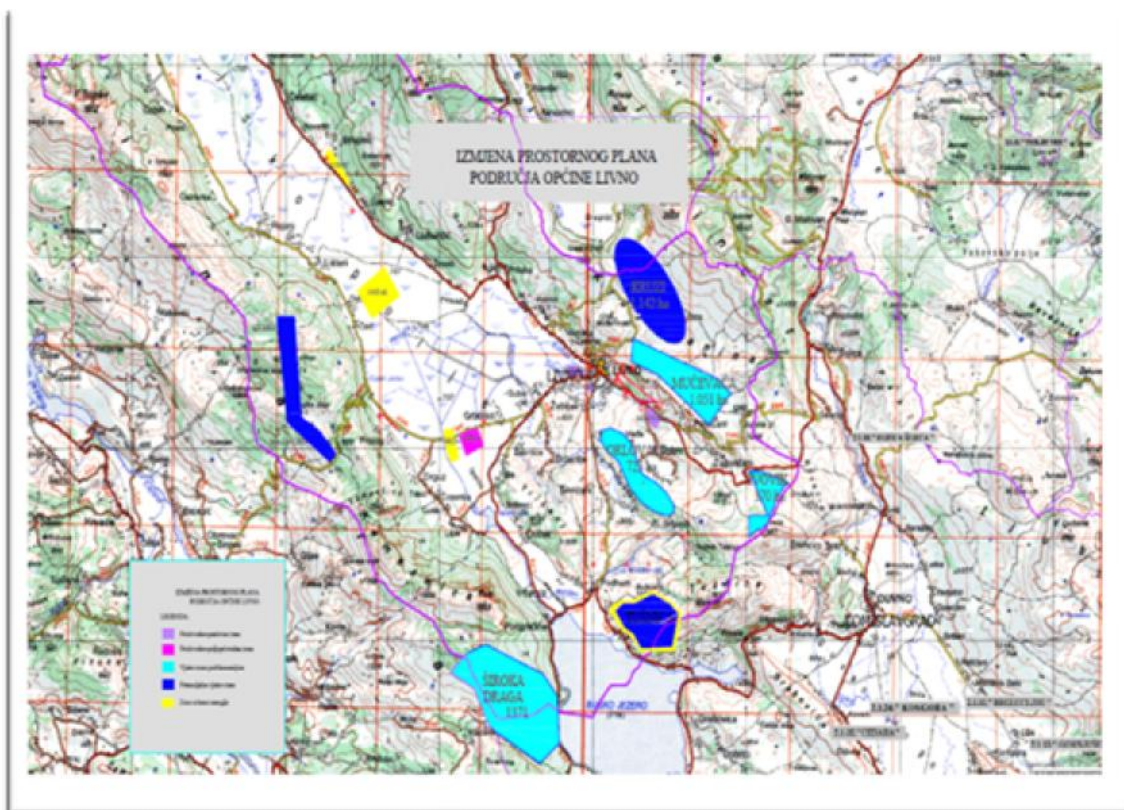
1. Prostorni plan područja posebne namjene „Livanjski horizont“
2. Prostorni plan općine Livno
3. Urbanistički plan općine Livno
  - a. Regulaijski planovi naselja unutar granica Urbanističkog plana
4. Prostorni plan za područje HBŽ za period 2005 – 2025 godina –prostorna osnova

Prostorni plan posebnog područja «Livanjski horizont»

Prostorni plan posebnog područja «Livanjski horizont» odnosi se na dijelove područja općina Bosansko Grahovo, Tomislavgrad i Livno, koji se po prirodnim potencijalima kojima raspolažu (voda, zemljište, ugljen i treset) mogu promatrati kao jedna prostorna cjelina. Za vodoopskrbu stanovništva i industrije na području «Livanjskog horizonta» predviđena je izgradnja regionalnog vodovoda s glavnim cjevovodom u obliku zatvorenog prstena po obodu Livanjskog polja. Regionalnim vodovodom bila bi obuhvaćena urbana područja na obodu polja, a vodocrpilišta se predviđaju na izvorištima Bistrice i Sturbe. Izvorište Žabljaka je predviđeno za zahvaćanje tehnološke vode za industrijske potrošače. Plan je izrađen 1988. godine.

Prostorni plan općine Livno

U svrhu planskog razvoja područja općine Livno donesena je **Odluka o prostornom uređenju područja općine Livno** (Službeni glasnik općine Livno br. 5/79 od 12. 11. 1979. godine.). Sastavni dio Odluke su grafički prilozima (M 1:6250) na kojima su prikazana urbana područja naselja općine Livno u analognom i digitalnom obliku. S ciljem utvrđivanja dugoročne politike razvoja, prostornog uređenja i zaštite sredine donesena je **Odluka o pristupanju izradi Prostornog plana općine Livno za period od 2011.-2031.godine** (Službeni glasnik općine Livno br. 4/11). Korištenjem obnovljivih izvora energije i formiranjem poljoprivredno-proizvodne zone „BRDA“ , izvršena je izmjena postojećeg Prostornog plana općine Livno

Slika 101 Izmjena Prostornog plana

Urbanistički plan grada Livna

Program za Generalni urbanistički plan Livno izrađen je 1964. god. sukladno tadašnjoj teoriji i praksi urbanizma, a usvojen 1965. godine. Time su dane smjernice dugoročnog planiranja

razvoja grada Livna. **Odluka o usvajanju i provođenju urbanističkog plana grada Livna** donesena je 1979. godine (Službeni glasnik općine Livno br. 5/79 od 12. 11. 1979. godine.). Ovom odlukom se reguliraju osnovni uvjeti i način izgradnje objekata, njihove rekonstrukcije i sanacije, zaštita okoliša te ostale intervencije u prostoru na urbanom području grada Livna. Također se određuju i granice užeg i šireg urbanog područja grada Livna. **Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o usvajanju i provođenju urbanističkog plana grada Livna** donesena je 1991. godine (Službeni glasnik općine Livno br. 5/91 od 05. 07. 1991. godine.). **Odluka o usvajanju i provođenju Urbanističkog plana „Livno 2000“** donesena je 1991. godine (Službeni glasnik općine Livno br. 6/91 od 30. 12. 1991. godine.). **Odluka o dopuni Odluke o usvajanju i provođenju Urbanističkog plana_«Livno 2000»** donesena je 28. 05. 2002. godine (Službeni glasnik općine Livno br. 3/02), a predviđa mogućnost promjene namjene površina, tj. izgradnju objekata na svim mjestima predviđenim **Odlukom o pristupanju_izmjene Urbanističkog plana „Livno 2000“** (Službeni glasnik općine Livno br. 3/02), kao i na mjestima gdje planom nije predviđena individualna izgradnja, a već postoje formirana naselja

Detaljni planovi uređenja pojedinih naselja unutar granica Urbanističkog plana:

- Idejno urbanističko rješenje «Livno-Centar» (izrađen 1964. god., M 1:1000);
- Parcijalno urbanističko rješenje «Pazarište» (usvojen 1964. god., M 1:1000);
- Urbanističko rješenje područja Žiškuša (izrađen 1966. god., M 1:1000);
- Parcijalno urbanističko rješenje «Livno- Podvornice» (izrađen 1974. god., M 1:500);
- Regulacijski plan «Cementara» (usvojen 1982. god., M 1:500) ;
- Regulacijski plan «Brina» (usvojen 1982. god., M 1:500);
- Regulacijski plan «Pazarište» (izrađen 1985. god., M 1:500);.
- Urbanistički projekt «Livno- Centar I» (izrađen 1989. god., M 1: 500);
- Urbanistički projekt «Centar III» (izrađen 1991. god., M 1:500).
- Regulacijski plan «Centar II» (izmjena 1997. god., M 1:1000);
- Parcijalno urbanističko rješenje «Brina 2A» (usvojen 1997. god., M 1:500);
- Detaljni plan uređenja «Centar I» (usvojen 1998. god., M 1: 500 i M 1:1000);
- Detaljni plan uređenja «Stanica» (usvojen 1999. god., M 1: 1000) ;
- Parcijalno urbanističko rješenje «Brina 2B» (usvojen 1999. god., M 1:1000);
- Parcijalno urbanističko rješenje «Brina 2C» (usvojen 1999. god., M 1:1000);
- Detaljni plan uređenja «Podvornica- Zgona» (usvojen 2000. god.,M 1: 1000);
- Regulacijski plan „Vaganj“(Sl.glasnik općine Livno, br.1/08)
- Regulacijski plan „Veterinarska A“(usvojen u ožujku 2013.god.još nije objavljen u službenom glasilu).

Stanje u katastarskom aparatu

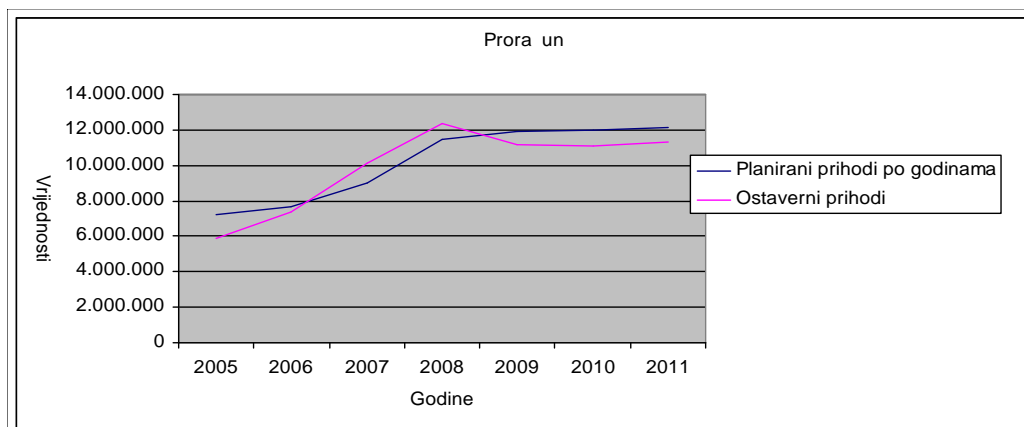
Katastar zemljišta je evidencija o zemljištu, te sadrži podatke o obliku i površini parcela, načinu iskorištavanja (kultura), klasi katastarskom prihodu i korisnicima parcela. Općina Livno podjeljena je na 21 katastarsku općinu. U II svjetskom ratu za 5 katastarskih općina u potpunosti su uništeni posjedovni listovi, registri i upisnice, te je za iste tijekom uspostave katastra 50-ih godina prošlog stoljeća formiran popisni katastar (k.o. Prolog, k.o. Zastinje, k.o. Kablići, k.o. Rapovine, k.o. Žabljak). Razlika između popisnog katastra je u neslaganju brojeva parcela popisnog katastra i gruntovnice što otežava posao geometra u postupku identifikacije parcele. Cjelokupno stanje katastarskog elaborata može se ocjeniti lošim. U općini Livno još su uvijek na snazi planovi austro-ugarskog premjera iz 1883. godine, te je zbog dotrajlosti planova otežan rad ove Službe. Od njegove uspostave, pa do danas nikada nije vršena obnova katastra, što dovodi do velikih razlika i neusklađenosti sa stanjem na terenu i gruntovnici (neslaganje površine parcela, klasa i kultura zemljišta). Rješenje ovog problema je izrada novog premjera. Općina Livno je u proteklom periodu u suradnji sa Federalnom upravom za geodetske i imovinsko pravne poslove započela aktivnosti na uspostavi katastra nekretnina odnosno premjera. Potrebno je započete aktivnosti nastaviti i u narednom razdoblju u cilju uspostave katastra nekretnina po donošenju novog Zakona o premjeru i katastru nekretnina.

Zaključak

Postojeća prostorno planska dokumentacija koja se odnosi na Prostorni plan područja općine Livno i Urbanistički plan grada Livna je zastarjela. Za općinu Livno je neophodno izraditi novi prostorni plan.

3.9 Analiza proračuna

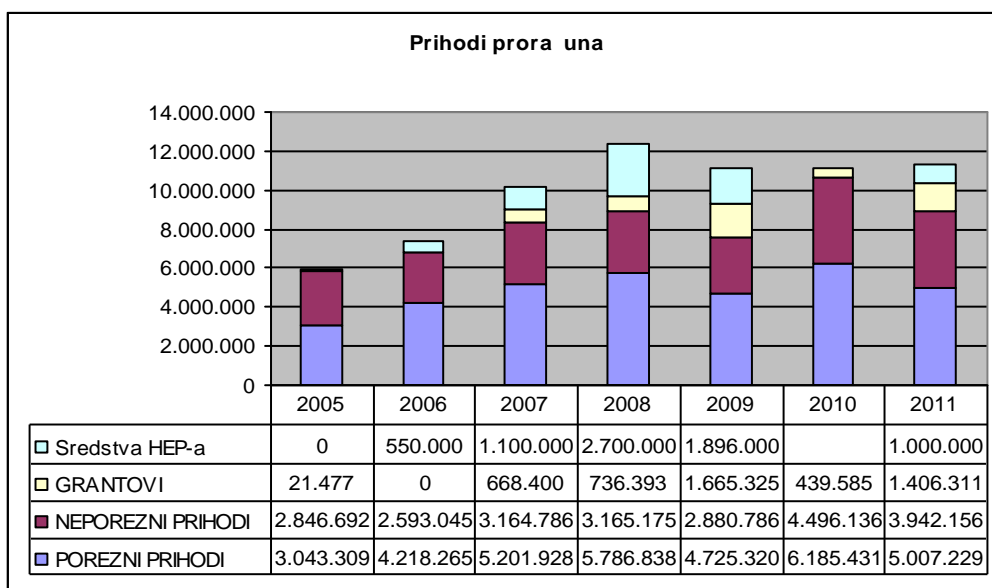
Kada promatramo proračun Općine u periodu od 2005. godine do 2011. godine prihodi su u porastu od 2005. godine pa sve do 2008. godine nakon toga se skoro ne mijenjaju sve do 2011. godine i kreću se oko 11.000.000,00KM. Ostvarenje planiranih prihoda proračuna od 2006. godine do 2008. godine nadilazi planirane prihode, a od 2009. godine ostvareni prihodi u odnosu na planirane su oko 94%.

Slika 102 Prihodi proračuna do 2005. do 2012. god

3.9.1 Pregled prihoda proračuna

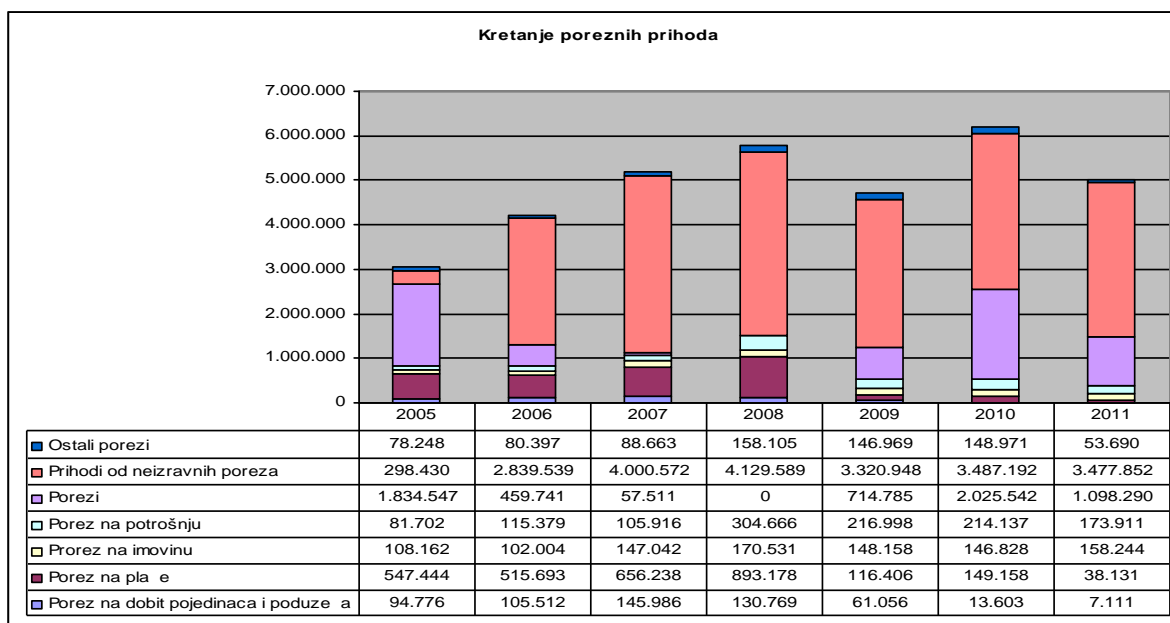
Udio poreznih prihoda u ukupnom proračunu se kreće od 42% do 57%. Promatrano od 2005. godine pa sve do 2011. godine porezni prihodi su u porastu promjenom poreznih zakona tj. uvođenjem PDV-a i poreza na dohodak. Povećanjem proračuna udio poreznih prihoda se postotno nešto smanjio. Od 2005. godine do 2009. godine raspodjela poreza na plaće je bila 40% na ime Općine, a 60% u korist Županije. Nakon uvođenja poreza na dohodak Općini pripada 34,46% poreza na dohodak. Udio neporeznih prihoda u ukupnom proračunu se kreće od 25% do najviše 48%. Rast neporeznih prihoda u 2010. godini je zbog povrata PDV-a na nabavku robe i opreme za prstenasti vodovod.

Slika 103 Prihodi proračuna do 2005. do 2012. god

3.9.2 Kretanje poreznih prihoda

Ukupni porezni prihodi u promatranom razdoblju su se povećali. U 2009. god. su iznosili 3.043.309 KM a u 2011. su iznosili 5.007.229 KM. Međutim, iz informacije o izvršenju proračuna za 2013. godinu vidljivo je da su porezni prihodi dramatično manji u odnosu na 2011. godinu i iznose 3.46 milijuna KM. Porez na dobit pojedinaca i poduzeća bilježi nagli pad sa 2008. na 2009. god. te pada i u sljedeće tri godine. Razlog navedenog je smanjena stopa poreza na dobiti sa 30% na 10% u 2009.god. kao i pad ekonomske aktivnosti. Neizravni porezi bilježe rast od 2005. do 2008. posebice rast sa 2005. na 2006. god. kao rezultat uvođenja PDV-a što je velikim dijelom povećalo vrijednost proračuna.

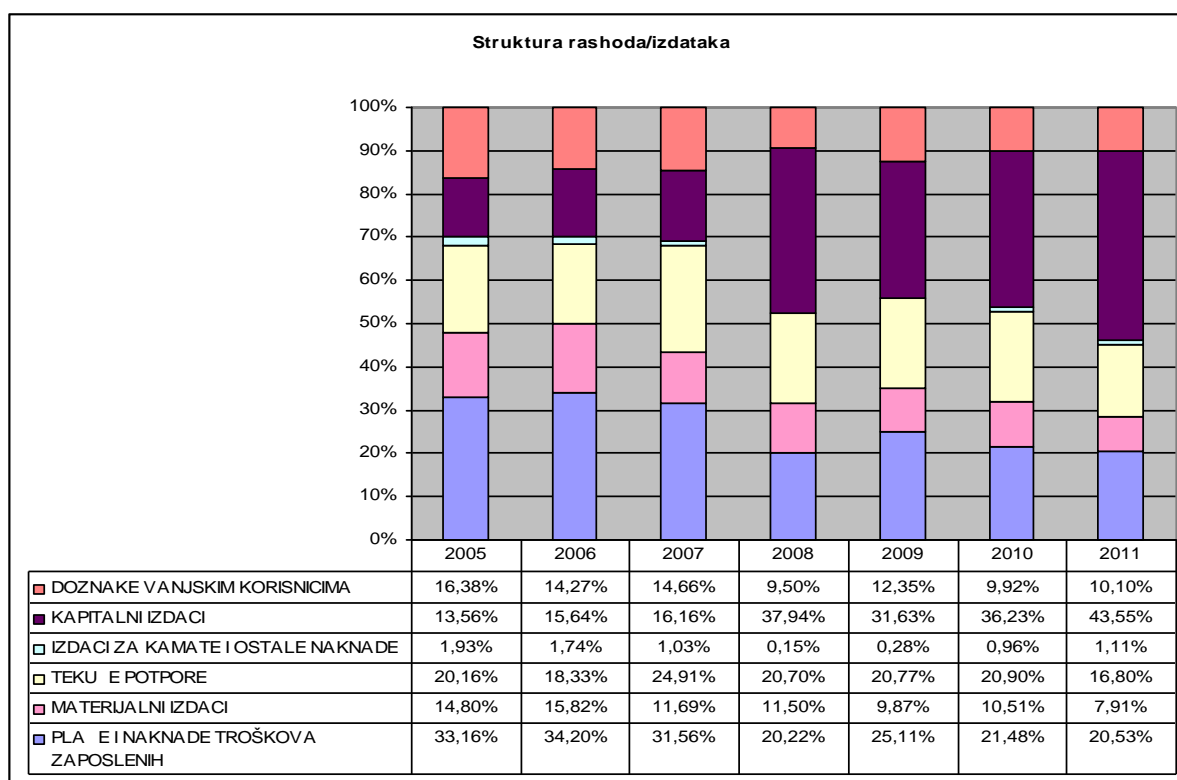

Slika 104 Kretanje poreznih prihoda do 2005. do 2012. god.

U 2011. godini od svih poreza najveći postotni udio u ukupnim prihodima proračuna su imali prihodi od neizravnih poreza i iznosili su 30,63%. Porezi na potrošnju, porezi na imovinu, porezi na plaće i porezi na dobit pojedinaca i poduzeća ne prelaze udio od 2% u ukupnim prihodima proračuna.

3.9.3 Struktura rashoda prema funkcionalnoj klasifikaciji

Iz grafikona Struktura rashoda/izdataka je vidljivo da povećanjem proračuna udio plaća i materijalnih troškova u ukupnom proračunu je manji dok je osjetan porast udjela kapitalnih investicija u ukupnom proračunu. Linija proračuna tekuće potpore se kreće oko 20% proračuna što znači da prati povećanje proračuna. Udio linije proračuna doznake nižim potrošačkim jedinicama se postotno smanjio povećanjem proračuna.

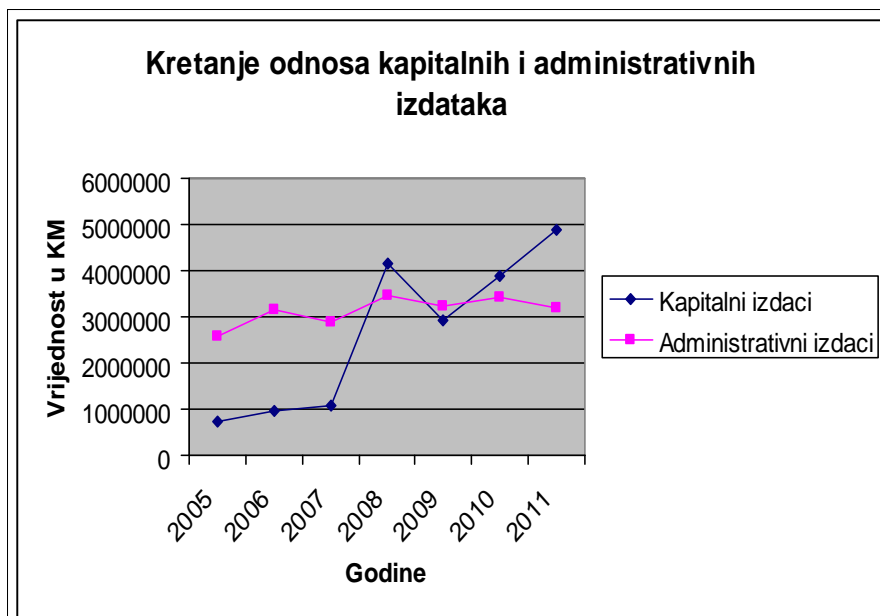

Slika 105 Struktura rashoda /izdataka od 2005. do 2012. god.

3.9.4 Kretanja kapitalnih i administrativnih izdataka

Iz grafikona kretanje odnosa kapitalnih i administrativnih izdataka je vidljivo da administrativni izdaci vrijednosno se nisu puno mijenjali od 2005. godine do 2011. godine dok je vrijednost kapitalnih izdataka u porastu od 2005. godine do 2011. godine posebice sa 2007. godine na 2008.godinu. Vrijednost administrativnih izdataka 2005. godine je bila daleko veća nego kapitalnih, a od 2008. godine kapitalni izdaci su veći od administrativnih izdataka. U administrativne izdatke ulaze plaće i naknade troškova zaposlenih kao i materijalni troškovi.

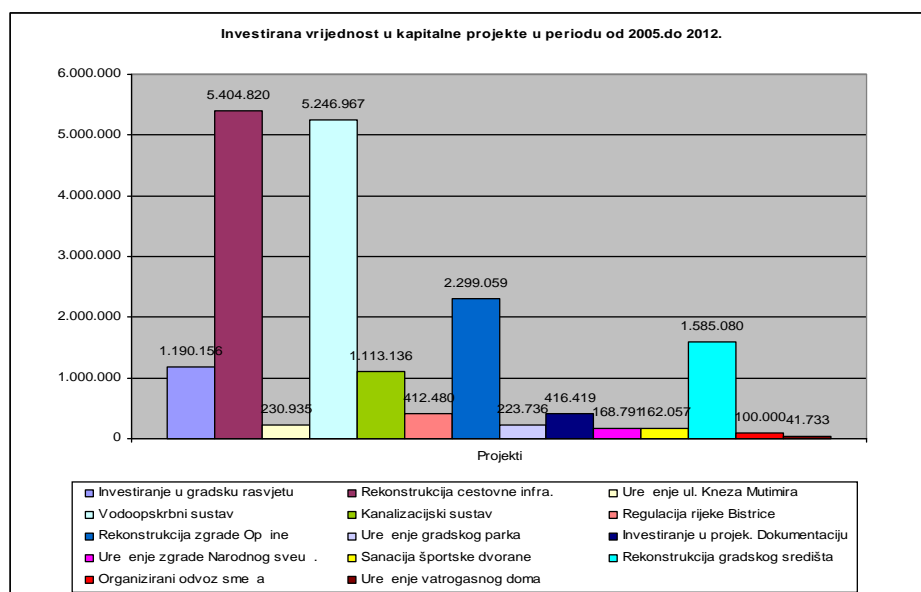

Slika 106 Kretanje odnosa kapitalnih i administrativnih izdataka

3.9.5 Pregled kapitalnih investicija od 2005. – 2012. godine

Ukupno investirana vrijednost u kapitalne projekte od 2005.do 2012. iznosi 18.595.369. Od ukupnog iznosa kapitalnih izdataka u periodu od 2005. godine do 2012. godine najveća ulaganju su bila u vodoopskrbni sustav 28,20%, i u cestovnu infrastrukturu 29%.

Slika 107 Investirana vrijednost u kapitalne projekte od 2005. do 2012. god.

3.9.6 Kreditno zaduženje

Općina Livno je korisnik dva kredita namijenjena za vodoopskrbu i davatelj jamstva javnim poduzećima. Kreditna zaduženost je prikazana u tabeli ispod.

Tabela 6 Pregled kreditnog zaduženja

KREDITI	UKUPNO ZADUŽENJE	Plaćeno USD	Ostalo za platiti USD
MEĐUNARODNA AGENCIJA ZA RAZVOJ – SVJETSKA BANKA KREDIT ZA VODOOPSKRBU period od 30.godina - 0,75% kamata Period otplate 4/2006 - 10/2035 – 60 rata	535.190,52 USD (sa kamatama koje iznose 75.094,12 USD)	64.413,44 USD (plaćene kamate iznose 39.637,94 USD)	Plaća se polugodišnje i to: 20 rata x 4600,96 USD <u>40 rata x 9201,93 USD</u> =460.096,40 USD <u>Kamate +75.094,12 USD</u> Svega: 535.190,52 USD Plaćeno Glavnica 69.014,40 USD <u>Kamate 39.637,94 USD</u> <u>Svega plaćeno 108.652,34USD</u> <u>Ostalo za platiti:</u> Glavnica 391.082,00USD <u>Kamate + 35.456,18 USD</u> <u>Ostalo za platiti =426.538,18</u> Dospijeće iduće 16 rate je 10/2013 Napomena: (plaćena je glavnica i kamata) i to: 15 rata x 4.600,96USD glavnica +39.637,94 USD kamate
KREDITOR – AUSTRIJSKA VLADA – PROJEKT RAZVOJA SUSTAVA VODOOPSKRBE OPĆINE LIVNO	3.512.367,93 EUR ili 6.278.169 KM	Efektivnost kredita 8.9.2009.g. Grace period 5,5 godina Početak otplate 1/2015-1/2028 (13 godina)	Mjesečna rata =40.244,67 KM Dodatne napomene: Ne plaća se kamata nego se plaća garancijska marža u iznosu od 1,16% godišnje tromjesečno unazad na datume plaćanja marže.

Što se tiče jamstava općina Livno je dala jamstva za sljedeća javna poduzeća:

- Dana, 1.10.2010. godine dana je garancija JP KOMUNALNO LIVNO na ime nabavke vozila za odvoz smeća u iznosu od 300.000,00 KM
- Dana, 7.srpnja 2010.g. Općinsko vijeće Livno je donijelo Odluku o davanju suglasnosti za izdavanje jamstva Federalnom ministarstvu financija za otplatu kredita Svjetske banke – Međunarodne banke za obnovu i razvoj IBRD. Federalno ministarstvo financija će u skladu sa Supsidijarnim financijskim sporazumom kreditna sredstva Svjetske banke u iznosu od 350.000,00 SDR (specijalnih prava vučenja), što je ekvivalent u iznosu od 756.870,66 USD po tečaju Centralne banke BiH na dan 26.05.2010. godine ili 49.00% od ukupno odobrenog iznosa, koliko iznosi suvlasnički udio općine Livno, proslijediti J.P. „LIČISTOĆA“ d.o.o. Livno u svrhu realizacije II. Faze Projekta upravljanja krutim otpadom. Ova kreditna sredstva su namijenjena za izradu glavnog projekta.

Zaključak:

Analiza ukupnih prihoda ukazuje da se polovica proračuna Općine prikuplja od viših instanci vlasti (porezni prihodi). Proračun, uz manje oscilacije, skoro kontinuirano raste do 2011. godine zahvaljujući rastu i poreznih i neporeznih prihoda. U 2012. godini dolazi do pada poreznih prihoda, a neporezni prihodi su se skoro prepolovili. Najveći udio u neporeznim prihodima ima naknada za hidro-akumulaciju na teritoriju Općine. Ostali prihodi, poput neporeznih prihoda, transfera i ostalih prihoda su porasli, ali ukupna vrijednost proračuna je ostala skoro ista kao i u 2012. godini i za između 2,5 do 3 milijuna KM manja od vrijednosti proračuna u 2010. i 2011.god. Iako je projekcija prihoda od indirektnih poreza urađena od strane Jedinice za makroanalize (OMA), Uprave za indirektno oporezivanje procjenila pad prihoda od indirektnih poreza u 2014. god. za 17 % u odnosu na procjenu za 2013. godinu, prijedlog proračuna za 2014. godinu predviđa rast sa 4,6 milijuna u 2013. KM na 5,2 milijuna KM u 2014. godini poreznih prihoda. Isto tako se predviđa 12% rast neporeznih prihoda u odnosu na 2013. godinu. Projekcije OMA su: pad poreznih prihoda u 2014. za 17 % u odnosu na procjenu za 2013. godinu, porast prihoda u 2015. za 11% u odnosu na 2014. godinu, te porast za 3% u 2016. godini u odnosu na projekciju za 2015. godinu.

Nešto konzervativnija projekcija koja se temelji na prosječnom povjesnom iznosu pojedinih prihoda, relativno konzervativnim stopama rasta istih, i uvažavanjem projekcija Uprave za indirektno oporezivanje zadržava ukupnu vrijednost proračuna između 10 milijuna KM i 11 milijuna KM. Sa ovakvim projekcijama i uz uvjet da se zadrži prosječno izdvajanje od 35% za kapitalna ulaganja, Općina bi mogla računati na 3 do 3.5 milijuna KM za kapitalna ulaganja na godišnjoj razini. Od tih sredstava, Općina oko 25% utroši na javnu rasvjetu i održavanje prometnica, narednih 25% na vodovodni sustav, oko 15% na rekonstrukcije objekata javnih institucija, 10% uređenje prostora itd. Ovo su standardne kapitalne investicije koje se ponavljaju iz godine u godinu. Na projekte koji izlaze iz ovog okvira, a predstavljaju razvojne projekte definirane strategijom, Općina može na godišnjoj razini izdvojiti oko 500,000 KM godišnje.

Eksterni izvori financiranja koji uključuju transfere viših razina vlasti i donatorska sredstva donose u proračun u prosjeku oko 900,000 KM.

Općina na temelju kredita će izdvajati na godišnjoj razini oko 500,000 KM za otplatu istih što ne predstavlja veliko opterećenje proračuna.

3.10 Strateško fokusiranje

3.10.1 SWOT Analiza

SNAGE	MOGUĆNOSTI/PRILIKE
<ol style="list-style-type: none"> 1. Bogata mineralnim, prirodnim i vodnim resursima (tri rijeke, dva jezera-Buško i Mandek ugalj, vjetar, sunce...) 2. Velike površine pogodne za ispašu i razvoj stočarstva 3. Tradicija u proizvodnji sira i prepoznatljivost brenda Livanjski sir 4. Ekološki čista i nezagađena općina 5. Razvijena poslovna infrastruktura (tri postojeće i jedna potencijalna poslovna zona) 6. Povoljan geostrateški položaj općine Livno zbog blizine Dalmacije i regionalne poveznice prema Splitu 7. Administrativno središte županije (sjedište većine županijskih institucija, županijska bolnica) 8. Najveće kraško polje u Europi i dio Ramsarske konvencije 9. Usvojeni različiti strateški planski dokumenti kao podloga za razvoj (SEAP, LEAP, Važeća strategija razvoja, strategija partnerstva s građanima,) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Korištenje vanjskih izvora financiranja (više razine vlasti, EU fondovi i sl.) 2. Trenda povećanja potražnje za zdravom hranom i tradicionalnim proizvodima, ljekovitim biljem, aromatičnim biljem 3. Izrada prostornog plana HBŽ gdje će se odredit namjena zemljišta 4. Zainteresiranost za ulaganja u obnovljive izvore energije 5. Intenziviranje prekogranične suradnje s Republikom Hrvatskom (EU) 6. Razvoj male zračne luke u komercijalne svrhe 7. Povećana potražnja za dodatnim turističkim sadržajima turista koji dolaze u Dalmaciju i Hercegovinu 8. Jačanje međuopćinske suradnje 9. Realizacija planova na povezivanju Livna i Mostara brzom cestom 10. Pedološka karta (u izradi za HBŽ) 11. Turizam kao prostor za plasman poljoprivrednih proizvoda
SLABOSTI	PRIJETNJE/PREPREKE
<ol style="list-style-type: none"> 1. Usitnjenost poljoprivrednih posjeda (3-5 ha) 2. Nesređene zemljišne knjige i zastarjela prostorno planska dokumentacija 3. Loša struktura gospodarstva (najviše zastupljena trgovina i ugostiteljstvo) 4. Slaba suradnja javnog i privatnog sektora (nema javno-privatnog dijaloga) 5. Negativan prirodni prirast (starenje stanovništva) 6. Velik odlazak mladih općine /slab povratak onih koji su otišli 7. Nepostojanje sustava navodnjavanja i odvodnje kroz Livanjsko polje 8. Neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada 9. Neiskorištenost neprivatiziranih kapaciteta u općini 10. Kvantiteta i kvaliteta smještajnih kapaciteta nezadovoljavajuća 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nestabilan i nefunkcionalan politički, institucionalni i zakonski ambijent u BiH 2. Više razine vlasti (BiH, FBiH, HBŽ) nedovoljno uzimaju u obzir potrebe općine Livno pri donošenju zakona i određenih rješenja 3. Nezaštićenost domaće proizvodnje (uvozni lobi) 4. Financijska kriza 5. Nastavak trenda iseljavanja mladih ulaskom RH u EU 6. Pojava prirodnih nepogoda u budućnosti 7. Ne postajanje zakona o turističkoj zajednici i promicanju turizma u HBŽ (popratne uredbe)

3.11 Pravci razvitka općine Livno

Uzimajući u obzir nalaze socio-ekonomske analize kao i SWOT analize u budućnosti se snage moraju usmjeriti na učinkovitije iskorištavanje prirodnih resursa i potencijala, prije svega u intenziviranju poljoprivredne proizvodnje i stočarstva, te na temelju toga potaknuti razvoj i prerađivačke industrije utemeljene na vlastitim resursima. Također, zahvaljujući već izgrađenom brendu po pitanju proizvodnje sira (Livanjski sir) potrebno je poduzeti napore da Općina kao tijelo uprave, bude lider u organiziranju malih proizvođača i njihovom udruživanju te zaštiti livanjskog sira koji je već postao prepoznatljiv proizvod izvan Bosne i Hercegovine, pa i izvan šire regije.

Već razvijena poslovna infrastruktura pruža odličnu mogućnost i može se staviti na raspolaganje, ali je potrebno uložiti dodatan napor u privlačenju novih ulagača u poslovne zone i pripreme različitih poticajnih mjera i paketa. Prije svega bi snage trebalo usmjeriti na privlačenje ulagača i njihovo motiviranje da ulože u otvaranje novih proizvodnih pogona kako bi se u Općini stvorila proizvodna klima, te omogućilo dodatno zapošljavanje i smanjenje nezaposlenosti. U tom bi kontekstu trebalo razvijati i druge oblike potpore poduzetništvu, od inicijativa za prekvalifikaciju, obuku i treninge, poslovne inkubatore, poticajne sheme, kako bi se stvorila poduzetna klima.

S obzirom da je izražen trend odlaska mladih, te se posljedično javlja starenje stanovništva, nužno je potrebno inicirati projekte i mjere kojima će se motivirati mladi da ostanu, te motivirati mlade koji su već napustili Općinu, iz bilo kojih razloga, a posebno onih koji su na školovanju da se vrate u Livno. U tom je svjetlu Livno potrebno učiniti atraktivnim kako u pogledu zapošljavanja tako i u pogledu društvenog, kulturnog, sportskog, zabavnog i drugog sadržaja. S obzirom da je Livno administrativno središte županije i najveći je grad utoliko je potrebno i da sadržaji i mogućnosti budu atraktivnije.

Kvaliteta života, tj. privlačnost nekog mjesta ovisi o dostupnosti socijalne, komunalne i druge infrastrukture koja će zadovoljiti sve potrebe suvremenog čovjeka. Utoliko je potrebno nastaviti s aktivnostima razvoja infrastrukture na cijelom prostoru Općine, te učiniti i ruralne zajednice atraktivnim za život. Također zaštita okoliša i podizanje svijesti stanovništva o potrebi i važnosti čiste i očuvane sredine mora biti jedan od prioriteta zajedno s uspostavljanjem učinkovitog sustava upravljanja otpadom, te energetske učinkovitosti i korištenje obnovljivih izvora energije.

4 Vizija i strateški ciljevi razvitka općine Livno

LIVNO

Općina Livno je općina gdje se gospodarstvo i infrastruktura spaja s tradicijom i povijesnim vrijednostima uz održivi razvoj.

4.1 Strateški ciljevi razvitka

Strateški cilj 1: Razvijena poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo (koristeći prirodne resurse: pašnjake i poljoprivredne površine)

Livanjsko polje je izvanredan prirodni fenomen. S površinom od 59.000 ha Livanjsko polje je jedno od najvećih kraških polja u svijetu, s izuzetnim prirodnim vrijednostima i destinacijama. Ono posjeduje mrežu nadzemnih i podzemnih vodenih tokova uključujući veliki broj rijeka, izvora i jezera. Livanjsko polje se nalazi pod prirodnom vegetacijom koju čine primarni šumski ekosustavi i sekundarni livadski ekosustavi. Zbog toga prirodnog fenomena poljoprivredna proizvodnja i razvoj stočarstva su strateški cilj općine Livno. Do sada ovaj prirodni fenomen se nije koristio na najbolji način koji bi omogućio razvoj malih i srednjih obiteljskih gospodarstava i omogućio bolje zapošljavanje u poljoprivrednom sektoru.

Da bi se to postiglo potrebno je osigurati niz preduvjeta kako u sferi poljoprivredne infrastrukture tako i u sferi podrške poljoprivrednoj proizvodnji i razvoju stočarstva u općini Livno.

Radi bolje konkurentnosti na tržištu potrebno je formirati poljoprivredni inkubator koji će biti na usluzi svim proizvođačima i formirati zemljoradničke zadruge kako bi i oni mali proizvođači mogli svoje proizvode dati na tržište pod istim uvjetima.

Isto tako potrebno je urediti i poljoprivredno-proizvodnu zonu "Brda" i omogućiti i drugim proizvođačima iste uvjete rada. Ovdje se misli na proizvođače koji se žele baviti proizvodnjom ljekovitog bilja za koji se iskazuje veliki interes.

Pored navedenih preduvjeta za ostvarenje ovog strateškog cilja mora doći do stvaranja partnerstva kako između samih poljoprivrednih proizvođača tako i javnog sektora i drugih udruženja koje će omogućiti stvaranje boljih uvjeta za jedan kontinuirani rad i održivi razvoj.

Održivi razvitak je razvitak koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija, a ne dovodi u pitanje sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje vlastite potrebe, jer tradicionalni način poljoprivredne proizvodnje omogućava očuvanje biološke raznolikosti Livanjskog polja, što je osnova za razvoj i drugih djelatnosti, prije svega turizma, a sve u cilju zapošljavanja nove radne snage i stvaranja nove vrijednosti.

Strateški cilj 2: Jačanje sektora MSP sa odgovarajućom tehničkom i institucionalnom podrškom

Ovim strateškim ciljem žele se stvoriti uvjeti i pretpostavke za daljnji razvoj i jačanje malog i srednjeg poduzetništva. To bi se moglo postići kroz;

- jačanje konkurentne sposobnosti ,
- podizanjem kvalitete poduzetničke infrastrukture,
- jačanjem poduzetničke klime u društvu .

Da bi se ove pretpostavke mogle ostvariti potrebno je dovršiti infrastrukturu u poduzetničkim zonama u općini Livno (poslovna zona "Begovača, zona "Brda" i zona „Jug“ i dr.).

Ono što je potrebno unaprijediti su obuhvatniji mehanizmi za konačnu i potpunu izvedbu poduzetničkih Projekata(projekti vjetroelektrana, solarne energije i dr.) čime se stvara takva poduzetnička klima koja je poticajna za poduzetnički razvoj a i ukupni društveni razvoj.

Ono što u Općini nedostaje jeste poduzetnička infrastruktura, a misli se na uvezivanje poduzetnika, na nepostojanje poduzetničkih inkubatora i tehnoloških parkova i na ne stvaranje javno-privatnih partnerstava.

Realizacijom ovih mjera došlo bi do povećanja investicijskog ulaganja, povećanja zaposlenosti, povećanja izvoza i vanjskotrgovinske stabilnosti, povećanje izvornih prihoda i ostvarenje drugih makro-ekonomskih efekata.

Strateški cilj 3: Razvijena komunalna infrastruktura

Komunalna infrastruktura odnosi se na izgradnju prstenastog vodovoda kojim bi se osigurala pitka voda u svim naseljima u Općini. Rekonstrukcijom gradske vodovodne mreže smanjili bi se gubici vode i time bi se osigurala potrebne količine pitke vode za sva naselja.

Izgraditi pročištač otpadnih voda.

Dovršiti izgradnju kanalizacijske mreže; dovršiti odvajanje fekalne od oborinske kanalizacije; izgraditi (gdje nema drugog racionalnog rješenja) adekvatne (grupne) septičke jame, te organizirati njihovo redovito održavanje i pražnjenje

Strateški cilj 4: Razvijena društvena infrastruktura

Livno je administrativno središte naše županije, pa je ovdje smještena i većina institucija. Stacioniranost županijske bolnice u Livnu omogućuje veću dostupnost usluga primarne zdravstvene zaštite građanstvu, pa je i broj liječnika po glavi stanovnika veći u općini Livno u odnosu na općine u okruženju. Osim općine Bihać Livno ima najpovoljniji pokazatelj broja stanovnika na jednu postelju u 2011 godini. Centar za socijalni rad bilježi povećanje broja obrađenih slučajeva kako kod djece i maloljetnika tako i kod odraslih. S povećanjem broja obrađenih slučajeva povećava se i broj intervencija. Neadekvatan prostor, nedovoljan broj uposlenih i manjak financijskih sredstava najveći su problemi Centra za socijalni rad. U općini Livno djeluju tri srednje škole (Gimnazija Livno, Srednja Ekonomska škola, Srednja strukovna škola Silvije Strahimir Kranjčević) te dvije osnovne matične škole (Ivan Goran Kovačić i Fra Lovro Karaula) s 23 područne škole i odjela. Zbog loše demografske situacije i napuštanja ruralnih područja broj učenika iz godine u godinu se smanjuje, pa je realno za očekivati da će u idućih nekoliko godina doći do zatvaranja nekih škola u ruralnim područjima. U sklopu Sportskog centra Zgona nalazi se sportska dvorana Dalibor Perković-Dali, nogometna igrališta za mali i veliki nogomet s atletskom stazom te pomoćni teren i košarkaško igralište. U sklopu gradskih osnovnih škola nalaze se asfaltirana igrališta i dvorane (dvoranu IGK treba obnoviti). Područne škole s odjelima izuzev škole u Orguzu nemaju školskih dvorana. Gimnazija Livno nema dvoranu niti igralište, dok druge dvije srednje škole imaju i dvorane i igrališta. U općini Livno djeluje preko dvadeset sportskih klubova i udruga. Kulturna događanja naše Općine baziraju se oko Muzeja i galerije Gorica, Narodnog sveučilišta te Livanjskog kulturnog ljeta koje već nekoliko godina upotpunjuje kulturni život Livna.

5 SEKTORSKI RAZVOJNI PLANOVI

5.1 Plan lokalnog ekonomskog razvoja

5.1.1 Fokusiranje

Kreiranje povoljnog i poticajnog poslovnog okruženja za razvoj MSP i stvaranje uvjeta za iskorištavanje prirodnih resursa na području općine Livno

Općina Livno namjerava potaknuti gospodarski razvoj kroz dovršenje izgradnje i uređenje poslovne infrastrukture (zone Brda, Begovača, Jug i dr.) poticanjem JPP i kroz privlačenje investicija.

Općina Livno nastoji da se poveća produktivnost kod MSP, da se poveća poljoprivredna proizvodnja i da se u što većoj mjeri poveća zastupljenost novih proizvoda koji imaju konkurentnost s opredjeljenjem da se ostvari i ojača lokalna ekonomija koja će omogućiti pristup većem zapošljavanju.

Izgradnjom poslovnih zona javlja se mogućnost privlačenja investicija. Unapređenjem konkurentnosti poduzetništva u Općini žele se stvoriti uvjeti za privlačenje investitora za uspostavljanje poslovnog partnerstva i drugih vidova poduzetničkih aktivnosti. Također, certifikacija općina za povoljno poslovno okruženje predviđa niz kriterija koje jedna općina mora ispuniti kako bi se mogla smatrati privlačnom za razvoj biznisa i ostvarenje investicija. Kriteriji podrazumijevaju prilagodbu općinske administracije potrebama poduzetništva, kao i uvođenje aktivnih instrumenata potpore, novim poduzetnicima te gospodarstvu uopće. U tom smislu općina Livno želi napraviti sve potrebne korake kako bi se općinska uprava učinila konkurentnijom, te kako bi se postojeći kapaciteti u općini Livno (neiskorišteni proizvodni kapaciteti još neprivatiziranih poduzeća) pretvorili u instrumente potpore u rukama Općine i stavili u funkciju razvoja gospodarstva.

Ne treba zanemariti i drvno-prerađivačke kapacitete koji imaju svoju ulogu u razvoju općine Livno.

Poboljšanje uvjeta za razvoj poljoprivredne proizvodnje i brendiranje poljoprivrednih proizvoda

Općina Livno je svjesna potrebe da se razvije konkurentna i održiva poljoprivredna proizvodnja koja će biti prilagođena potrebama tržišta, razviti prehrambeni sektor i proizvesti dodanu vrijednost.

Ovaj pristup poljoprivredne proizvodnje zahtjeva:

- povećanje stočnog fonda,
- povećanju proizvodnje mlijeka,
- povećanje broja poljoprivrednih domaćinstava
- uređenje poljoprivrednog zemljišta,
- izgradnju infrastrukturnih kapaciteta.
- organizacijsko jačanje poljoprivrednika.

Za daljnji razvoj poljoprivredne proizvodnje u svakom slučaju treba rješavati probleme vezane za zaštitu od poplava i vremenskih nepogoda, a zbog usitnjenih posjeda potrebno je poduzeti mjere okrupnjivanja poljoprivrednog zemljišta u svrhu ekonomičnije proizvodnje.

Zadržavanje mladih u Općini i omogućavanje zapošljavanja mladih u općini Livno

Veliki problem identificiran u SEA jeste starenje Općine, odnosno odlazak mladih zbog nepostojanja adekvatnih mogućnosti. S tim u svezi Općina se ovom strategijom usmjerava i na zadržavanje mladih, tj. da svojim projektima i mjerama uspije stvoriti ambijent u kojem će mladi ostati u Livnu, tj. omogućiti onima koji su otišli da se vrate u Livno.

Poboljšanje turističke ponude

Razvoj cjelovite turističke ponude temelji se na iskorištavanju postojećih potencijala, obogaćivanju postojeće ponude turističke destinacije, odnosno stvaranju i razvoju nove turističke ponude.

Općina Livno želi osigurati dugoročnost pozitivnih učinaka održivim korištenjem prirodnih i kulturno-povijesnih potencijala, aktivnim sudjelovanjem u njihovom očuvanju i razvoju, stvaranjem okruženja privlačnog za investitore te djelotvornom promocijom.

Za kvalitetno praćenje učinaka turizma potrebno je kontinuirano provoditi redovita tržišna istraživanja o tendencijama u različitim vidovima turizma. Ona omogućavaju uvid u stanje i kretanje ponude i potražnje i stvaranje kvalitetne podloge za donošenje odluka u vođenju turističke politike u pojedinim segmentima.

5.1.2 SWOT analiza - ekonomski razvoj

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Općina bogata mineralnim, prirodnim i vodnim resursima (tri rijeke, dva jezera-Buško i Mandek, ugaj, vjetar, sunce...), te velike površine pogodne za ispašu i razvoj stočarstva ✓ Tradicija u proizvodnji sira i prepoznatljivost brenda „Livanjski sir“ ✓ Razvijena poslovna infrastruktura (tri postojeće i jedna potencijalna poslovna zona) ✓ Ekološki čista i nezagađena općina ✓ Prometna i tranzitna povezanost s Dalmacijom i Splitom ✓ Administrativno središte županije (sjedište većine županijskih institucija, županijska bolnica) ✓ Najveće kraško polje u Europi i dio Ramsarske konvencije	<ul style="list-style-type: none"> × Nesređene zemljišne knjige i zastarjela prostorno planska dokumentacija × Loša struktura gospodarstva (najviše zastupljena trgovina i ugostiteljstvo) × Nedovoljno razvijena i neadekvatna turistička infrastruktura (smještajni kapaciteti, dostupnost atrakcija, biciklističke staze, kampovi, turistička signalizacija i sl.) × Usitnjenost poljoprivrednih posjeda (03-05 ha) × Slaba suradnja javnog i privatnog sektora × Negativan prirodni prirast i velik odlazak mladih općine /slab povratak onih koji su otišli × Nepostojanje sustava navodnjavanja i odvodnje kroz Livanjsko polje × Neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada × Neiskorištenost neprivatiziranih kapaciteta u općini × Nema tradicije u poduzetništvu
MOGUĆNOSTI/PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Izrada prostornog plana HBŽ gdje će se odredit namjena zemljišta ✓ Korištenje vanjskih izvora financiranja (više razine vlasti, EU fondovi i sl.)	<ul style="list-style-type: none"> × Nestabilan i nefunkcionalan politički, institucionalni i zakonski ambijent u BiH × Više razine vlasti (BiH, FBiH, HBŽ) nedovoljno uzimaju u obzir potrebe općine Livno pri

✓ Povećana potražnja za dodatnim turističkim sadržajima turista iz Dalmacije i Hercegovine	donošenju zakona i određenih rješenja
✓ Turizam kao prostor za plasman poljoprivrednih proizvoda, te trend povećanja potražnje za zdravom hranom i tradicionalnim proizvodima	× Nezaštićenost domaće proizvodnje (uvozni lobi) × Financijska kriza × Nastavak trenda iseljavanja mladih ulaskom RH u EU

5.1.3 Sektorski ciljevi lokalnog ekonomskog razvitka

Ciljevi ekonomskog razvitka	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
OC1. Do 2018. godine stvoriti preduvjete za nove investicije i otvaranje novih radnih mjesta.	SC2. Jačanje sektora MSP sa odgovarajućom tehničkom i institucionalnom podrškom SC1. Razvijena poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo(koristeći prirodne resurse:pašnjake i poljoprivredne površine)	OC1. Sektor okoliša OC2. Sektor okoliša
OC2. Do 2018. godine povećati konkurentnost i održivost poljoprivredne proizvodnje povećanjem broja prerađivačkih kapaciteta u ruralnim sredinama	SC1. Razvijena poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo(koristeći prirodne resurse:pašnjake i poljoprivredne površine)	OC1. Sektor okoliša OC2. Sektor okoliša
OC3. Do 2018. godine postići konkurentnost općine ispunjavanjem kriterija predviđenih certifikacijom općina za povoljno poslovno okruženje.	SC2. Jačanje sektora MSP sa odgovarajućom tehničkom i institucionalnom podrškom	OC1. Sektor okoliša OC2. Sektor okoliša
OC4. Do 2018. godine razviti prepoznatljive turističke sadržaje i urediti turističku infrastrukturu	SC2. Jačanje sektora MSP sa odgovarajućom tehničkom i institucionalnom podrškom	OC3. sektora društvenog razvoja

Integracija sa strateškim dokumentima viših razina vlasti

Prilikom izrade operativnih ciljeva lokalnog ekonomskog razvitka izvršen je uvid i analiza strateških dokumenata planiranja i razvoja na višim razinama vlasti, koji direktno ili indirektno mogu utjecati na razvitak Općine. Strategijom razvoja BiH u okviru strateškog cilja koji se odnosi na zapošljavanje predviđen je razvoj malih i srednjih poduzeća i otvaranje novih radnih mjesta te poticanje samozapošljavanja. Strategijom razvoja BiH u okviru strateškog cilja konkurentnost predviđena mjera je poticanje razvoja poslovnih zona, te u okviru strateškog cilja koji se odnosi na makroekonomsku stabilnost predviđene mjere su privlačenje investicija i stvaranje uvjeta za JPP.

U okviru strateškog cilja koji se odnosi na održivi razvitak, Strategija razvoja BiH predviđa mjere uređenja poljoprivrednog zemljišta i podršku organizacijama poljoprivrednih proizvođača.

Razvoj turizma je usuglašen sa Strategijom razvoja turizma FBiH.

5.1.4 Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana ekonomskog razvitka općine Livno definiran je 21 projekt i 2 mjere grupirane u 7 programa:

- Program 1: Podrška poljoprivrednoj proizvodnji
- Program 2: Izgradnja poljoprivredne infrastrukture
- Program 3: Jačanje kapaciteta poljoprivrednih proizvođača
- Program 4: Poticaj investicijama JPP
- Program 5: Razvoj poslovne infrastrukture
- Program 6: Izgradnja kapaciteta za povoljno poslovno okruženje
- Program 7: Razvoj turizma i ugostiteljstva

Programi	Projekti i Mjere
Program 1: Podrška poljoprivrednoj proizvodnji	Mjera 1.1.: Podrška poljoprivrednim proizvođačima Mjera 1.2.: Podrška podizanju višegodišnjih nasada
Program 2: Izgradnja poljoprivredne infrastrukture	Projekt 2.1.: Izgradnja putne infrastrukture na Kruzima Projekt 2.2.: Izgradnja elektro infrastrukture na Kruzima Projekt 2.3.: Izrada projektne dokumentacije za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta Projekt 2.4.: Uspostava ZIS-a (zemljišni informacijski sustav), uspostava jedinstvene baze podataka, izrada upotrebne karte vrijednosti, bonitetnih kategorija poljoprivrednog zemljišta
Program 3: Jačanje kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	Projekt 3.1: Podrška organiziranju i radu zadruga Projekt 3.2: Zaštita i brendiranje livanjskog sira
Program 4: Poticaj investicijama JPP	Projekt 4.1: Izgradnja skijališta „V A G A NJ“ Projekt 4.2: Izgradnja etno-turističkog kampa „Tribanj“
Program 5: Razvoj poslovne infrastrukture	Projekt 5.1.: Izrada izvedbenog projekta poljoprivredno-proizvodne zone „Brda Projekt 5.2. Izgradnja infrastrukture u poljoprivredno-proizvodnoj zoni „BRDA I“ Projekt 5.3. Izgradnja i uspostavljanje poduzetničkog inkubatora Projekt 5.4. Razvojno jamstveni fond općine Livno Projekt 5.5.: Uređenje gradske tržnice u Livnu
Program 6: Izgradnja kapaciteta za povoljno poslovno okruženje	Projekt 6.1: Aktivnosti na promociji ulaganja i kvaliteta poslovnog ambijenta općine Livno Projekt 6.2.: Suradnja javnog i privatnog sektora
Program 7: Razvoj turizma i ugostiteljstva	Projekt 7.1: Obilježavanje turističkih objekata Projekt 7.2: Rekonstrukcija zgrade stare općine Projekt 7.3: Uspostavljanje zaštićenog područja za livanjske divlje konje

Inicijative međuopćinske suradnje

Glede inicijativa međuopćinske suradnje identificiran je projekt: Izgradnja kantonalnog Azila za zbrinjavanje životinja u Glamoču.

5.1.5 Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima

Sektorski cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
<p>OC1. Do 2018. godine stvoriti preduvjete za nove investicije i otvaranje novih radnih mjesta.</p>	<p>REZULTAT: Otvoreno najmanje 400 novih radnih mjesta</p> <p>INDIKATORI: Broj novih radnih mjesta Broj novih investicija JPP Broj novih investicija u poslovnu zonu</p>
<p>OC2. Do 2018. godine povećati konkurentnost i održivost poljoprivredne proizvodnje povećanjem broja prerađivačkih kapaciteta u ruralnim sredinama</p>	<p>REZULTAT: Broj prerađivačkih kapaciteta (poljoprivrednih proizvoda) u ruralnim sredinama povećan za 50 %</p> <p>POKAZATELJI: Površina novih nasada Broj novih farmi Broj zadruga Broj novih poslovnih subjekata Površina poljoprivrednog ispitanog zemljišta</p>
<p>OC3. Do 2018. godine postići konkurentnost općine ispunjavanjem kriterija predviđenih certifikacijom općina za povoljno poslovno okruženje.</p>	<p>REZULTAT: Općina ispunjava najmanje 85% kriterija predviđenih certifikacijom za BFC</p> <p>POKAZATELJI: Broj ispunjenih kriterija</p>
<p>OC4. Do 2018. godine razviti dodatne turističke sadržaje i urediti turističku infrastrukturu</p>	<p>REZULTAT: Razvijena najmanje dva nova turistička sadržaja i općina obilježena turističkom signalizacijom</p> <p>POKAZATELJI: Broj novih turističkih sadržaja Dužina biciklističkih staza Broj obilježenih lokacija</p>

5.2 Plan društvenog razvoja

5.2.1 Fokusiranje

Podizanje kvalitete obrazovanja, poticanje razvoja kulture i sporta

Općina Livno je najveća općina u Županiji i kao takva ima rasprostranjenu školsku mrežu osnovnih škola. Na području Općine djeluju dvije matične osnovne škole i 23 područne škole. Pored osnovnih škola na području Općine se nalaze i tri srednje škole, jedan gradski vrtić i tri privatna vrtića. Općina redovno ulaže sredstva za obnovu školske mreže, ali ta sredstva zbog rasprostranjenosti školske mreže nisu dostatna te je neophodno tražiti nove izvore financiranja i iz drugih izvora kako bi se moglo nastaviti sa obnovom i opremanjem svih škola na području Općine. Općina je prepoznatljiva po svom bogatom kulturnom naslijeđu koje treba promovirati i u koje treba ulagati što će dovesti do podizanja kvalitete ponude kulturnih sadržaja građanima Livna, ali i u cilju promocije turizma na području Općine.

Na području općine Livno djeluje veliki broj sportskih klubova koji tijekom godine organiziraju i veliki broj natjecanja, te je neophodno podržati rad ovakvih ustanova u cilju promocije sporta i zdravog života kroz ulaganja u sportsku infrastrukturu.

Jačanje kapaciteta Centra za socijalni rad

Socijalna sigurnost svih građana, osobito ranjivih grupa kao što su stari i nemoćni, samohrani roditelji, te obitelji s više djece, beskućnici, žrtve nasilja, provodi se kroz djelatnosti Centra za socijalni rad, koji u svojim programima i planovima nastoji smanjiti porast maloljetničke delikvencije i roditeljskog nasilja. S obzirom da Centar ima važnu ulogu u životu Općine neophodno je osigurati dodatnu podršku adekvatnim projektima u cilju poboljšanja zbrinjavanja socijalno ugroženog stanovništva.

Unaprjeđenje prometne i društvene infrastrukture

Ukupna dužina (km) cestovne mreže na području općine Livno iznosi 400,30 km. Najveći dio cestovne mreže su nekategorizirane ceste u iznosu od 47,96 %. Neophodno je sustavno raditi na obnavljanju prometne infrastrukture, gradskih prometnica, pješačkih staza i prilaza za osobe sa invaliditetom.

5.2.2 SWOT analiza- društveni razvoj

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Efikasna javna uprava ✓ Povezanost Livna sa zemljama Zapadne Europe ✓ Livno kao administrativno središte Županije ✓ Aktivnosti nevladinih udruga ✓ Bogato kulturno nasljeđe (sakralno, kulturno i arheološko) ✓ Narodno sveučilište i gradska knjižnica ✓ Franjevački muzej i galerija Gorica ✓ Velik broj sportskih klubova i udruga ✓ Usluge besplatnog prijevoza učenika ✓ Stipendiranje studenata deficitarnih zvanja ✓ Raširenost mreža osnovnih škola 	<ul style="list-style-type: none"> × Nedostatak školskih sportskih dvorana × Nedovoljan broj uposlenih i nedostatna financijska sredstava Centra za socijalni rad × Neadekvatan prostor Centra za socijalni rad × Zdravstveno neosigurane određene kategorije stanovništva (neratni invalidi i radnici na čekanju) × Nedovoljan kapacitet ustanove za predškolski odgoj × Neadekvatna opremljenost kabineta stručne nastave × Velik broj nezaposlenih × Nepostojanje domova za zbrinjavanje starih i nemoćnih × Nezadovoljavajuća prometna infrastruktura na području cijele općine × Nepostojanje azila za napuštene pse
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Moderniziranje i uvođenje nastave orijentirane potrebama tržišta i gospodarstva (edukacija o informatičkim i drugim tehnologijama) ✓ Livanjsko kulturno ljeto ✓ Otvaranje visokoškolskih ustanova ✓ Angažiranje volontera za pomoć starima i djeci s posebnim potrebama ✓ Blizina granice EU ✓ Predpristupni fondovi EU 	<ul style="list-style-type: none"> × Loša demografska slika × Nastavak iseljavanja mladih obrazovanih ljudi × Smanjenje broja učenika u školama × Neusklađenost obrazovnog sustava u županiji sa obrazovnim sustavom u okruženju × Neregulirana zdravstvena i radno pravna zaštita osoba s neriješenim radno-pravnim statusom × Trend povećanja broja korisnika socijalne zaštite starije životne dobi × Financijska kriza

5.2.3 Razvojni ciljevi društvenog razvoja

Ciljevi društvenog razvoja	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
OC1. Do 2018. godine unaprijediti kvalitetu obrazovanja	SC4. Razvijena društvena infrastruktura	OC4. ekonomskog sektora OC4. sektora za okoliš
OC2. Do 2018. povećati dostupnost i kvalitetu socijalnih usluga i povećati socijalnu uključenost ranjivih skupina.	SC4. Razvijena društvena infrastruktura	
OC3. Do 2018. godine povećati dostupnost i kvalitetu kulturnih i sportskih usluga u općini	SC4. Razvijena društvena infrastruktura	OC4. ekonomskog sektora
OC4. Do 2018. unaprijediti	SC4. Razvijena društvena	OC1. ekonomskog sektora

postojeću infrastrukturu i infrastrukturu	prometnu i društvenu	infrastruktura	OC2. ekonomskog sektora
---	----------------------	----------------	-------------------------

Integracija sa strateškim dokumentima viših razina

Prilikom izrade operativnih ciljeva društvenog razvoja izvršen je uvid u strateške dokumente viših razina vlasti:

- U Strategiji razvoja FBiH opći prioritetni ciljevi su poboljšanje obrazovanja i razvoj sporta i kulture.
- U Strategiji za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji
- U Strategiji za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u FBiH 2011-2015
- Polazne osnove strategije sigurnosti drumskog saobraćaja BiH 2008-2013
- Akcijski plan za provedbu mjera iz dokumenta „Polazne osnove strategije sigurnosti drumskog saobraćaja FBiH 2008-2013.“

5.2.4 Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana društvenog razvoja definirano je 30 Projekta i 2 mjere grupiranih u 5 programa:

- Program 1: Poboljšanje školske infrastrukture i uvjeta školovanja
- Program 2: Unapređenje i razvoj socijalnih usluga
- Program 3: Obogaćivanje kulturne ponude grada Livna
- Program 4: Razvoj sporta
- Program 5: Unapređenje prometne infrastrukture

Programi	Projekti i Mjere
Program 1: Poboljšanje školske infrastrukture i uvjeta školovanja	Projekt 1.1.: Unaprjeđenje energetske učinkovitosti - Rekonstrukcija O.Š. I.G.K. i područnih škola (termoizolacija, krovništa, otvori) Projekt 1.2.: Opremanje školskih kabineta O.Š. I.G.K. i područnih škola Projekt 1.3.: Unaprjeđenje energetske učinkovitosti - Rekonstrukcija O.Š. F.L.K. i područnih škola (termoizolacija, krovništa, otvori) Projekt 1.4.: Opremanje školskih kabineta O.Š. F.L.K. i područnih škola Projekt 1.5.: Izgradnja glazbene škole Mjera 1.6: Obogaćivanje knjižnice Mjera 1.7.: Stipendiranje studenta Projekt 1.8.: Financiranje prijevoza učenika osnovnih i srednjih škola Projekt 1.9.: Rekonstrukcija zgrade dječjeg vrtića Pčelice Projekt 1.10.: Sanacija školske sportske dvorane O.Š. IGK Projekt 1.11.: Obnova/asfaltiranje školskih sportskih igrališta u O.Š. IGK
Program 2: Unapređenje i razvoj socijalnih usluga	Projekt 2.1.: Adaptacija prostorija Centra za socijalni rad Livno Projekt 2.2.: Akcijski plan u oblasti invalidnosti

	<p>Hercegbosanske županije</p> <p>Projekt 2.3.: Centar za stabilnu obitelj</p> <p>Projekt 2.4.: Unaprjeđenje udomiteljske skrbi za djecu</p> <p>Projekt 2.5.: Izgradnja kompleksa - doma za starije osobe i prihvatnog centra za žene i djecu žrtve nasilja, itd.</p> <p>Projekt 2.6.: Stanovima do sigurne kuće</p> <p>Projekt 2.7.: Gender akcijski plan</p>
Program 3: Obogaćivanje kulturne ponude grada Livna	<p>Projekt 3.1.: Stalni postav etnografske zbirke</p> <p>Projekt 3.2.: Opremanje depoa umjetničke zbirke</p> <p>Projekt 3.3.: Nabavka digitalnog kino projektora</p>
Program 4: Razvoj sporta	<p>Projekt 4.1.: Sanacija gradskog stadiona</p> <p>Projekt 4.2.: Izgradnja sportske dvorane PŠ Vidoši</p> <p>Projekt 4.3.: Manifestacija Dani sporta općine Livno</p> <p>Projekt 4.4.: Promicanje sportskih aktivnosti u školama</p> <p>Projekt 4.5.: Izmjena parketa i sanacija svlačionica u sportskoj dvorani Dalibor Perković Dali</p> <p>Projekt 4.6.: Izgradnja gradskog bazena</p>
Program 5: Unaprjeđenje prometne infrastrukture	<p>Projekt 5.1.: Rekonstrukcija cestovne infrastrukture</p> <p>Projekt 5.2.: Uređenje gradskog parka – fontana</p> <p>Projekt 5.3.: Uređenje i asfaltiranje Ul. 4 u naselju Podvornice</p>

Inicijative međuopćinske suradnje

Glede inicijativa međuopćinske suradnje identificiran je Projekt 6.: Izgradnja Kantonalnog azila za zbrinjavanje životinja u Glamoču

5.2.5 Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima

Sektorski cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
<p>OC1.</p> <p>Do 2018. godine unaprijediti kvalitetu obrazovanja</p>	<p>REZULTAT:</p> <p>Sve škole opremljene nedostajućom opremom ili infrastrukturno dorađene i nastavljen program stipendiranja studenata i financiranja prijevoza učenika</p> <p>POKAZATELJI:</p> <p>Broj opremljenih škola, Broj rekonstruiranih škola, Broj stipendiranih studenata Broj učenika korisnika prijevoza</p>
<p>OC2.</p> <p>Do 2018. povećati dostupnost i kvalitetu socijalnih usluga i povećati socijalnu uključenost ranjivih skupina.</p>	<p>REZULTAT:</p> <p>Uveden novi program rada i usluga Centra za socijalni rad kojim je poboljšana socijalna uključenost starih i nemoćnih i osoba s invaliditetom i djece izložene rizicima u svakodnevni životu</p> <p>POKAZATELJI:</p> <p>Broj volontera Broj udomljene djece Smanjen broj korisnika ustanova socijalne skrbi izvan</p>

	općine
OC3. Do 2018. godine povećati dostupnost i kvalitetu kulturnih i sportskih usluga	<p>REZULTAT: Povećan broj sportskih i kulturnih usluga i broj korisnika istih za 20%</p> <p>POKAZATELJI: % povećanje broja posjetitelja u muzejima, kinima i zbirkama Broj turista/ posjetitelja u gradu Livnu</p>
OC4. Do 2018. unaprijediti postojeću prometnu i društvenu infrastrukturu	<p>REZULTAT: 50% prometnica rekonstruirano i asfaltirano, te rekonstruirano 50% sportske infrastrukture</p> <p>POKAZATELJI: Dužina rekonstruiranih asfaltiranih općinskih i seoskih prometnica Broj rekonstruirane sportske infrastrukture</p>

5.3 Plan zaštite životne sredine Livno

5.3.1 Fokusiranje

Izgradnja komunalne infrastrukture

Komunalna infrastruktura odnosi se na izgradnju prstenastog vodovoda kojim bi se osigurala pitka voda u svim naseljima u Općini. Rekonstrukcijom gradske vodovodne mreže smanjili bi se gubici vode i time bi se osigurale potrebne količine pitke vode za sva naselja. Izgraditi pročištač otpadnih voda. Dovršiti izgradnju kanalizacijske mreže; dovršiti odvajanje fekalne od oborinske kanalizacije; izgraditi (gdje nema drugog racionalnog rješenja) adekvatne (grupne) septičke jame, te organizirati njihovo redovito održavanje i pražnjenje.

Provesti cjeloviti sustav gospodarenja otpadom (CSGO)

Utvrđiti, verificirati i postupno provesti Cjeloviti sustav gospodarenja otpadom (CSGO) sa svrhom rješavanja nagomilanih problema uzrokovanih dugogodišnjim zanemarivanjem te problematike, a na temelju suvremenih svjetskih iskustava i principa integralne zaštite okoliša. Uspostaviti sustav cjelovite evidencije o otpadu što će omogućiti ocjenu stanja, donošenje djelotvornih odluka i provjeru njihove provedbe. Napraviti akcijski i operativni plan za postupno uvođenje i provedbu sustava odvojenog prikupljanje otpada u skladu s EU normama. Potrebno je izvršiti sanaciju privremenih odlagališta otpada za lokacije Korićina i Table.

Provesti Akcijski plan energetske održivosti Općine

SEAP- Akcijski plan energetske održivosti Općine usvojen je 2012.godine. Obveze iz Akcijskog plana odnose se na cijelo područje grada, kako javnog tako i privatnog sektora. Plan definira aktivnosti u sektoru zgradarstva, prometa i javne rasvjete. U njemu su identificirane mjere i aktivnosti za smanjenje emisije CO₂, za 20% do 2020. godine. Njegovom provedbom bi se postigla bolja kvaliteta zraka i smanjila potrošnja energije.

Podizanje svijesti građana u očuvanju okoliša

Povisiti razinu svijesti građana o važnosti čuvanja i zaštite okoliša. Potaknuti korištenje mehanizama kontrole i sankcioniranja nesavjesnih građana. Izraditi i provesti edukativne programe usmjerene na podizanje svijesti o racionalizaciji potrošnje vode i električne energije, te promovirati upotrebu alternativnih obnovljivih izvora energenata (sunce, vjetra, biomase).

Javno zdravlje

Kontrola onečišćenja okoliša jedan je od ključnih doprinosa očuvanju i unapređenju zdravlja. Potrebno je staviti pod kontrolu i uspostaviti kontinuirani monitoring kvaliteta vode za piće svih lokalnih vodovoda i individualnih vodoopskrbnih objekata (lokalni vodovodi, izvorišta, bunari, čatrnje sl.), uspostaviti sustav odvajanja pitke i tehničke vode, uspostaviti kontinuirani sustav monitoringa nad kvalitetom površinskih i podzemnih tokova.

5.3.2 SWOT analiza - životna sredina

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vodni resursi (izvorišta pitke vode) ✓ Nezagađeno tlo pogodno za proizvodnju zdrave hrane ✓ Ljudski resursi ✓ Izrađen SEAP-Akcijski plan energetske održivosti razvitka općine Livno ✓ Postojanje LEAP-a-Lokalnog ekološkog akcijskog plana ✓ Korištenje obnovljivih izvora energije (potencijal vjetera i sunca) ✓ Postojanje općinske odluke o obveznom odvozu smeća na području cijele Općine ✓ Mineralni resursi 	<ul style="list-style-type: none"> × Postojanje divljih deponija × Ne postojanje regionalne deponije × Ne provođenje mjera na zaštiti izvorišta pitke vode × Ne postojanje pročistača otpadnih voda × Ne izgrađena kanalizacijska mreža u svim gradskim zonama × Ne izrađen novi Prostorni plan × Ne postojanje reciklažnog centra i pretovarne stanice × Niska ekološka i komunalna svijest građana × Energetski neučinkovita javna rasvjeta i objekti × Vodopropusne septičke jame
MOGUĆNOSTI/PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Izgradnjom regionalne deponije riješili bi se problemi s odlaganjem otpada ✓ Mogućnost korištenja sredstava za energetske učinkovitost ✓ Korištenje sredstava iz IPA –fondova ✓ Korištenje i drugih fondova iz oblasti zaštite okoliša 	<ul style="list-style-type: none"> × Ne određivanje lokacije za otpad od strane nadležnog županijskog Ministarstva × Ne donošenje Prostornog plana Hercegbosanske županije × Ne donošenje zakona i drugih podzakonskih akata koji reguliraju oblast zaštite okoliša koji nisu u nadležnosti Općine × Vremenske nepogode

5.3.3 Ciljevi zaštite životne sredine

Ciljevi zaštite životne sredine	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
OC1.: Do 2018. godine poboljšati kvalitetu života kroz unaprjeđenje komunalnih usluga	SC3. Razvijena komunalna infrastruktura i očuvan okoliš	OC1. Plan LER OC2. Plan LER OC4. Plan društvenog razvoja
OC2: Do 2017. godine stvoriti pretpostavke za racionalno gospodarenje i planiranje prostorom i održivo korištenje prirodnih sirovina	SC3. Razvijena komunalna infrastruktura i očuvan okoliš SC1: Razvijena poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo koristeći prirodne resurse SC2: Jačanje sektora MSP sa odgovarajućom tehničkom i institucionalnom podrškom	OC1. Plan LER OC2. Plan LER
OC3: Do 2016. godine uspostaviti sustav upravljanja otpadom	SC3. Razvijena komunalna infrastruktura i očuvan okoliš	OC1. Plan LER OC2. Plan LER
OC4: Poboljšanje energetske učinkovitosti na području općine sukladno SEAP-u.	SC3. Razvijena komunalna infrastruktura i očuvan okoliš SC2. Jačanje sektora MSP sa odgovarajućom tehničkom i institucionalnom podrškom	OC1. Plan LER OC2. Plan LER

Integracija sa strateškim dokumentima viših razina

Prilikom izrade operativnih ciljeva zaštite životne sredine napravljen je uvid u strateške dokumente viših nivoa vlasti. Strategijom zaštite okoliša FBiH 2008-2018 kroz strateške ciljeve predviđeno je minimiziranje rizika po ljudsko zdravlje, stvoriti uvjete za skladan i prostorno uravnotežen socio -ekonomski razvoj i unaprjeđenje korištenja energije. U Akcijskom planu zaštite životne sredine Bosne i Hercegovine (NEAP BiH) kroz zadane ciljeve: integralno upravljanje vodama, zdravlje i sigurnost, zemljišni resursi, integralno upravljanje prostorom, upravljanje kvalitetom zraka i upravljanje otpadom koji su u vezi sa operativnim ciljevima zaštite životne sredine. Strateški plan i program razvoja energetskog sektora FBiH u programu energetske menadžment i energetska efikasnost predviđene su mjere za energetske učinkovitost.

Na razini Hercegbosanske županije trenutno nema važećih strateških dokumenata. Strategija razvitka FBiH 2010-2020

5.3.4 Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana zaštite životne sredine definiran je 21 projekt i mjere grupirani u 7 programa:

Program 1: Izgradnja komunalne infrastrukture

Program 2: Izrada novih prostorno-planskih dokumenata

Program 3: Upravljanje otpadom

Program 4: Edukacija za poboljšanje energetske učinkovitosti

Program 5: Provođenje mjera energetske učinkovitosti u sektoru zgradarstva

Program 6: Plan mjera i aktivnosti za smanjenje emisije CO2 u sektoru prometa

Program 7: Plan mjera energetske učinkovitosti za javnu rasvjetu

Programi	Projekti i Mjere
Program 1: Izgradnja komunalne infrastrukture	Projekt 1.1.: Izgradnja pročištača otpadnih voda Projekt 1.2.: Izgradnja prstenastog vodovoda „ Livanjski horizont“ Projekt 1.3.: Izgradnja kanalizacijske mreže u gradu Livnu Projekt 1.4.: Regulacija korita rijeke Bistrice Projekt 1.5.: Proširenje gradskog groblja „Gorica“ Projekt 1.6.: Izgradnja mrtvačnice na području grada Livna
Program 2: Izrada novih prostorno-planskih dokumenata	Projekt 2.1.: Izrada novog Prostornog plana općine Projekt 2.2.: Izmjena urbanističkog plana grada Livna Projekt 2.3.: Izrada regulacijskih planova
Program 3: Upravljanje otpadom	Projekt 3.1.: Izgradnja regionalne deponije Projekt 3.2.: Sanacija divljih deponija na području općine
Program 4: Edukacija za poboljšanje energetske učinkovitosti	Projekt 4.1.: Energetski dani Projekt 4.2.: Obrazovanje i promjena ponašanja djelatnika/korisnika zgrada u vlasništvu općine Livno Projekt 4.3.: Obrazovanje i promocija energetske učinkovitosti za građane
Program 5: Provođenje mjera energetske učinkovitosti u sektoru zgradarstva	Mjera 5.1.: Kontinuirano provođenje mjera energetske učinkovitosti na javnim objektima na osnovu urađenih energetske pregleda i utvrđenih prioriteta Projekt 5.2.: Rekonstrukcija fasade na zgradi porezne uprave (branitelji)
Program 6: Plan mjera i aktivnosti za smanjenje emisije CO2 u sektoru prometa	Projekt 6.2: Stacionarni promet - parking Projekt 6.3: Razvoj biciklističkog i pješačkog prometa Mjera 6.4. Promocija i educiranje u oblasti prometa
Program 7: Plan mjera energetske učinkovitosti za JR	Mjera 7.1.: Zamjena postojećih svjetiljki (komplet) s energetskim učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim Mjera 7.2.: Zamjena postojećih žarulja s energetskim učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim

5.3.5 Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima

Operativni cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
OC1.: Do 2018. godine poboljšati kvalitetu života kroz unaprjeđenje komunalnih usluga	REZULTAT: Izgrađen pročištač otpadnih voda, te kanalizacijska mreža u svim dijelovima grada i opskrba pitkom vodom svih naselja POKAZATELJI:

	<p>Broj km izgrađenog primarnog voda za vodoopskrbni sustav</p> <p>Broj km izgrađene kanalizacijske mreža na području grada</p> <p>Metara uređenog korita rijeke Bistrice sa šetalištem u Centru II</p>
<p>OC2: Do 2017. godine stvoriti pretpostavke za racionalno gospodarenje i planiranje prostorom i održivo korištenje prirodnih sirovina</p>	<p>REZULTAT:</p> <p>Donesen novi prostorni plan općine i izmijenjen urbanistički plan grada</p> <p>POKAZATELJI:</p> <p>Odluka o usvajanju novog Prostornog plana područja općine Livno</p> <p>Odluka o izmjeni urbanističkog plana grada Livna</p> <p>Broj izrađenih regulacijskih planova</p>
<p>OC3: Do 2016. godine uspostaviti sustav upravljanja otpadom</p>	<p>REZULTAT:</p> <p>Izgrađena infrastruktura vezana za upravljanje otpadom</p> <p>POKAZATELJI:</p> <p>Izgrađena regionalna deponija</p> <p>Saniran veći broj divljih deponija na području općine Livno</p>
<p>OC4: Poboljšanje energetske učinkovitosti na području općine sukladno SEAP-u.</p>	<p>REZULTAT:</p> <p>Smanjena potrošnja energije u javnim objektima i smanjenje emisija CO2 za 20%</p> <p>POKAZATELJI:</p> <p>Broj objekata na kojima su zamijenjeni otvori, krovne konstrukcije i urađena toplinska žbuka</p> <p>% smanjenja potrošnje energije u javnim ustanovama</p> <p>% smanjenja emisije CO2</p> <p>Broj zamijenjenih svjetiljki i žarulja</p>

6 OPERATIVNI DIO

6.1 Plan implementacije

6.1.1 Orijentacijski pregled prioritetnih projekata i mjera za razdoblje od 3 godine

Plan implementacije 2014 – 2016.						
Sektor 1: Ekonomski razvoj						
Projekti/mjere	Program	Orijentacijski period realizacije (dinamika implementacije)			Nositelji implementacije	Ciljne grupe (korisnici)
		2014.	2015.	2016.		
Mjera 1.1.: Podrška poljoprivrednim proizvođačima	Program 1. Podrška poljoprivrednoj proizvodnji	x	x	x	Općina Livno	OPG
Mjera 1.2.: Podrška podizanju višegodišnjih nasada			x	x	Općina Livno	OPG
Projekt 2.1.: Izgradnja putne infrastrukture na Kruzima	Program 2. Izgradnja poljoprivredne infrastrukture		x	x	Općina Livno	OPG
Projekt 2.2.: Izgradnja elektro infrastrukture na Kruzima			x		Općina Livno, EPHZHB	OPG
Projekt 2.3.: Izrada projektne dokumentacije za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta				x	Općina Livno	OPG
Projekt 2.4.: Uspostava ZIS-a (zemljišni informacijski sustav), uspostava jedinstvene baze podataka, izrada upotrebne karte vrijednosti, bonitetnih kategorija poljoprivrednog zemljišta			x	x	Općina Livno	Zajednica
Projekt 3 1: Podrška organiziranju i radu zadruga	Program 3. Jačanje kapaciteta poljoprivrednih proizvođača		x	x	Općina Livno, NVO	Poljoprivrednici

Projekt 3.2: Zaštita i brendiranje livanjskog sira			x	x	Općina Livno, Udruga proizvođača autohtonog livanjskog sira „Cincar“	Prerađivači mlijeka Zajednica
Projekt 4.1.: Izgradnja skijališta „V A G A NJ“	Program 4. Poticaj investicijama JPP		x	x	JPP, Općina Livno, Vlada HBŽ	Zajednica Turisti
Projekt 5.1.: Izrada izvedbenog projekta poljoprivredno-proizvodne zone „Brda	Program 5. Razvoj poslovne infrastrukture	x			Općina Livno	Zajednica
Projekt 5.2.: Izgradnja infrastrukture u poljoprivredno-proizvodnoj zoni „BRDA I			x	x	Općina Livno	Zajednica Poduzetnici
Projekt 5.3.: Izgradnja i uspostavljanje poduzetničkog inkubatora				x	Općina Livno	Poduzetnici
Projekt 5.4.: Razvojno jamstveni fond općine Livno				x	Općina Livno	Poduzetnici
Projekt 5.5.: Uređenje gradske tržnice u Livnu		x	x	x	Općina Livno, JP Komunalno	Zajednica
Projekt 6.1.: Aktivnosti na promociju ulaganja i kvaliteta poslovnog ambijenta općine Livno	Program 6. Izgradnja kapaciteta za povoljno poslovno okruženje	x	x	x	Općina Livno	Poduzetnici
Projekt 6.2.: Suradnja javnog i privatnog sektora		x	x	x	Općina Livno	Zajednica
Projekt 7.1.: Obilježavanje turističkih objekata	Program 7: Razvoj turizma i ugostiteljstva		x	x	Turistička zajednica	Zajednica Turisti
Projekt 7.2.: Rekonstrukcija zgrade stare općine		x	x		Općina Livno	Zajednica Turisti Umjetnici Opg
Projekt 7.3.: Uspostavljanje zaštićenog područja za livanjske divlje konje		x	x		Općina Livno, NVO	Zajednica Turisti
Sektor 2: Društveni razvoj						
Projekt 1.1.: Unaprjeđenje energetske učinkovitosti - Rekonstrukcija O.Š. I.G.K. i područnih škola	Program 1. Poboljšanje školske	x	x	x	Općina Livno	Učenici

(termoizolacija, krovništa, otvori)	infrastrukture i uvjeta školovanja					
Projekt 1.2.: Opremanje školskih kabineta O.Š. I.G.K. i područnih škola			x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 1.3.: Unaprjeđenje energetske učinkovitosti - Rekonstrukcija O.Š. F.L.K. i područnih škola (termoizolacija, krovništa, otvori)		x	x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 1.4.: Opremanje školskih kabineta O.Š. F.L.K. i područnih škola			x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 1.5.: Izgradnja glazbene škole		x	x	x	Općina Livno	Učenici
Mjera 1.6.: Obogaćivanje knjižnice		x	x	x	Narodno sveučilište	Učenici
Mjera 1.7.: Stipendiranje studenta		x	x	x	Općina Livno	Studenti
Mjera 1.8.: Financiranje prijevoza učenika osnovnih i srednjih škola		x	x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 1.9.: Rekonstrukcija zgrade dječjeg vrtića Pčelice			x	x	Općina Livno	Korisnici dječjeg vrtića – djeca i zaposleno osoblje
Projekt 1.10.: Sanacija školske sportske dvorane O.Š. IGK		x	x		O.Š Ivan Goran Kovačić	Učenici
Projekt 1.11.: Obnova/asfaltiranje školskih sportskih igrališta u O.Š. IGK		x	x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 2.1.: Adaptacija prostorija Centra za socijalni rad Livno	Program 2: Unaprjeđenje i razvoj socijalnih usluga	x	x		Centar za socijalni rad	Korisnici usluga Centra za socijalni rad Osobe u stanju socijalne potrebe
Projekt 2.2.: Akcijski plan u oblasti invalidnosti Hercegbosanske županije		x	x	x	Udruga paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Hercegbosanske županije – Livno	Osobe s invaliditetom
Projekt 2.3.: Centar za stabilnu obitelj			x	x	Centar za socijalni rad	Korisnici usluga Centra za socijalni rad
Projekt 2.4.: Unaprjeđenje udomiteljske skrbi za djecu			x	x	Centar za socijalni rad	Korisnici usluga Centra za socijalni rad
Projekt 2.5.: Izgradnja kompleksa – doma za starije osobe i prihvatnog centra za žene i djecu žrtve nasilja, itd.				x	JPP	Korisnici usluga Centra za socijalni rad,

Projekt 2.6.: Stanovima do sigurne kuće		x	x	x	Centar za socijalni rad	Žrtve nasilja u obitelji, osobe u stanju potrebe
Projekt 2.7.: Gender akcijski plan općine Livno			x		Povjerenstvo za jednakopravnost spolova, NVO	Stanovnice općine Livno
Projekt 3.1.: Stalni postav etnografske zbirke	Program 3: Obogaćivanje kulturne ponude grada Livna			x	Muzej	lokalno stanovništvo, turisti, etnolozi
Projekt 3.2.: Opremanje depoa umjetničke zbirke				x	Muzej	lokalno stanovništvo, turisti, etnolozi
Projekt 3.3.: Nabavka digitalnog kino projektora			x		Narodno sveučilište	Cijelo stanovništvo
Projekt 4.1.: Sanacija gradskog stadiona	Program 4: Razvoj sport	x	x		Općina Livno	Učenici
Projekt 4.2.: Izgradnja sportske dvorane PŠ Vidoši			x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 4.3.: Manifestacija Dani sporta općine Livno		x	x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 4.4.: Promicanje sportskih aktivnosti u školama		x	x	x	NVO, Sportski klubovi	Učenici
Projekt 4.5.: Izmjena parketa i sanacija svlačionica u sportskoj dvorani Dalibor Perković -Dali			x	x	Općina Livno	Stanovnici općine Livno
Projekt 5.1.: Rekonstrukcija cestovne infrastrukture	Program 5: Unapređenje prometne infrastrukture	x	x	x	Općina Livno	Učenici
Projekt 5.2.: Uređenje gradskog parka – postavljanje fontane			x		Općina Livno	Građani općine Livno
Projekt 5.3.: Uređenje i asfaltiranje Ul. 4 u naselju Podvornice		x	x		Općina Livno	Građani općine Livno
Projekt 6. Izgradnja kantonalnog azila za zbrinjavanje životinja u Glamoču		x			NVO	Stanovnici HB županije
Sektor 3: Zaštita životne sredine						
Projekt 1.1.: Izgradnja pročištača otpadnih voda	Program 1. Izgradnja komunalne infrastrukture	x	x	x	Općina Livno	Stanovnici grada

Projekt 1.2: Izgradnja prstenastog vodovoda „ Livanjski horizont“		x	x	x	Općina Livno	Građani općine Livno
Projekt 1.3: Izgradnja kanalizacijske mreže u gradu Livnu		x	x	x	Općina Livno	Stanovnici grada
Projekt 1.4: Regulacija korita rijeke Bistrice		x	x	x	Općina Livno	Stanovnici grada
Projekt 1.5: Proširenje gradskog groblja „Gorica“				x	Općina Livno	Stanovnici grada
Projekt 1.6: Izgradnja mrtvačnice na području grada Livna			x	x	Općina Livno	Stanovnici grada
Projekt 2.1: Izrada novog Prostornog plana područja općine Livno	Program 2: Izrada novih prostorno-planskih dokumenata		x	x	Općina Livno	Građani općine Livno
Projekt 2.2.: Izmjena urbanističkog plana grada Livna			x		Općina Livno	Stanovnici grada
Projekt 2.3.: Izrada regulacijskih planova		x	x	x	Općina Livno	Stanovnici, Investitori
Projekt 3.1: Izgradnja regionalne deponije	Program 3: Upravljanje otpadom	x	x	x	J.P. Li čistoća“ d.o.o. Livno	Građani tri općine Livno, Bosansko Grahovo i Glamoč
Projekt 3.2: Sanacija divljih deponija na području Općine		x	x	x	Općina Livno, JP Komunalno	Stanovnici općine
Projekt 4.1: Energetski dani	Program 4: Edukacija za poboljšanje energetske učinkovitosti		x	x	Općina Livno	
Projekt 4.2.: Obrazovanje i promjena ponašanja djelatnika/korisnika zgrada u vlasništvu općine Livno		x	x	x	Općina Livno	Uposlenici gradske uprave
Projekt 4.3: Obrazovanje i promocija energetske učinkovitosti za građane			x	x	Općina Livno	Građani općine Livno
Mjera 5.1.: Kontinuirano provođenje mjera energetske učinkovitosti na javnim objektima na osnovu urađenih energetskih pregleda i utvrđenih prioriteta	Program 5: Provođenje mjera energetske učinkovitosti u sektoru zgradarstva	x	x	x	Općina Livno	-

Projekt 5.2.: Rekonstrukcija fasade u zgradi Porezne uprave		x			Općina Livno	
Projekt 6.1: Stacionarni promet - parking	Program 6. Plan mjera i aktivnosti za smanjenje emisije CO2 u sektoru prometa			x	Općina Livno J.P."Komunalno	Građani općine Livno
Projekt 6.2.: Razvoj biciklističkog i pješačkog prometa				x	Općina Livno	Građani općine Livno
Mjera 6.3.: Promocija i educiranje u oblasti prometa			x		MUP	Građani općine Livno
Projekt 7.1.:Zamjena postojećih svjetiljki (komplet) s energetski učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim	Program 7: Plan mjera i aktivnosti za smanjenje emisije CO2 javne rasvjete	x	x	x	Općina Livno	Građani općine Livno
Projekt 7.2.: Zamjena postojećih žarulja s energetski učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim			x	x	Općina Livno	Građani općine Livno

6.1.2 Indikativni plan financiranja strateških projekata i mjera za naredne 3 godine

Veza sa strateškim ciljem/ ciljevima	Projekt / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz općinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora								Nositelji implemetacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u općinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju
				god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Drža-va	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Dona-tori	Ost.			
SC.3. Izgrađena komunalna infrastruktura	Projekt 1.1. Izgradnja pročištača otpadnih voda	broj faza izgradnje pročištača otpadnih voda	10506059	100000	100000	100000	300000									Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno-komunalne poslove
	Projekt 1.2. Izgradnja prstenastog vodovoda „ Livanjski horizont“	broj priključaka; broj km izgrađenog cjevovoda primarnog voda	9000000	1000000	500000	500000	2000000	7000000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno-komunalne poslove
	Projekt 1.3. Izgradnja kanalizacijske mreže u gradu Livnu	Broj priključaka; Broj km izgrađene mreže;	500000	100000	100000	100000	300000									Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno-komunalne poslove

	Projekt 1.4. Regulacija korita rijeke Bistrice	Dužina uređene obale rijeke u km	2000000		200000	200000	100000	500000		1500000						Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 1.5. Proširenje gradskog grobља „Gorica“	Površina (m2)prošire nja groblja	100000				50000	50000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 1.6. Izgradnja mrtvačnice na području grada Livna	Izgrađen objekt	100000			50000	50000	100000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 2.1. Izrada novog Prostornog plana područja općine Livno	Odluka o usvajanju Prostornog plana	150000			50000	50000	100000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove

	Projekt 2.2. Izmjena urbanističkog plana grada Livna	Odluka OV	30000		30000		30000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 2.3. Izrada Regulacijskih planova	Odluke i broj izrađenih RP	60000	20000	20000	20000	60000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 3.1. Izgradnja regionalne deponije	Uporabna dozvola Površina m ² izgrađene deponije	3604250	0	0	0	0	3604250							J.P. „Li čistoća“ d.o.o. Livno		
	Projekt 3.2. Sanacija divljih deponija na području Općine	Broj saniranih divljih deponija	150000	10000	15000	20000	45000		20000						Općina Livno; J.P. "Kom unalno"	614000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 4.1. Energetski dani	Broj dana za promociju energetske učinkovitos ti	30000		3000	3000	6000								Općina Livno	613000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove SEAP tim

	Projekt 4.2. Obrazovanje i promjena ponašanja djelatnika/korisnika zgrada u vlasništvu općine Livno	Broj održanih edukacija	10000	1000	1000	1000	3000								Općina Livno	613000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno-komunalne poslove SEAP tim
	Projekt 4.3. Obrazovanje i promocija energetske učinkovitosti za građane	Broj dana za promociju energetske učinkovitosti Broj održanih edukacija;	10000	0	0	0	0								Općina Livno		Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno-komunalne poslove SEAP tim
	Projekt 5.1. Kontinuirano provođenje mjera energetske učinkovitosti na javnim objektima na osnovu urađenih energetskih pregleda i utvrđenih prioriteta	Broj objekata na kojima je izvršen energetski pregled; Broj objekata na kojima su provedene mjere;	25000	5000	5000	5000	15000								Općina Livno	613000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno-komunalne poslove SEAP tim

	Projekt 5.2. Rekonstrukcija fasade na zgradi porezne uprave		30000				30000									Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove SEAP tim
	Projekt 6.1. Stacionarni promet - parking	Površina parkinga u m ²	100000				0	0	50000	50000						Općina Livno; J.P."Kom unalno	614000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 6.2. Razvoj biciklističkog i pješačkog prometa	Dužina u km izgrađenih staza	80000				0	0	50000	50000						Općina Livno; J.P."Kom unalno	614000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 6.3. Promocija i educiranje u oblasti prometa	Broj održanih edukacija	8000					400		400						MUP	614000	SEAP tim

	Projekt 7.1. Zamjena postojećih svjetiljki (komplet) s energetskim učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim	Broj zamijenjeni h svjetiljki	20000		6000	3000	4000	13000							Općina Livno;	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove SEAP tim
	Projekt 7.2. Zamjena postojećih žarulja s energetski učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim	Broj zamijenjeni h žarulja	20000			3000	4000	7000							Općina Livno;	821000	Služba za graditeljstvo , prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
UKUPNO:			26.533.309		1.472.000	1.080.400	1.107.000	3.659.400	10.604.250	1.527.600						16.000	

LER OC2.	Mjera 1.1.: Podrška poljoprivrednim proizvođačima	Osigurana financijska sredstava iz proračuna Općine . Broj korisnika podrške	50.000,00		10000	10000	10000	30000							Općina Livno	613000	Služba za gospodarst vo
----------	--	--	-----------	--	-------	-------	-------	-------	--	--	--	--	--	--	-----------------	--------	-------------------------------

	Mjera 1.2.: Podrška podizanju višegodišnjih nasada	Osigurana financijska sredstava iz proračuna Općine . Broj korisnika podrške	140.000,00			30000	30000	60000							Općina Livno	613000	Služba za gospodarst vo
LER OC2.	Projekt 2.1.: Izgradnja putne infrastrukture na Kruzima	Broj novih farmi Broj obnovljeni h pojila za stoku	100.000,00			25000	25000	50000		50000					Općina Livno	821000	Služba za graditeljstv o, prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove
	Projekt 2.2.: Izgradnja elektro infrastrukture na Kruzima	Broj novih farmi Broj obnovljeni h pojila za stoku	100.000,00			50000		50000							Općina Livno, EP HZ HB	821000	Služba za graditeljstv o, prostorno uređenje I stambeno- komunalne
	Projekt 2.3.: Izrada projektne dokumentacije za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta	Površina uređenog zemljišta za ulaganja	40.000,00				40000	40000							Općina Livno;	821000	Služba za graditeljstv o, prostorno uređenje I stambeno- komunalne poslove

	Projekt 2.4.: Uspostava ZIS-a (zemljišni informativni sustav),	Osiguranje financijskih sredstava iz proračuna Županije. Površina ispitanog zemljišta	10.000,00		5000	5000	10000								Općina Livno	613000	Služba za gospodarst vo Služba za imovinsko pravne poslove
LER OC2.	Projekt 3 1: Podrška organiziranju i radu zadruga	Osiguranje financijskih sredstava iz proračuna općine Livno. Broj zadruga	10.000,00		5000	5000	10000								Općina Livno	614000	Služba za gospodarst vo
	Projekt 3.2: Zaštita i brendiranje livanjskog sira	Osiguranje financijskih sredstava iz proračuna Općine i Županije. Broj korisnika brenda	10.000,00		5000	5000	10000								Općina Livno, Udruga proizvođač a autohtono g livanjskog sira Cincar	613000	Služba za gospodarst vo
	Projekt 4.1 Izgradnja skijališta „V A G A NJ“	50 novo otvorenih radnih mjesto	1.000.000,0		100000	100000	200000					800000			JPP	821000	Služba za graditeljstv o, prostorno uređenje i stambeno- komunalne poslove

LER OC1:	Projekt 5.1. Izrada izvedbenog projekta poljoprivredno-proizvodne zone „Brda	Projektna dokumentacija	60.000,00		60000		60000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo, prostorno uređenje i stambeno-komunalne poslove
	Projekt 5.2. Izgradnja infrastrukture u pol.-proiz. zoni „BRDA“	Broj novih proizvodnih pogona	4.000.000,00 Faza I (1.500.000,00)		200000	200000	400000		200000						Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo, prostorno uređenje i stambeno-komunalne poslove
	Projekt 5.3. Izgradnja i uspostavljanje poduzetničkog inkubatora	Broj novih poduzetnika početnika	1.000.000,0			60000	60000								Općina Livno	613000	Služba za gospodarstvo
	Projekt 5.4. Razvojno jamstveni fond općine Livno	Količina sredstava, Broj korisnika	100.000,0			50000	50000								Općina Livno	613000	Služba za gospodarstvo Služba za financije

	Projekt 5.5. Izgradnja gradske tržnice u Livnu	Broj korisnika i kupaca	200.000,0		30000	50000	25000	105000						45000	Općina Livno	821000	Služba za graditeljstv o, prostorno uređenje i stambeno- komunalne poslove
	Projekt 6.1. Aktivnosti na promociji ulaganja i kvaliteti poslovnog ambijenta općine Livno	Certifikat o povoljnom poslovnom okruženju	10.000,00		4000	3000	3000	10000							Općina Livno	613000	Služba za gospodarst vo Služba za razvoj
	Projekt 6.2. Suradnja javnog i privatnog sektora	Broj ugovora o JPP	10.000,00		4000	3000	3000	10000							Općina Livno	613000	Služba za gospodarst vo
LER OC4	Projekt 7.1. Obilježavanje turističkih objekata	Obilježene destinacije	50.000,00			10000	10000	20000						30000	TZ	613000	Služba za gospodarst vo
	Projekt 7.2. Rekonstrukcija zgrade stare općine	Ugovor o izvođenju radova	500.000,0		100000	100000		200000						130000 170000	Općina Livno	821000	Služba za graditeljstv o

	Projekt 7.3.: Uspostavljanje zaštićenog područja za livanjske divlje konje	Odluka	10.000,00	5000	5000		10000									Općina Livno	614000	Služba za gospodarst vo
UKUPNO:			4.900.000,00	213.000	601.000	571.000	1.385.000	300.000		50.000	800.000		175.000	200.000				

DR OC1	Projekt 1.1.: Unaprjeđe nje energetske učinkovito sti - Rekonstru kcija O.Š. I.G.K. i područnih škola (termoizol acija, krovišta, otvori)	Urađena projektna dokumentacija Sklopljen ugovor za izvođenje rad	249.000,00	60000	60000	60000	180000									Općina Livno	614000	Služba za graditeljstvo
--------	--	--	------------	-------	-------	-------	--------	--	--	--	--	--	--	--	--	-----------------	--------	----------------------------

	Projekt 1.2.: Opremanje školskih kabineta O.Š. I.G.K. i područnih škola	Urađena projektna dokumentacija Sklopljen ugovor za izvođenje rad	40.000,00		13000	14000	27000								Općina Livno	614000	Služba za graditeljstvo
	Projekt 1.3.: Unaprjeđenje energetske učinkovitosti - Rekonstrukcija O.Š. F.L.K. i područnih škola (termoizolacija, krovni otvori)	Urađena projektna dokumentacija Sklopljen ugovor za izvođenje rad	250.000,00	60000	60000	60000	180000							70000	Općina Livno	614000	Služba za graditeljstvo
	Projekt 1.4.: Opremanje školskih kabineta O.Š. F.L.K. i područnih škola	Nova oprema	40.000,00		13000	14000	27000								Općina Livno	614000	Služba za graditeljstvo

	Projekt 1.5.: Izgradnja glazbene škole	Završena gradnja nove školske zgrade, početak nastave u novim prostorijama primjena suvremene metodologije u nastavi	1.600.000,0		250000	250000	250000	750000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo
	Mjera 1.6: Obogaćivanje knjižnice	Broj novo učlanjenih, Novi sadržaj djela	15.000,00	3000	3000	3000	9000									Narodno sveučilište	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Mjera 1.7.: Stipendiranje studenta	Broj stipendiranih studenata	350.000,00	70000	70000	70000	210000									Općina Livno	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Mjera 1.8. Financiranje prijevoza učenika osnovnih i srednjih škola	Broj učenika korisnika prijevoza	3500000	350000	350000	350000	1050000									Općina Livno	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 1.9.: Rekonstrukcija zgrade dječijeg vrtića Pčelice	Unaprijeđeni uvjeti boravka djece u dječijem vrtiću Pčelice, Broj upisane djece	250.000,00		41000	41000	82000									Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo

	Projekt 1.10. Sanacija školske sportske dvorane O.Š. IGK	Urađena projektna dokumentacija Sklopljen ugovor za izvođenje radova Asfaltirana dva školska igrališta	37.500,00		20000	17500		37500							Općina Livno	614000	Služba za graditeljstvo
	Projekt 1.11.: Obnova i asfaltiranje školskih sportskih igrališta u O.S.IGK	Broj obnovljenih igrališta	36000		12000	12000	12000	36000							Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo
DR OC2.:	Projekt 2.1. Adaptacija prostorija Centra za socijalni rad Livno	Urađena projekt.dok. Sklopljen ugovor za izvođenje radova	100.000,00		10000	10000		20000		80000					Općina Livno, Centar za socijalni rad	821000	Služba za graditeljstvo
	Projekt 2.2.: Akcijski plan u oblasti invalidnost i Hercegbosanske županije	Usvojen akcijski plan Osiguran pristup osoba s invaliditetom svim javnim institucijama	15.000,00		1500	1500	1500	4500		10500					Udruga paraplegičara	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti

	Projekt 2.3.: Centar za stabilnu obitelj		20.000,00		5000	5000	10000								Centar za socijalni rad	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 2.4.: Unaprjeđenje udomiteljske skrbi za djecu		100.000,00		10000	10000	20000		60000						Centar za socijalni rad	681000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 2.5.: Izgradnja kompleksa - doma za starije osobe i prihvatnog centra za žene i djecu žrtve nasilja, itd.		2.000.000,0			200000	200000						800000		JPP Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo
	Projekt 2.6. Stanovima do sigurne kuće		20.000,00	2000	2000	2000	6000		6000						Centar za socijalni rad	681000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 2.7. Gender akcijski plan		5.000,00		5000		5000								NVO	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti

DR OC3: LER OC4:	Projekt 3.1.: Stalni postav etnografske zbirke	Povećan broj izložbi u Livnu i izvan Livna	150.000,00			30000	30000							120000	Muzej i galerija Gorica	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 3.2.: Opremanje depoa umjetničke zbirke	Povećan broj izložbi u Livnu i izvan Livna	65.000,00			6500	6500							58500	Muzej i galerija Gorica	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 3.3.: Nabavka digitalnog kino projektora	Projekcije u godini dana povećanje profitabilnosti Narodnog sveučilišta	160.000,00		16000		16000							144000	Narodno sveučilište	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
DR OC3	Projekt 4.1.: Sanacija gradskog stadiona	Urađena projektna dokumentacija Sklopljen ugovor za izvođenje radova	150.000,00	100000	50000		150000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo
	Projekt 4.2.: Izgradnja sportske dvorane PŠ Vidoši	Urađena projektna dokumentacija Sklopljen ugovor za izvođenje radova	200.000,00		15000	15000	30000		50000					50000	Općina Livno	614000	Služba za graditeljstvo

	Projekt 4.3.: Manifestacija Dani sporta općine Livno	Organiziranje natjecanja Broj sudionika natjecanja najmanje	70.000,00	10000	15000	15000	40000								Općina Livno	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 4.4.: Promicanje sportskih aktivnosti u školama	Povećan broj sportskih sekcija Povećan broj djece u sportskim sekcijama smanjena incidencija nasilja među djecom	10.000,00	2000	2000	2000	6000								Općina Livno	614000	Služba za opću upravu i društvene djelatnosti
	Projekt 4.5.: Izmjena parketa i sanacija svlačionica u sportskoj dvorani Dalibor Perković _ Dali	Izmjenjen parket površine 1196m ² , uređene 3 svlačionice	300.000,00		125000	125000	250000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo
DE OC4	Projekt 5.1.: Rekonstrukcija cestovne infrastrukture	Uređen km prometnica	2.000.000,0	400000	400000	400000	1200000								Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo

	Projekt 5.2.: Uređenje gradskog parka – postavljanje fontane	Glavni izvedbeni projekt, Ugovor o izvođenju radova	40.000,00			40000		40000							Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo
	Projekt 5.3. Uređenje i asfaltiranje Ul. 4 u naselju Podvornice	Uređen km prometnica	700000 (1200000)	100000	100000		200000		500000						Općina Livno	821000	Služba za graditeljstvo
DR OC4	Projekt 6. Izgradnja kantonalnog azila za zbrinjavanje životinja u Glamoču		40000	5000			5000							35000	NVO		Služba za gospodarstvo i inspeksijske poslove
UKUPNO:			12.512.500,00	1.455.500	1.686.000	1.686.000	4.827.500		1.806.500			800.000		477500			
UKUPNO SVI SEKTORI			43.945.809,00	3.140.500	3.367.400	3.364.000	9.871.900	10.604.250	2.134.100	0	50.000	1.600.000	191.000	677.500			

6.2 Plan razvoja organizacijskih kapaciteta i ljudskih potencijala

Osnovne funkcije upravljanja razvojem su: (1) organiziranje zainteresiranih strana i njihovo uključivanje u procese i koordiniranje njihovog rada; (2) prikupljanje podataka relevantnih za razvoj Općine, njihova obrada i analiza, vođenje i ažuriranje baza podataka; (3) izrada strategija, planova, programa i projekata; (4) implementiranje projekata, programa, planova i strategija; (5) nadzor i ocjenjivanje napretka implementacije projekata, programa, planova i strategija i izvješćivanje. Ove funkcije treba pridružiti organizacijskim jedinicama i pojedincima koji su ključni sudionici u procesima upravljanja razvojem. U sadašnjoj organizaciji općinske administracije većina funkcija je alocirana Službi za kapitalne investicije.

Trenutno funkcije su raspoređene na slijedeći način:

- Općinsko vijeće usvaja Strategiju razvoja i proračun.
- Načelnik i ured načelnika predlaže rješenje o imenovanju Općinskog razvojnog tima i daje finalne smjernice za odabir projekta iz akcijskih planova
- Služba za kapitalne investicije delegira svoje djelatnike u ORT te: (i) priprema i analizira podatke u procesu izrade Strategije, (ii) prati implementiranje Razvojne strategije općine, (iii) priprema i prezentira općinske razvojne projekte i kapitalne investicije, (iv) prati raspisane natječaje te predlaže i kandidira projekte prema svim razinama vlasti, međunarodnim organizacijama i donatorima, (v) upravlja projektima.
- Ostale službe sudjeluju u procesima kroz prikupljanje podataka i vođenje određenih baza podataka i pripremu projektnih ideja i projekata.

Općina Livno ima u planu za naredni period osnivanje Službe za investicije koja je predviđena sukladno čl.1. Odluke o izmjeni i dopuni Odluke o utemeljenju i djelokrugu Službi za upravu općine Livno (Sl. Glasnik općine Livno, br. 4/11) čiji bi se rad temeljio na timskom radu kompetentnih stručnjaka za određene oblasti. Uposlenici Službe bi pratili realizaciju Projekata na razini Općine sukladno važećim propisima, obavljali pripremu, provedbu i kontrolu projekta investicijskog ulaganja, pripremu i podnošenje prijave po raspisanim javnim natjecajima viših razina vlasti i grant fondova. Također, jedna od bitnih uloga spomenute službe bi bila i praćenje implementacije, ažuriranje i evaluacija Strategije razvoja općine Livno.

Strategija razvoja općine od procesa izrade (planiranja) do implementacije/provođenja je veliki izazov za jedinicu lokalne samouprave. Stupanj i kvaliteta realizacije Strategije, kao zbroj svih pojedinačno realiziranih Projekata i mjera, jasno će pokazati koliko je jedinica lokalne samouprave blizu ili daleko od ostvarenja definiranih strateških ciljeva i vizije općine. MiPRO predviđa da u implementaciju razvojnih planova budu uključene organizacije iz javnog, poslovnog i nevladinog sektora, institucije višeg nivoa vlasti i građani. Ipak, općinska uprava ima najveću obvezu, jer nosi odgovornost za implementaciju ukupne Strategije, a za to je potrebno imati odgovarajuću organizacijsku strukturu i kvalitetne kadrove. Za uspješnu realizaciju razvojnih planova potrebno je prilagoditi postojeće ili uspostaviti nove organizacijske strukture i osigurati odgovarajuće ljudske resurse. Ključni operativni kapacitet za upravljanje razvojem mora biti jasno definiran. Zadatak tog kapaciteta je svakodnevno staranje o realizaciji Strategije kao cjeline i svakog projekta pojedinačno, koordinacija svih

aktivnosti i aktera od promocije, pripreme i lansiranja Projekta, izvođenja, praćenja izvještavanja do iniciranja ažuriranja Strategije.

Ključni akteri u implementaciji Strategije razvoja su:

- Općinsko vijeće,
- Načelnik općine,
- Služba za investicije,
- Služba za graditeljstvo, prostorno uređenje i stambeni-komunalne poslove,
- Služba za financije,
- Služba za društvene djelatnosti,
- Služba za gospodarstvo i inspekcijske poslove,
- Općinske institucije i organizacije (Turistička zajednica, institucije za kulturu, škole, Centar za socijalni rad, zdravstvene ustanove, zadruge i poslovna udruženja...),,
- Lokalne nevladine i sportske organizacije i udruženja,
- Resorna ministarstva

Koraci u uspostavljanju organizacijskih i ljudskih kapaciteta za provođenje Strategije su:

1. Analiza stanja funkcija, procesa, aktera i uloga u upravljanju lokalnim razvojem, uključujući

- Pregled minimalnih funkcija upravljanja lokalnim razvojem i
- Pregled procesa, aktera i uloga u planiranju, provođenju, praćenju i vrednovanju lokalnih razvojnih strategija,

Usporedbom trenutno raspoloživih kapaciteta sa kapacitetima potrebnim za implementaciju strategije se dolazi do definiranja potrebnih intervencija u razvoju ljudskih resursa i struktura, kako bi se stvorio kapacitet dovoljan za vođenje implementacije strategije.

2. Odlučivanje o upravljanju razvojem/strategijom, uključujući:

- Plan unapređenja funkcije upravljanja lokalnim razvojem, definira se na osnovu rezultata navedenih analiza,
- Odabrati modalitet organiziranja kapaciteta za implementaciju Strategije, gdje je jedno od mogućih rješenja Služba za investicije,
- Pripremiti i usvojiti izmjene i dopune Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u općinskoj administrativnoj službi prema odabranom modalitetu organiziranja kapaciteta za implementaciju Strategije, uključujući definiranje međusobnih odnosa svih aktera unutar lokalne uprave.

3. Faza izbora kadrova i obučavanja

- Kadrovske popunjavanje službe adekvatnim profilom i brojem djelatnika uz definiranje ostalih aktera koji direktno ili indirektno sudjeluju u procesu lokalnog razvoja,
- Provođenje odgovarajućih obuka za kadrove koji će biti akteri procesa upravljanja razvojem na definirani način (mjerjenje zadovoljstva korisnika javnim uslugama, upravljanje projektnim ciklusom i korištenje donatorskih fondova, modaliteti financiranja razvojnih Projekata, upravljanje lokalnim razvojem i uspostavljanje kapaciteta za upravljanje razvojem.

4. Provođenje Strategije

- Zaduženi kadrovi za provođenje Strategije i upravljanje razvojem se angažiraju na realizaciji, u skladu sa usuglašenom podjelom zadataka i odgovornosti,

- Kadrovi vrše praćenje realizacije, analizu rezultata i ažuriranje planova.

Analiza organizacijskih i ljudskih kapaciteta

Potrebe:	Trenutno stanje	Potrebe uspostavljanja/ Zapošljavanja	Potrebe obuke
Akteri:			
Općinsko vijeće	Regulatorna uloga Usvajanje proračuna Usvajanje planova i strategija Povjerenstvo za proračun	Povjerenstvo za praćenje implementacije Razvojne strategije	Generičke obuke o upravljanju razvojem, stratezijskom planiranju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji
Načelnik općine / ured načelnika	Načelnik: Predlaže rješenje o imenovanju općinskog razvojnog tima Finalne smjernice za odabir Projekata iz akcijskih planova Postojeći ljudski resursi su brojčano dostatni ali je potrebno drugačije organizirati obveze i rad savjetnika i više ga povezati sa funkcijama upravljanja razvoja Općine Ured načelnika ima jednog savjetnika - djelatnike zadužene za određene funkcije povezane sa izradom i implementiranjem razvojne Strategije općine	Aktivnije sudjelovanje savjetnika iz ureda načelnika u procesu pripreme i implementacije Strategije Tajnik državne službe --Funkciju koordinacije rada odjela i službi na poslovima pripreme, analize izrade i implementacije Projekata, planova i Razvojnih strategija Daljnji razvoj Službe za kapitalne investicije koja između ostalog preuzima funkcije upravljanja razvojem Općine	Generičke i specijalističke obuke o upravljanju razvojem, stratezijskom planiranju, implementaciji monitoringu i evaluaciji
Partnerska grupa	Savjetodavno / konzultativno tijelo Komentari, primjedbe sugestije	Nema potrebe za intervencijom u organizaciju i način rada PG	Nema potreba za obukama
Služba za kapitalne investicije	Službi alocirane funkcije upravljanja razvojem. Služba je osnovana odlukom Općinskog vijeća ali je nema u sistematizaciji Planirana četiri djelatnika Upravljanje implementacijom projekta od javnih nabavki pa dalje Priprema i analiza podataka u procesu izrade Strategije Sudjeluju u radu općinskog razvojnog tima	Izmjena Pravilnika o unutarnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Upošljavanje 4 nova djelatnika Razmotriti promjenu naziva službe da bi bolje reflektirala funkcije upravljanja razvojem, izradom i implementiranjem Razvojne strategije Općine	Potrebno podizanje znanja i vještina u područjima strateškog planiranja, upravljanja projektima nadzora i praćenje implementacije Strategije. Specijalističke obuke u područjima ekonomskog razvoja, društvenog razvoja i zaštite okoliša

	<p>Praćenje implementacije Razvojne strategije Općine</p> <p>Priprema i prezentira općinske razvojne projekte i kapitalne investicije</p> <p>Prati raspisane natječaje te predlaže i kandidira projekte prema svim razinama vlasti, međunarodnim organizacijama i donatorima</p> <p>Razvija projektni pristup kod realizacija razvojnih prioriteta na području Općine</p> <p>Prati i sudjeluje u izradi dokumentacije za razne projekte</p>		
Služba za graditeljstvo prostorno uređenje stambeno-komunalne poslove	<p>Trenutno preuzima funkcije Službe za kapitalne investicije</p> <p>Od 13 djelatnika 2 se aktivno bavi procesima pripreme i implementiranja Razvojne strategije</p>	Putem sistematizacije radnih mjesta definirati jednog djelatnika koji je stalna kontakt osoba za poslove upravljanja razvojem izrade i implementacije Strategije i kontakt osoba Službe za kapitalne investicije	Potrebno podizanje znanja i vještina u područjima strateškog planiranja, upravljanja projektima nadzora i praćenje
Služba za gospodarstvo i inspeksijske poslove	<p>Priprema projektne prijedloge i sudjeluje u implementaciji projekata</p> <p>Vođenje baze podataka za poljoprivredu (registar poljoprivrednih gospodarstava). Registar obrtnika</p> <p>Od ukupno 10 djelatnika poslovima vezanim za upravljanje razvojem i Strategijom se bave 2 djelatnika</p>	Putem sistematizacije radnih mjesta definirati jednog djelatnika koji je stalna kontakt osoba za poslove upravljanja razvojem izrade i implementacije Strategije i kontakt osoba Službe za kapitalne investicije	<p>Potrebno podizanje znanja i vještina u područjima strateškog planiranja, upravljanja projektima nadzora i praćenje implementacije Strategije.</p> <p>Specijalističke obuke u područjima ekonomskog razvoja,</p>
Služba za financije	<p>Planiraju proračun vodeći računa o Strategiji (uz odobrenje načelnika)</p> <p>Ukupno 7 djelatnika od kojih samo 1 radi na poslovima vezanim za Strategiju razvoja</p>	Nema potrebe za interveniranjem u organizacijsku strukturu i ljudske resurse	Potrebno podizanje znanja i vještina u području prikupljanja – privlačenja eksternih financijskih sredstava (fund rising).

Institucije /obrazovne, socijalne zdravstvene, kulturne, turističke,	Prikupljanja podataka Uključeni u predlaganje i pripremu projektnih ideja	Osoba u javnoj instituciji koja je uz redovne poslove zadužena za poslove pripreme i implementiranja Projekata planova i strategija	Specijalističke obuke u upravljanju projektnim ciklusom
Lokalne nevladine organizacije i udruženja	U općinskoj administraciji ne postoji alocirana funkcija suradnje sa nevladinim sektorom Funkciju komuniciranja sa udrugama obavlja savjetnik načelnika Predstavnici udruga su uključeni u razvojni tim Registriranih udruga	Nema potrebe za interveniranjem u organizacijsku strukturu i postojeće ljudske resurs	Nema potrebe za dodatnim edukacijama

6.3 Praćenje, ocjenjivanje i ažuriranje Strategije razvitka

Usvajanjem Nacrta Integrirane strategije razvoja općine Livno biti će predloženo imenovanje povjerenstva za realizaciju Strategije.

Zadatak povjerenstva je analiza realizacije projekata i mjera iz trogodišnjeg plana implementacije.

Redovno praćenje implementacije projekata će raditi sve službe unutar općinske administracije sukladno području nad kojim imaju mandat. Izvješća o napretku implementacije projekata i ostvarenim rezultatima nakon što je projekt implementiran svaka služba pojedinačno dostavlja Službi za kapitalne investicije. Služba za kapitalne investicije konsolidira izvješća i priprema sveobuhvatno izvješće o implementaciji mjera, projekata i programa o napretku u implementaciju akcionog plana i ostvarivanju sektorskih i strateških ciljeva. Ovo izvješće se dostavlja Načelniku i Uredu načelnika koji mogu tražiti revidiranje izvješća. Nakon prihvaćanja finalne verzije izvješća od Načelnika, Načelnik podnosi izvješće Općinskom vijeću.

Što se tiče ažuriranja, sukladno miPRO metodologiji vršit će se redovito ažuriranje trogodišnjih planova implementacije koncem tekuće godine kako bi planovi bili ažurni početkom naredne godine. Ocjenjivanje realizacije Strategije vršit će se uglavnom u odnosu na projektne indikatore. Ažuriranje Strategije vršit će se na razini projekata i planova implementacije te na razini sektorskih ciljeva razvoja sukladno kalendaru Okvirnog podsjetnika sa kalendarom.

Okvirni podsjetnik sa kalendarom

Komponenta	Opis i podloge za godišnje ažuriranje	Kada se ažurira	Napomena
Socioekonomska analiza	Uređivanje i ažuriranje postojeće baze podataka	Godišnje tj. 2014. 2015, 2016; 2017; 2018; 2019; 2020; 2021;2022;2023 i 2024	Ažurirati prioritetno, između ostalog, promjene koje se odnose na ključne segmente u SEA kao što je zaposlenost i nezaposlenost, kretanje u sferi gospodarstva, socijalnom sektoru i sl.
Sektorski ciljevi	Postojeći sektorski ciljevi	Nakon tri godine tj. 2017	U sva tri sektora treba ažurirati svaki cilj i po potrebi korigirati.
Projekti i razvojne mjere	Postojeći projekti i razvojne mjere	Godišnje tj. 2014. 2015, 2016; 2017; 2018; 2019; 2020; 2021;2022;2023 i 2024	Ažurirati trogodišnje planove, brisati realizirane i dodavati nerealizirane ili dodavati nove
Godišnji operativni plan implementacije sa projektnim formularima	Postojeći trogodišnji planovi u sva tri sektora.	Koncem svake tri godine tj u studenom i prosincu tekuće godine	Formulare koristiti za nove projekte i prilagati ih u postojeću bazu formulara kao uredsku bazu Startegije
Praćenje i vrednovanje realiziranih i tekućih Projekata	Postojeća Strategija je podloga za ovu stavku.	Praćenje se vrši tijekom cijele godine uz tromjesečne evidencije nastalih promjena	Završno izvješće treba biti gotovo u studenom kako bi se izvješće podnijelo u prosincu i izvršilo potrebno ažuriranje

6.4 Prilozi

6.4.1 Orijentacijski pregled projekata i mjera za period od 5 godina

PLAN Sektora Ekonomskog razvoja općine Livno (2014 – 2018)										
Program	Projekt /mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacijski period realizacije Dinamika implementacije					Izvori financiranja u %		
			2014	2015	2016	2017	2018	Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
Program 1. Podrška poljoprivrednoj proizvodnji	Mjera 1.1.: Podrška poljoprivrednim proizvođačima	OC 2.	x	x	x	x	x	100%		50.000,00
	Mjera 1.2.: Podrška podizanju višegodišnjih nasada	OC 2.		x	x	x	x	100%		140.000,00
Program 2. Izgradnja poljoprivredne infrastrukture	Projekt 2.1.: Izgradnja putne infrastrukture na Kruzima	OC 2.		x	x			50%	50%	100.000,00
	Projekt 2.2.: Izgradnja elektro infrastrukture na Kruzima	OC 2.		x				50%	50%	100.000,00
	Projekt 2.3.: Izrada projektne dokumentacije za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta	OC 2.			x			100%		40.000,00
	Projekt 2.4.: Uspostava ZIS-a (zemljišni informacijski sustav), uspostava jedinstvene baze podataka, izrada upotrebne karte vrijednosti, bonitetnih kategorija poljoprivrednog zemljišta	OC 2.		x	x			100%		10.000,00
Program 3.	Projekt 3 1:	OC 2		x	x			100%		10.000,00

Jačanje kapaciteta poljoprivrednih proizvođača	Podrška organiziranju i radu zadruga										
	Projekt 3.2: Zaštita i brendiranje Livanjskog sira	OC 2		x	x			100%		10.000,00	
Program 4. Poticaj investicijama JPP	Projekt 4.1. Izgradnja skijališta „V A G A NJ“	OC1		x	x			20%	80%	1.000.000,00	
	Projekt 4.2.: Izgradnja etno-turističkog kampa „Tribanj“	OC4				x	x		100%	1.500.000,00	
Program 5. Razvoj poslovne infrastrukture	Projekt 5.1. Izrada izvedbenog projekta poljoprivredno-proizvodne zone „Brda	OC1	x					100%		60.000,00	
	Projekt 5.2. Izgradnja infrastrukture u poljoprivredno-proizvodnoj zoni „BRDA I	OC1		x	x	x	x	50%	50%	4.000.000,00 Faza I (1.500.000,00)	
	Projekt 5.3. Izgradnja i uspostavljanje poduzetničkog inkubatora	OC1				x	x	x	15%	85%	1.000.000,00
	Projekt 5.4. Razvojno jamstveni fond općine Livno	OC1				x	x		100%	100.000,00	
	Projekt 5.5. Uređenje gradske tržnice u Livnu	OC1	x	x	x			52%	48%	200.000,00	
Program 6. Izgradnja kapaciteta za povoljno poslovno okruženje	Projekt 6.1. Aktivnosti na promociji ulaganja i kvaliteti poslovnog ambijenta općine Livno	OC3	x	x	x			100%		10.000,00	
	Projekt 6.2. Suradnja javnog i privatnog sektora	OC3	x	x	x			100%		10.000,00	

Program 7: Razvoj turizma i ugostiteljstva	Projekt 7.1. Obilježavanje turističkih objekata	OC4		x	x			40%	60%	50.000,00
	Projekt 7.2. Rekonstrukcija zgrade Stare općine	OC4	x	x				40%	60%	500.000,00
	Projekt 7.3.: Uspostavljanje zaštićenog područja za livanjske divlje konje	OC4	x	x				100%		10.000,00

PLAN Sektora Društveni razvoj općine Livno (2014 – 2018)										
Program	Projekt /mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacijski period realizacije Dinamika implementacije					Izvori financiranja u %		
			2014	2015	2016	2017	2018	Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
Program 1. Poboljšanje školske infrastrukture i uvjeta školovanja	Projekt 1.1.: Unaprjeđenje energetske učinkovitosti - Rekonstrukcija O.Š. I.G.K. i područnih škola (termoizolacija, krovništa, otvori)	OC. 1.	x	x	x	x	x	100%		249.000,00
	Projekt 1.2.: Opremanje školskih kabineta O.Š. I.G.K. i područnih škola	OC .1.		x	x	x		100%		40.000,00
	Projekt 1.3.: Unaprjeđenje energetske učinkovitosti - Rekonstrukcija O.Š. F.L.K. i područnih škola(termoizolacija, krovništa, otvori)	OC 1:	x	x	x			70%	30%	250.000,00
	Projekt 1.4.:	OC 1		x	x	x		100%		40.000,00

	Opremanje školskih kabineta O.Š. F.L.K. i područnih škola									
	Projekt 1.5.: Izgradnja glazbene škole	OC 1:	x	x	x	x	x	100%		1.600.000,00
	Mjera 1.6: Obogaćivanje knjižnice	OC 1	x	x	x	x	x	100%		15.000,00
	Mjera 1.7.: Stipendiranje studenta	OC 1	x	x	x	x	x	100%		350.000,00
	Mjera 1.8. : Financiranje prijevoza učenika osnovnih i srednjih škola	OC1	x	x	x	x	x	50%	50%	3.500.000,00
	Projekt 1.9.: Rekonstrukcija zgrade dječijeg vrtića Pčelice	OC 1		x	x	x		50%	50%	250.000,00
	Projekt 1.10.: Sanacija školske sportske dvorane O.Š. IGK	OC1	x	x				100%		37.500,00
	Projekt 1.11. Obnova/asfaltiranje školskih sportskih igrališta u O.Š. IGK	OC 1	x	x	x			100%		36.000,00
Program 2. Unapređenje i razvoj socijalnih usluga	Projekt 2.1. Adaptacija prostorija Centra za socijalni rad Livno	OC 2	x	x				20%	80%	100.000,00
	Projekt 2.2.: Akcijski plan u oblasti invalidnosti Hercegbosanske županije	OC 2	x	x	x			30%	70%	15.000,00
	Projekt 2.3.: Centar za stabilnu obitelj	OC 2		x	x	x	x	100%		20.000,00
	Projekt 2.4.: Unaprjeđenje udomiteljske skrbi za djecu	OC 2		x	x	x		20%	80%	100.000,00

	Projekt 2.5.: Izgradnja kompleksa - doma za starije osobe i prihvatnog centra za žene i djecu žrtve nasilja, itd.	OC 2			x	x	x	10%	90%	2.000.000,00
	Projekt 2.6. Stanovima do sigurne kuće	OC 2	x	x	x	x	x	50%	50%	20.000,00
	Projekt 2.7.: Gender akcijski plan	OC 2		x				100%		5.000,00
Program 3. Obogaćivanje kulture ponude grada Livna	Projekt 3.1.: Stalni postav etnografske zbirke	OC 3			x			20%	80%	150.000,00
	Projekt 3.2.: Opremanje depona umjetničke zbirke	OC 3			x			10%	90%	65.000,00
	Projekt 3.3.: Nabavka digitalnog kino projektora	OC 3		x				10%	90%	160.000,00
Program 4.: Razvoj sporta	Projekt 4.1.: Sanacija gradskog stadiona	OC 3	x	x				100%		150.000,00
	Projekt 4.2.: Izgradnja sportske dvorane PŠ Vidoši	OC 3		x	x	x	x	50%	50%	200.000,00
	Projekt 4.3.: Manifestacija Dani sporta općine Livno	OC 3	x	x	x	x	x	100%		70.000,00
	Projekt 4.4.: Promicanje sportskih aktivnosti u školama	O.C. 1 i OC.3.	x	x	x	x	x	100%		10.000,00
	Projekt 4.5.: Izmjena parketa i sanacija svlačionica u sportskoj dvorani Dalibor Perković _ Dali				x	x	x		100%	300.000,00

	Projekt 4.6.: Izgradnja gradskog bazena					x	x	10%	90%	3.000.000,00
Program 5.: Unapređenje prometne infrastrukture	Projekt 5.1.: Rekonstrukcija cestovne infrastrukture	OC 4	x	x	x	x	x	100%		2.000.000,00
	Projekt 5.2.: Uređenje gradskog parka – samo fontana	OC 4		x				100%		40.000,00
	Projekt 5.3. Uređenje i asfaltiranje Ul. 4 u naselju Podvornice	OC 4	x	x				50%	50%	1.200.000,00
	Projekt 6. Izgradnja Kantonalnog Azila za zbrinjavanje životinja u Glamoču	OC 4	x					12%	88%	40.000,00

PLAN SEKTORA ZAŠTITE OKOLIŠA (2014 – 2019)

Program	Projekt /mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacioni period realizacije Dinamika implementacije					Izvori finansiranja		
			2014	2015	2016	2017	2018	Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
Program 1. Izgradnja komunalne infrastrukture	Projekt 1.1.: Izgradnja pročištača otpadnih voda	SC1	x	x	x	x	x	10%	90%	10.506.059,00
	Projekt 1.2. Izgradnja prstenastog vodovoda „ Livanjski horizont“	SC1	x	x	x			20 %	80%	9.000.000,00
	Projekt 1.3. Izgradnja kanalizacijske mreže u gradu Livnu	SC1	x	x	x	x	x	100%		500.000,00
	Projekt 1.4. Regulacija korita rijeke Bistrice	SC1	x	x	x			25%	75%	2.000.000,00
	Projekt 1.5. Proširenje gradskog groblja „Gorica“	SC1			x	x		100 %		100.000,00

	Projekt 1.6. Izgradnja mrtvačnice na području grada Livna	SC1		x	x			100 %		100.000,00
Program 2. Izrada novih prostorno- planskih dokumenata	Projekt 2.1.: Izrada novog Prostornog plana područja općine Livno	SC2		x	x	x		100%		150.000,00
	Projekt 2.2.: Izmjena urbanističkog plana grada Livna	SC2		x				100%		30.000,00
	Projekt 2.3.: Izrada regulacijskih planova	SC2	x	x	x			100%		60.000,00
Program 3. Upravljanje otpadom	Projekt 3.1. izgradnja regionalne deponije	SC3	x	x	x	x	x	0%	100%	3.604.250,00
	Projekt 3.2. Sanacija divljih deponija na području Općine	SC3	x	x	x	x	x	70%	30%	150.000,00
Program 4. Edukacija za poboljšanje energetske učinkovitosti	Projekt 4.1.: Energetski dani	SC4		x	x	x	x	100%		30.000,00
	Projekt 4. 2.: Obrazovanje i promjena ponašanja djelatnika/korisnika zgrada u vlasništvu općine Livno	SC4	x	x	x	x		40 %	60%	10.000,00
	Projekt4.3: Obrazovanje i promocija energetske učinkovitosti za građane	SC4		x	x	x	x	0%	100%	10.000,00
Program 5: Provođenje mjera energetske učinkovitosti u sektoru zgradarstva	Mjera 5.1. Kontinuirano provođenje mjera energetske učinkovitosti na javnim objektima na osnovu urađenih energetskih pregleda i utvrđenih prioriteta	SC4	x	x	x	x	x	100%		25.000,00
	5.2. Projekt Rekonstrukcija fasade na zgradi porezne uprave	SC4	x					100%		30.000,00

Program 6: Plan mjera i aktivnosti za smanjenje emisije CO2 u sektoru prometa	Projekt 6.1. Stacionarni promet - parking	SC4			x	x		100 %		100.000,00
	Projekt 6.2. Razvoj biciklističkog i pješačkog prometa	SC4			x	x		100 %		80.000,00
	Mjera 6.3. Promocija i educiranje u oblasti prometa	SC4		x				5%	95%	8.000,00
Program 7: Plan mjera energetske učinkovitosti za JR	Mjera 7.1. Zamjena postojećih svjetiljki (komplet) s energetske učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim	SC4	x	x	x	x	x	100%		20.000,00
	Mjera 7.2.: Zamjena postojećih žarulja s energetske učinkovitijim i ekološki prihvatljivijim	SC4		x	x	x	x	100%		20.000,00